

جورج ئورۋېل (ئىنگلىزچە)

George Orwell

ھايۋانلار قورۇقى

Animal Farm

مىللەتلەر ئەشرىياتى
بېيجىڭ

مۇقائىنى لايىھەلىگۈچى: نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن

ISBN 978-7-105-12666-8

定价: 11.00 元

George Orwell
1903 - 1950

Handwritten signature or initials in cursive script.

جورج ئورۋېل (ئەنگلىيە)

Animal Farm

ھايۋانلار قورۇقى

(رومان)

تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇقادىر جالالىددىن

مىللەتلەر نەشرىياتى

ئاپتور ھەققىدە

(خەنزۇچە نەشرىدە بېرىلگەن)

جورج ئورۋېل (George Orwell، 1903 - 1950) نىڭ ئەسلىي ئىسمى ئېرىك ئارتور بلاير (Eric Arthur Blair) بولۇپ، ئۇ ئەنگلىيە يازغۇچىسى، نەسرچىسى ۋە ئوبزورچىسى. ئۇ «ھايۋانلار قورۇقى» (Animal Farm) ۋە «1984» (Nineteen Eighty - Four) قاتارلىق پروزا ئەسەرلىرى بىلەن داڭ قازانغان.

ئورۋېل ھىندىستاننىڭ بېنگال ئىشتاتىدا تۇغۇلغان بو. لۇپ، ئاتىسى ئەنگلىيە ئىمپېرىيەسىنىڭ ھىندىستاندىكى كىچىك ئەمەلدارى بولغان. ئورۋېل ئۆزى نامرات بولسىمۇ ئۆزىنى باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇتىدىغان ئائىلىدە چوڭ بولغان. ئەنگلىيەگە قايتقاندىن كېيىن، 1917 - يىلى ئوقۇش مۇكاپاتىغا ئېرىشىپ، دۆلەت ئىگىدارلىقىدىكى ئىتون (Eton) مەكتىپىگە كىرىپ، ئەلا نەتىجە بىلەن ئوقۇيدۇ ھەم دەسلەپكى ماقالىلىرىنى مەكتەپ ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىدۇ. ئورۋېل 1922 - يىلى بىرمىنغا بېرىپ، ھىندىستاندىكى خان جەمەتى ساقچىلىرىنىڭ بىرىمىدا تۇرۇشلۇق قىسمىدا ھەربىي مەجبۇرىيەت ئۆتىدۇ. بۇ جەرياندا ئۇ بىرىتانىيە ئىمپېرىيەسى ھۆكۈمرانلىقىنىڭ بىرما خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا مۇخالىپ ئىد. كەنلىكىنى بايقاپ، ئازابلىنىشقا باشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن 1927 - يىلى بىرمىدىن قايتىپ بىر يىلدىن كېيىن خىز - مىتىدىن ئىستېپا بېرىدۇ. كېيىن ئۇ شۇ مەزگىللىك ھايا -

تىدا ئېرىشكەن خام ماتېرىياللار ئاساسىدا «بىرمىدىكى كۈندە-
لىرى» (1934) ۋە تەرجىمىھال خاراكتېرلىك نەسرلەر توپلىمى
«پىل ئوۋلاش خاتىرىسى» (1936)، «دار» (1931) قاتارلىق
ئەسەرلەرنى يازىدۇ. ئىرقىي ۋە سىنىپىي پەرق تۈپەيلى ئور-
ۋىل يەرلىك بىرما خەلقى بىلەن ئورتاق ياشاشقا ئامالسىز قا-
لىدۇ. ئۇ ئەنگىلىيەگە قايتقاندىن كېيىن، گۇناھىنى يۇيۇش
ئۈچۈن جۇل - جۇل كىيىملەرنى كىيىپ، شەرقىي لوندون
ۋە پارىژدىكى نامراتلار رايونىدا تىلەمچىلەر ۋە قاچا يۇيغۇ-
چىلار بىلەن بىرگە تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. ئۇ يەنە ئەنگىلىيە
سەرگەردانلىرى بىلەن سەرگەردانلىقنى باشتىن كەچۈرىدۇ،
نامراتلار بىلەن بىرگە كېنىت دالىلىرىغا بېرىپ، ئاق كەند-
ىرى يىغىدۇ. ئۇ بۇ كەچۈرمىشلىرىگە ئاساسەن «لوندون ۋە
پارىژدىكى غۇربەت» (1933) دېگەن ئەسەرنى ئېلان قىلىپ،
ئەدەبىيات ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلايدۇ. ئۇنىڭ
تۇنجى رومانى «بىرمىدىكى كۈنلەر» دە سەزگۈر، دۇرۇس، ئەم-
ما ھېسسىيات جەھەتتە يالغۇز قالغان بىر ئادەمنىڭ سەمى-
مىيەتسىز ۋە بۇرۇقتۇم جەمئىيەت بىلەن بولغان سىغىشال-
ماسلىقى تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، كېيىنكى پىروزلېرىنىڭ
ئاساسىي ھالىتىنى تۇرغۇزغان. ئۇ «باستىرنىڭ قىزى»
(1935) دېگەن ئەسىرىدە، بىر قېرى قىزنىڭ كەچۈرمىشلى-
رىنى يازغان. «ئاسپىدستىرا پەرۋاز قىلىشۇن» (1936) دا،
بىر كىتابخانا خىزمەتچىسىنىڭ ھېكايىسى بايان قىلىنغان.
جاھانگىرلىككە بولغان بىزارلىق ئورۇنلىنى بۇرژۇئازد-
ىيەچە تۇرمۇشتىن ۋاز كەچتۈرۈپ، سىياسىي جەھەتتە سوت-
سىيالىزمغا مايىللاشتۇرىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ سىياسىي قاراش-
لىرىنى «ۋىگان پىرىستانتىغا بارىدىغان يول» (1937) دېگەن
ماقالىلار توپلىمىدا ئەكس ئەتتۈرىدۇ، ئۇ بۇ كىتابىدا يەنە
ئەينى دەۋردىكى سوتسىيالىزم ھەرىكىتىنى ئۆتكۈر تەنقىد

قىلىدۇ. 1936 - يىلى ئىسپانىيەدىكى ئىچكى ئۇرۇشنى خە -
ۋەر قىلىش ئۈچۈن ئىسپانىيە جۇمھۇرىيەتلىك خەلق ئەس -
كەرلىرى ئەترىتىگە قاتنىشىپ، كەنجى لېيتنانت بولىدۇ.
كېيىن ئۇنىڭ بويىنى ئېغىر يارىلىنىدۇ، ئۇ شۇ يەردىكى
كومپارتىيەنىڭ قارشى سىياسىي قۇتۇپلارنى باستۇرۇشىغا
قوشۇلماي، 1937 - يىلى ئىسپانىيەدىن قېچىپ چىقىپ،
«كاتالونىيەگە سالام» (1938) نى يازىدۇ - دە، بىر ئۆمۈر
كوممۇنىزم ۋە ھىمىسىدىن قورقۇپ ياشايدۇ. ئۇ ئەنگىلىيەگە
قايتقاندىن كېيىن، مۇرەككەپ كونسېرۋاتىپ ئۇسلۇبتا «قاڭ -
قىپ چىقىپ نەپەس ئېلىش» (1939) نى يازىدۇ. بۇ ئەسەردە
ئۇ ئەنگىلىيەنىڭ ئۆتمۈشتىكى ئىشلىرىنى تەكشۈرۈپ چىقىدۇ
ۋە ئۇرۇش ۋە فاشىزم توغرىسىدىكى تەشۋىشلىرىنى نامايان
قىلىدۇ. 2 - دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغاندىن كېيىن، ئىلگىرى -
ئاخىر بولۇپ BBC نىڭ ھىندىستان بۆلۈمىدە، سول قانات
ئىشچىلار پارتىيەسىنىڭ «مۇنبەر گېزىتى» دە خىزمەت قىل -
لىپ، مول ھوسۇللۇق مۇخبىر ۋە گەدەبىيات - سەنئەت تەد -
قىدچىسىگە ئايلىنىدۇ. ئۇ يىگىرمە يىللىق يېزىقچىلىق ھايا -
تىدا ئىككى مىليون خەتلىك ئەسەر يېزىپ قالدۇرىدۇ.

بىرىنچى باب

قورۇقنىڭ ئىگىسى جونېس ئەپەندى ئۇخلاشتىن بۇرۇن كاتەكلەرنىڭ ئىشىكلىرىنى ئوبدان ئەتكەن بولسىمۇ، مەستلىكى تۈپەيلى بەزى يان ئىشىكلەرنى ئېتىشىنى ئېسىدىن چەقىرىپ قويغانىدى. ئۇ دەلدەڭشىپ كېتىۋاتقاچقا، قولىدىكى پەنەرنىڭ شولسىمۇ ئەلەڭگىيتتى. ئۇ ئارقا ئىشىكتىن كىردى - دە، ئۆتۈكلىرىنى تېپىشلەپ، ئالمان - تالمان سېلىپ تاشلىدى. ئاندىن قاچا يۇيۇش ئۆيىدىكى پىۋا كۈپىدىن بۈگۈنگە تەۋە ئاخىرقى بىر ئىستاكان نېسۋىسىنى ئېلىپ ئىچىۋالغاندىن كېيىن ھۇجرىسىغا كىرىپ جونېس خانىم خورەك تارتىپ ئۇخلاۋاتقان كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى.

چىراغ ئۆچۈشگە قوتان ۋە كاتەكلەرنىڭ ئىچىنى
ھايۋانلارنىڭ يېنىك تېۋىشى بىر ئالدى. مۇنداق بىر خەۋەر
كۈندۈزدىلا تارقالغانىدى: ئېيتىلىشىچە، قېرى مايور — بۇرۇن
مۇكاپاتقا نائىل بولغان ھېلىقى قاۋان — ئالدىنقى كېچىسى
كۆرگەن غەلىتە چۈشنى باشقا ھايۋانلارغا سۆزلەپ بەرمەكچى
بولۇپتىمىش. شۇڭا، بارلىق ھايۋانلار جۈنپىس ئەپەندى ئۇخلاپ
بولغاندىلا، ئاشلىق ئامبىرىغا تولۇق يىغىلماقچى بولۇشقاندەك
كەن. قېرى مايور (گەرچە ئۇ ئەينى يىللىرى ۋىللىڭتوننىڭ
بەرناسى سۈپىتىدە كۆرگەزمە قىلىنغان بولسىمۇ، كىشىلەر ئۇ
نى شۇنداق ئاتاپ كېلىشكەندى) قورۇقتا يۇقىرى ئىناۋەتكە
ئىگە بولۇپ، ھەربىر ھايۋان بىرەر سائەتلىك ئۇيقۇسىدىن كې-
چىپ، ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى ئاڭلاشقا رازى ئىدى.

ئاشلىق ئامبىرىنىڭ بىر بېشىدا سۇيا بار ئىدى. مايور
ئاللىبۇرۇن سۈپىدىكى پاخال كارىۋاتقا ئورۇنلاشتۇرۇلغاندەك
ئىدى، تورۇستىكى لىمغا ئېسىپ قويۇلغان پەنەر ئۇنىڭ ئۈستى-
تىدە ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئۇ ئون ئىككى ياشقا كىرگەن، يې-
قىندىن بېرى ئازراق سەمىرىپ قالغان بولۇشىغا قارىماي،
يەنىلا سالاپەتلىك ئىدى. گەرچە ئۇنىڭ قوزۇق چىشلىرى تې-
خى ئۆسمىگەن بولسىمۇ، پاراسەتلىك مويىسىپىتتەك كۆرۈ-
نەتتى. ئۇزاق ئۆتمەيلا باشقا ھايۋانلار يېتىپ كېلىشتى — دە،
ئۆز ئادەتلىرى بويىچە جاي ئېلىشتى. ئالدى بىلەن بىلۈبېل،
جېسىسى، پىنچېر ئىسىملىك ئۈچ ئىت يېتىپ كەلدى، كې-
يىن يېتىپ كەلگەن بىرنەچچە چوشقا سۈپىنىڭ ئالدىدىن
ئورۇن ئالدى. مېكىيانلار دېرىزە تەكچىسىگە چىقتى، كەپ-
تەرلەر تورۇستىكى بادىرلارغا قوندى، كالا ۋە قويلار چوش-
قىلارنىڭ كەينىدىن ئورۇن ئېلىپ، كۆشەپ يېتىشتى. ئىككى
ئات تەڭلا كىرىپ كەلدى، ھارۋا تارتىدىغان بۇ جاپاكەش
ئاتلارنىڭ بىرىنىڭ ئىسمى بوكسېر، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى

كلوۋېر ئىدى. ئۇلار ئوت - چۆپلەر ئارىسىدا بىرەر كىچىك جانىۋار بولۇپ قالمىسۇن دېگەندەك، بۇڭلۇق پۇتلىرىنى ئاۋايلاپ ئېلىشاتتى. كلوۋېر بېجىرىم، ئەمدىلا ئوتتۇرا ياش - نىڭ قارىسىنى ئالغان بولسىمۇ، تۆتى تۇغقاندىن كېيىن بۇرۇنقى لاتاپىتىنى ساقلاپ قالالمىغانىدى. بوكسېر تولىمۇ قامەتلىك بولۇپ، بويى ئالتە ئىنگىلىز چىسى كېلەتتى، كۈچى ئادەتتىكى ئىككى ئاتنىڭ كۈچى بىلەن باراۋەر ئىدى. ئۇنىڭ پۇتىغىچە سوزۇلغان ئاق قاشقىسى ئۇنى سەل - پەل كالۋا چىراي كۆرسىتىپ قوياتتى. گەرچە ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى ئەقىللىق بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ چىدامچانلىقى ۋە ئىشچانلىقى بىلەن ھەممىنىڭ ھۆرمىتىنى قوزغايتتى. ئاتلاردىن كېيىن يېتىپ كەلگىنى ئاق ئۆچكە مورېل بىلەن ئېشەك بېنىيا - مىنلار بولدى. بېنىيامىن قورۇقتىكى ئەڭ قېرى ھايۋان بو - لۇپ، مېجەزى چۇس ئىدى. ئۇ ئادەتتە جىق گەپ قىلمايتتى. ئەمما، ئاغزى ئېچىلىدىغانلا بولسا مەسخىرىلىك ئەپسانە گەپ - لەر تۆكۈلەتتى. پەرۋەردىگار ماڭا چىۋىن قورۇغۇدەك قۇيرۇق بېرىپتىكەن، مەنچە بولسا چىۋىن بىلەن قۇيرۇقنىڭ ھەر ئىككىسىنى پەرۋەردىگارغا قايتۇرۇۋەتكۈم بار، دەيتتى ئۇ. ئۇ زادىلا كۈلمەيتتى، باشقىلار نېمىشقا كۈلمەيسەن، دەپ سورى - سا، بۇ جاھاننىڭ كۈلگۈدەك نېمىسى بار، دەپ جاۋاب بېرەت - تى. ئۇ ئاغزىدا دېمىسىمۇ بوكسېرغا بەك قايىل ئىدى. ئۇلار ھەر يەكشەنبىدە باغنىڭ كەينىدىكى ئوتلاققا بىر - بىرىگە يانمۇ يان تۇرۇپ ئۇن - تىنسىز ئولتايىتتى.

گېپىمىزگە كەلسەك، بوكسېر بىلەن كلوۋېر جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئانىسىدىن ئايرىلغان بىر توپ ئۆردەك چۈجىلىرى رەتلىك تىزىلىپ غاقلىداشقىنىچە كىرىپ كەل - دى، ئۇلار ئۇياق - بۇياقلارغا قاراپ، ئۆزلىرى دەسسەلىپ كەتمەيدىغان بىرەر ئورۇننى ئىزدەشتى. كلوۋېر ئۇزۇن پا - چاقلىرىنى سوزۇپ، ئۆردەك چۈجىلىرىنى ھىمايىسىگە ئال -

دى. ئۇلار كلوۋېرنىڭ پۇتىدىن ھاسىل بولغان ئۇۋا ئىچىگە كىرىپ ئورۇنلاشتى ۋە ئارامخۇدا مۈگدەشكە باشلىدى. ئاخشىرىدا جونېس ئەپەندىنىڭ ھارۋىسىنى سۆرەيدىغان موللى كىرىپ كەلدى، بۇ ئاق بايتال چىرايلىق بولغىنى بىلەن، دۆت ئىدى. بەللىرىنى تولغاچ قىلىق چىقىرىپ ماڭاتتى، ئۇ ئاغزىغا قەنت سېلىۋالغانىدى. ئۇ ئالدىدىن بىر ئورۇننى تاپتى ۋە ئاق يالنى توختىماي سىلكىدى، تېخى باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىش ئۈچۈن، يالغا قىزىل لېنتا چىگىۋالغانىدى. ھەممىنىڭ كەينىدىن كىرىپ كەلگىنى مۈشۈك بولدى، ئۇ ئىسسىقراق بىر يەر ئىزدەپ، بوكسىر بىلەن كلوۋېرنىڭ ئايرىسىغا سىغىۋالدى. ئادەتتە ئۇ مايور سۆزلەۋاتقاندا، پەس ئاۋازدا مياۋلاپ، رازىمەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى، ئەمما مايورنىڭ بىر ئېغىز گېپىمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى. موسېستىن باشقا ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولدى، موسېس كۆندۈرۈلگەن بىر قاغا ئىدى، ئارقا ئىشىكتىكى توغرىسىغا قويۇلغان تاختىدا ئۇخلايتتى. مايور كۆپچىلىكنىڭ تەق بولۇپ تۇرۇشىنى كۆرۈپ گېلىنى قىرىپ، سۆزىنى باشلىدى:

— يولداشلار، تۈنۈگۈن ئاخشام مېنىڭ غەلىتە بىر چۈش كۆرگىنىمدىن ھەممىڭلارنىڭ خەۋىرى بار. ئۇنى سەل تۇرۇپ سۆزلەپ بېرىمەن. ئالدى بىلەن باشقا بىر ئىشنى دەي. يولداشلار، سىلەر بىلەن بىللە ئۆتىدىغان ۋاقىتتىم ئاز قالغان. دەك تۇرىدۇ. ئۇ دۇنياغا كېتىشتىن بۇرۇن، ئەقىل - پارا - سىنىمنى سىلەرگە قالدۇرۇپ كېتىشنى بۇرچۇم، دەپ بىلىمەن. خېلى ئۇزاق ئۆمۈر كۆردۈم. قوتاندا يالغۇز قالغانلىرىمدا، جىق نەرسىلەرنى ئويلايتتىم. قانداق ياشاشنى باشقىلاردىن ئوبدان بىلىمەن دېيەلمەيمەن. مەن سىلەرگە مۇشۇ ھەقتە سۆزلەيمەنكى.

ئۇنداقتا، يولداشلار، بىزنىڭ كۈنىمىز زادى قانداق ئۆتۈۋاتىدۇ؟ راستىنى دېگەندە، ئۆمرىمىز پاجىئەلىك، كۈلپەتلىك ۋە قىسقا بولۇۋاتىدۇ. تۇغۇلىشىمىز بىلەنلا بىزگە بېرىلگەنلىكىنى ئىسسىق جاننى ساقلاپ قالغۇدەك نەرسىلەر بولدى. تىرىكلىرىمىز ھالىمىزدىن كەتكۈچە ئەمگەككە سېلىنىمىز. كۈچىمىزدىن قالغاندا، ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈلىمىز. ئەنگلىيەدە ھايۋانلار بىر يېشىدىن باشلاپلا ھاياتنىڭ خۇۋلۇقىنى كۆرمىي، ئىركىنلىكتىن مەھرۇم بولىدۇ. ھايۋانلار ئۆمۈر بويى ئازاب - ئوقۇبەت تارتىدۇ. بۇ ھەممىگە ئايان.

ئۇنداقتا، بىزنىڭ بەختسىزلىكىمىز تەبىئىي ئامىل تەرىپىدىن بەلگىلەنگەنمۇ؟ بۇ تۇپراقتىكى جاندارلار نامراتلىق تۈپەيلى ئىززىتى بىلەن ياشاشقا ئامالسىز قېلىۋاتامدۇ؟ ياق، يولداشلار، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس! ئەنگلىيەنىڭ تۇپرىقى مۇنبەت، كىلىماتى ياخشى. سانىمىز ھازىرقىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ بولغاندىمۇ باياشات ئۆتەلەيمىز. پەقەت مۇشۇ قورۇقتىلا يىگىرمە ئات، يىگىرمە كالا، نەچچە يۈز قوي تەسەۋۋۇرىمىزدىكىدىنمۇ بەھزۇر ياشىيالايدۇ. بىراق، بىز يەنە نېمىشقا شۇنچە بىچارە ياشايمىز؟ سەۋەبى ئىنسانلار بىزنىڭ ئەمگەك مېۋىلىرىمىزنى قالدۇرماي ئېلىۋالىدۇ. يولداشلار، مانا بۇ بارلىق مەسىلىنىڭ جاۋابى. بۇنى ئاددىيلاشتۇرساق، «ئىنسان» دېگەن سۆزگە مەركەزلىشىدۇ. ئىنسانلار بىزنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنىمىز. ئۇلارنىڭ باشقۇرۇشىدىن قۇتۇلساقلا، قورساق تويمايدىغان، تۈگىمەس ئەمگەككە سېلىنىدىغان كۈنلەردىن قۇتۇلىمىز.

جانلىقلار ئىچىدە پەقەت ئادەملار ئىستېمال قىلىدۇ، ئىشلەپچىقارمايدۇ. ئادەملەر سۈت بەرمەيدۇ، تۇخۇم تۇغمايدۇ. ئادەملەر سۆرەم سۆرەشكە يارمايدۇ، توشقان تۇتقۇدەك يۈگۈرەلمەيدۇ، ئەمما، ئۇلار بارلىق ھايۋانلارنىڭ خوجىسى، ئادەم.

لەر ھايۋانلارنى ئۆلگۈدەك ئىشلىتىدۇ، ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالغۇدەك دەرىجىدە بىر نەرسە بېرىدۇ. نۇرغۇن قىسمىنى ئۆزىگە ئېلىپ قالىدۇ. بىز ئەمگىكىمىز بىلەن زېمىننى يا- شارتمىز، قىلغىرىمىز بىلەن تۇپراقنى مۇنبەتلەشتۈرىمىز، ئەمما، ھېچبىرىمىز تېرىمىزدىن ئۆزىگە نەرسىلەرگە ئېرىد- شەلمەيمىز. مانا ماۋۇ كالىلاردىن سوراپ باقاي، سىلەر ئال- دىنقى يىلى قانچە مىڭ گاللون سۈت تەمىن ئەتتىڭلار؟ تالاي ساغلام موزايىلارنى باقىدىغان بۇ سۈتلەر نەگە كەتتى؟ بۇ سۈت- لەرنىڭ ھەر بىر تامچىسىنى دۈشمەنلىرىمىز ئىچىپ كەتتى. ئەي، مېكىيانلار، ئالدىنقى يىلى سىلەر قانچە تۇخۇم تۇغ- دۇڭلار؟ بۇلاردىن نەچچىسى چۈجە بولالىدى؟ تۇخۇملارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بازارلاردا سېتىلىپ، جۈنپىستەك ئادەم- لەرنىڭ چۆنتىكىنى تومپايتتى. كلوۋېر، سېنى ئالساڭ، سەن تۆتنى قۇلۇنلىدىڭ، قېرىغىنىڭدا ئۇلار ساڭا ئەسقىتىپ، سېنى ئارامغا چىقارسىلا بولاتتى، لېكىن، ئۇلار قەيەرگە كەتتى؟ ئۇلار يېشىغا توشۇپلا سېتىۋېتىلدى، شۇنىڭدىن ئې- تىبارەن ئۇلارنى پەقەتلا كۆرەلمىدىڭ. سەن قۇلۇنلىدىڭ، ئې- تىزلاردا جاپا چەكتىڭ، بۇ ئەجرىڭگە نېمىلەرنى كۆردۈڭ؟ ئاچ قالغۇدەك قوتاندىن بۆلەك نېمىگە ئېرىشتىڭ؟

ھەتتا، ئۇلار بىزنىڭ بۇ پاجىئەلىك ئۆمرىمىزنىمۇ تەبى- ئىي ئاخىرلاشتۇرغىلى قويمايدۇ. ئۆزۈمنى ئالسام، مېنىڭ ئانچە دادلىغۇم يوق، ھەر ھالدا تەلىنىم يامان ئەمەس. مەن ئون ئىككى يىل ياشاپ، تۆت يۈز پەرزەنتكە ئاتا بويتىمەن. مانا بۇ بىر چوشقىنىڭ تەبىئىي ھاياتى. لېكىن، ھايۋانلارنىڭ ئىچىدە پىچاققا يەم بولمايدىغىنى يوق. ئالدىمىكى مۇنۇ بۇد- رۇق چوشقا كۈچۈكلىرى بىر يىلغا قالمايلا قۇشخانىدا چىر- قىراپ جان بېرىدۇ. بۇنداق رەھىمسىز كۈلپەت ھەممىمىز- نىڭ بېشىدا بار — قوي، كالا، چوشقا، توخۇ دېگەنلەرنىڭ

ھەممىسىلا بۇ قىسمەتتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. ئات بىلەن ئىتنىڭ تەقدىرىدىمۇ چوڭ پەرق يوق. بوکسىرنى ئالساق، ئۇ - نىڭ قاۋۇل مۇسكۇللىرى ھامان بىر كۈنى كۈچىدىن قالىدۇ، ئاخىرىدا جونېس ئۇنى ئاجىز قېرى قاتارىدا سېتىۋېتىدۇ. ئۇنى سېتىۋالغانلار گۆشىنى پىشۇرۇپ ئىتىلىرىغا زىياپەت قىلىپ بېرىدۇ. ئىتلارغا كەلسەك، ئۇلار قېرىپ چىشلىرى قالمىغاندا، جونېس بويىنغا كېسەك باغلاپ ئەتراپتىكى بىرەر كۆلگە تۇنجۇقتۇرۇۋېتىدۇ.

يولداشلار، تۇرمۇشىمىزدىكى پاجىئەلەرنىڭ ھەممىسى ئىنسانلارنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىدىن كەلگەن، ئەجەبا، بۇ شۇنداق ئېنىق تۇرمامدۇ؟ پەقەت ئىنسانلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن قۇتۇلغاندىلا، ئەمگەك مېۋىلىرىمىز ئۆزىمىزگە مەنسۇپ بولىدۇ، بىز شۇ ئان ھۆرلۈك ۋە بايلىققا ئېرىشىمىز. ئۇنداقتا، بىز قانداق قىلساق بولار؟ ئىنسانلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى غولىتىش ئۈچۈن كېچىنى كۈندۈزگە ئۆلۈپ ئىشلىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. يولداشلار، سىلەرگە يەتكۈز - مەكچى بولغان ئۇچۇرۇم بىرلا، ئۇ بولسىمۇ ئىسيان كۆتۈرۈش! بۇ ئىسياننىڭ ۋاقتى بىر ھەپتىدىن كېيىن يېتىپ كېلەمدۇ ياكى يۈز يىلدىن كېيىن يېتىپ كېلەمدۇ، بۇنىسىنى ئېنىق بىلمەيمەن، ئەمما، ئادالەتنىڭ ھامان بىر كۈنى ئىشقا ئاشىدىغانلىقى بەش قولىدەك ئايان. يولداشلار، كۆپ ۋاقىتلارنىڭ قالمىغانلىقىنى يادىڭلاردا چىڭ تۇتۇڭلار! ئەڭ مۇھىمى مەن يەتكۈزگەن بۇ ئۇچۇرنى ئەۋلادلىرىڭلارغا يەتكۈزۈڭلار، غەلىبە قىلغانغا قەدەر كۈرەشنى توختاتماڭلار!

— يولداشلار، سەمىڭلاردا بولسۇنكى، ئىرادەڭلاردىن ھەرگىز قايتماڭلار. چىرايلىق گەپلەرگە ئالدىنىپ، تۇيۇق يولغا كىرىپ قالماڭلار، مۇبادا ئىنسانلار سىلەرگە ئىنسانلار ۋە ھايۋانلارنىڭ مەنپەئەتى ئورتاق، ئادەملەر باي بولسا ھايۋانلارمۇ باي بولىدۇ دېسە، بۇنداق گەپلەرگە ھەرگىز ئى -

شەنمەڭلار. ئىنسانلار پەقەت ئۆزلىرىنىڭ پايدىسىنىلا كۆز-
لەيدۇ، باشقا ھايۋانلارنىڭ مەنپەئەتىنى ھەرگىز ئويلىمايدۇ.
بىز ھايۋانلار كۈرەش داۋامىدا مۇستەھكەم ئىتتىپاقلىشىپ،
ھەقىقىي يولداشلىقنى، قېرىنداشلىق زەنجىرىنى ياساپ چى-
قىشىمىز زۆرۈر. بارچە ئىنسان بىزنىڭ دۈشمىنىمىز، بارچە
ھايۋان بىزنىڭ يولداشىمىز.

كۆپچىلىك ئارىسىدا تۇيۇقسىز بىر غەلىيان كۆتۈرۈلدى.
مايور سۆزلەۋاتقاندا، تۆت يوغان چاشقان ئۇۋىسىدىن چىقىپ،
زوغزايغىنىچە ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىشتى. بىراق ئىتلار
ئۇلارنى بايقاپ قالدى، چاشقانلار يۈكتادەك تېز قاچسىلا ھاپا-
تىنى ساقلاپ قالالايتتى. مايور ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈپ، كۆپ-
چىلىكنى تىنچلىنىشقا دەۋەت قىلدى.

— يولداشلار، بۇ يەردە قارار قىلىشقا تېگىشلىك بىر
ئىش بار. چاشقانلار ۋە ياۋا توشقانلارغا ئوخشاش غەيرىي ئۆي
ھايۋانلىرىنى دوستىمىز قاتارىدا كۆرەمدۇق ياكى دۈشمىنىمىز-
مىز قاتارىدىمۇ؟ بۇ ھەقتە قارار چىقىرايلى. كۆپچىلىك،
چاشقان بىزنىڭ دوستىمىزمۇ؟ بۇنى ئاۋازغا قويمايلى.

كۆپچىلىكنىڭ كۆپىنچىسى چاشقاننى دوست قاتارىدا
كۆردى. پەقەت ئۈچ ئىت بىلەن بىر مۈشۈكلا قارشى بېلەت
تاشلىدى. مۈشۈكنىڭ ھەم قوللاش، ھەم قارشى تۇرۇش بىر-
لىتى تاشلىغانلىقى كېيىنرەك پاش بولدى. مايور سۆزىنى
داۋام قىلدى:

— دېيىشكە تېگىشلىك گەپلەرنى دەپ قويدۇم. كۆپچى-
لىكنىڭ سەمىگە قايتا سېلىپ قويمايلى، مەسئۇلىيىتىڭلارنى
ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماڭلار. ئىنسانلارنى دۈشمەن كۆرۈشنى
تەرك ئەتمەڭلار. ئىككى پۇتلۇقلار بىزنىڭ دۈشمىنىمىز، چا-
ھارپايىلار ۋە ئۇچار قاناتلار بىزنىڭ دوستىمىز. ئېسىڭلاردا
بولسۇنكى، بىز ئىنسانلارغا قارشى كۈرەشتە، ئۇلارنى دوراي-

دىغان ئاقىۋەتكە چۈشۈپ قالساق بولمايدۇ. سىلەر ئىنسانلار -
نى بويسۇندۇرغان چاغدىمۇ، ھەرگىز ئۇلارنىڭ يامان ئادەتلىرىگە
ۋارىسلىق قىلماڭلار. ھايۋانلار ھەرقاچان ئۆيىدە ياشىماستىن،
كارىۋاتتا ئۇخلىماستىن كېرەك كىيىم كىيىدىغان، ھاراق ئىچىدىغان،
تامكا چېكىدىغان، پۇل خەلەيدىغان، سودا - سېتىق قىلىدىغان
ئىنسانلارنىڭ ھەممە ئادىتى رەزىلدۇر. مۇھىمى، ھايۋانلار
ھەرگىزمۇ ئۆزىنىڭ قېرىنداشلىرىنى بوزەك ئەتمەسۇن. كۈچلۈك
ياكى ئاجىز بولايلى، ئەقىللىق ياكى دۆت بولايلى، ھەممىمىز
قېرىنداش، ھايۋانلار بىر - بىرىنى ئۆل - تۈرسە بولمايدۇ.
ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى باراۋەر.

يولداشلار، ئەمدى تۈنۈگۈنكى چۈشۈمنى سىلەرگە ئېيتىپ
بېرى. چۈشۈمنى ئېنىق تەسۋىرلەپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلىمەن.
ئىنسانلار يوقالسا زېمىننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى چۈشەپتىمەن.
بۇ چۈش ماڭا ئاللىبۇرۇن ئۇنتۇلۇپ كەتكەن بەزى ئىشلارنى ئەسلەتتى.
مېنىڭ كۈچۈك چاغلىرىم ئىدى، ئانام ۋە باشقا مىكجىنلار قەدىمىي بىر
ناخشىنى ئوقۇش - قۇيتتى، ئۇلار ئاھاڭنى غىڭشىپ قويۇپ، تېكىستنى
ئوقۇش - نى بىلمەيتتى. بىلدى دېگەندىمۇ پەقەت ناخشىنىڭ بېشىدىكى
ئۈچ مىراسىنىلا بىلەتتى. مەن ئەينى ۋاقىتتا بۇ ئاھاڭنى ئۆگىنىۋالغان
بولساممۇ، ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنگە خېلى مەزگىللەر بولغانىدى.
ئۇ ئاھاڭ تۈنۈگۈن ئاخشام چۈشۈمدە ئايدان بولدى. ھەيرانەنكى،
ناخشىنىڭ تېكىستىمۇ ئېسىمگە كەلدى. ئىشنىمەنكى، بۇ ناھايتى
ئۇزۇن يىللار ئىلگىرى ئېيتىلغان ناخشا بولۇپ، كېيىنكى نۇرغۇن
يىللاردا ئۇنتۇلغانىدى. يولداشلار، ھازىر سىلەرگە شۇ ناخشا
نى ئېيتىپ بېرىمەن. قېرىپ قالدىم، ئاۋازىم ناچار، بىراق،
مېنىڭدىن ناخشىنى ئۆگىنىپ بولغاندىن كېيىن،

سىلەر ئوبدان ئوقۇڭلار. ناخشىنىڭ ئىسمى «ئەنگىلىيە جا -
نىۋارلىرى».

مايور گېلىنى قىرۋەتكەندىن كېيىن، ناخشىنى ئوقۇش -
قا باشلىدى. ئۆزىنىڭ ئېيتقىنىدەك، ئۇنىڭ ئاۋازى
راستتىنلا غارالڭ - غۇرۇڭ ئىدى. ھەر ھالدا ئۇ ناخشىنى
ئېيتالىدى، «كېلىمېنتىن» بىلەن «لاكوكاراجا» دېگەن ئا -
ھاڭلارغا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ ئاھاڭ كىشىدە ھېسسىيات
پەيدا قىلاتتى. ناخشىنىڭ تېكىستى مۇنداق ئىدى:

ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى، ئىرىلاندىيە جانىۋارلىرى،
ئون سەككىز مىڭ ئالەمنىڭ تۈرلۈك تۈمەن جانلىرى،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭلار، بۇ شادىمان ناخشانى،
كۈيلىنىدۇ بەك گۈزەل كەلگۈسى دەۋرانلىرى.

شۇنداق بىر كۈن كېلىدۇ، مەيلى كېيىن يا بالدۇر،
ئىنسانىيەت زۇلۇمىنىڭ تاپمىشلىرى زامانلاردۇر.
ئەنگىلىيە تۇپرىقى بىزگە ئوڭچە قالىدۇ،
يايىراپ مۇنبەت دىياردا بارچە جانلىق خۇشالدىر.

يوقلىنىدۇ بىر كۈنى چۆلۈك، چۆلۈۋۇر دېگەنلەر،
يەلكىمىزدىن چۈشىدۇ يىرىك توقۇم، ئېگەرلەر.
تۈگەپ كەتسۇن داد بېسىپ تاقىلارنى، يۈگەننى،
ئۈستىمىزدە ئوينىماس قامچا دېگەن زەھەرلەر.

ئارپا، بۇغداي دېگەنلەر، سۇلۇ، پاخال - شۈمبىلار.
بېدە ھەم قىزىلچا، پۇرچاقلار بىزنىڭ بولار.
بىزنىڭ بولار شۇ كۈنى باياشاتلىق، خۇشاللىق،
ئويلاپ كۆرسەڭ ئىكەن شېرىن چۈشۈڭدەمۇ يوق ئۇلار.

بىز ھۆرلۈككە يەتكەندە ئاشۇ دەۋران، ئاشۇ كۈن،
ئەنگىلىيە تۇپرىقى بولار كۈلۈپ لالەگۈن.
دەريالاردا، ئۆستەڭدە ئاقار سۇلار سۈپ - سۈزۈك.
سۆيۈپ لەرزان شاماللار ئايلىنىدۇ سەن ئۈچۈن.

ئاشۇ قۇتلۇق كۈن ئۈچۈن بىز قىلىمىز كۈرەشلەر،
يالتايمايمىز كەلسىمۇ قانچە ئېغىر زەخمەتلەر.
مەيلى كالا، مەيلى ئات، كۈركە توخۇ ياكى غاز،
ھۆرلۈك ئۈچۈن قىلىمىز ھەرچاڭ ئەجىر - مېھنەتلەر.

ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى، ئىربىلەندىيە جانىۋارلىرى،
ئون سەككىز مىڭ ئالەمنىڭ تۈرلۈك تۈمەن جانلىرى،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭلار، بۇ شادىمان ناخشامنى،
كۈيلىنىدۇ بەك گۈزەل كەلگۈسى دەۋرانلىرى.

ناخشا ھايۋانلارنى ھاياجانغا سېلىۋەتتى. مايور ناخشىنى
تۈگەتمەيلا ئۇلارمۇ جور بولدى. ئەڭ گالۋاڭ ھايۋانلارمۇ ناخ-
شىنىڭ ئاھاڭى ۋە تېكىستىنىڭ بىر قانچە مىراسىنى يادلى-
ۋېلىشقا ئۈلگۈرۈشتى. چوشقا ۋە ئىتقا ئوخشاش زېرەك
ھايۋانلار بىرنەچچە مىنۇتتىلا ناخشىنىڭ پۈتۈن تېكىستىنى
يادلىۋالدى. بىرنەچچە قېتىملىق مەشىقتىن كېيىن، پۈتۈن
قورۇقتا «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن خور كىشىنى ھەيران
قالدۇرىدىغان ماسلىقتا ئورۇنلاندى. ئىنەكلەر بوم ئاۋازدا مۆ-
رىدى، ئىتلار يۇقىرى ئاۋازدا ھاۋشىدى. قويلارنىڭ مەرەشلى-
رى، ئاتلارنىڭ كىشىنىڭ، غازلارنىڭ غاقىلداشلىرى ئۆز
جايىنى تاپتى. ناخشا ھايۋانلارنى يايىرتىۋەتتى، ئۇلار ناخشى-
نى بەش قېتىم تەكرار ئوقۇدى. ئەگەر كاشىلا يۈز بەرمىگەن
بولسا، بۇ ناخشىنى تۈن بويى ئوقۇپ، تاڭنىڭ يورۇغىنىنى
سەزمەي قالغان بولاتتى.

ناھايتى ئەپسۇس، شاۋقۇن - سۈرەنلەر جونېس ئەپەندىنى ئويغىتىۋەتكەنىدى. ئۇ قورۇققا تۈلكە كىرىۋالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ھەمىشە ھۇجرە - سىنىڭ بۇلۇڭىدا تۇرىدىغان ئوۋ مىلتىقىنى ئالدى - دە، ئالتىنچى نومۇرلۇق بىر تىزىق قوغۇشۇن ئوقنى قاراڭغۇ - لۇققا قارىتىپ ئاتتى. ئوقلار ئاشلىق ئامبىرىنىڭ تاملىرىغا يېتىپ كەتتى، ھايۋانلار تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى. ھەممە ئۆزىنىڭ ئۇۋىسىغا قاراپ يۈگۈرەيتتى. قۇشلار قونداقلىرىغا چىقىۋېلىشتى، تۇياقلىقلار ئېغىللىرىغا كىرىۋېلىشتى، پۈتە - كۈل قورۇق بىردەمدىلا ئۇيقۇغا ئەسىر بولدى.

ئىككىنچى باب

ئۈچ كۈندىن كېيىن، قېرى مايور جىمجىتقىنا مەڭگۈ -
لۈك ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇ باغنىڭ ئويما بىر يېرىگە دەپنە قىل-
لىنىدى.

مارت ئېيىنىڭ باشلىرى ئىدى. كېيىنكى ئۈچ ئايدا
مەخپىي ھەرىكەتلەر ئەۋج ئالدى. مايورنىڭ نۇتقى قورۇقتىكى
ھوشيارراق ھايۋانلارغا تامامەن ئۆزگىچە ھايات قارىشىنى
بەخش ئەتكەنىدى. ئۇلار مايور ئېيتقان ئىسياننىڭ قاچان بو-
لىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، بىراق، ئۇلار ھامىنى بىر كۈنى
چوقۇم بولىدىغان ئىنقىلابقا تەييارلىق قىلىپ تۇرۇش كې-
رەكلىكىگە شەكسىز ئىشىنەتتى. باشقا ھايۋانلارنى تەربىيە-
لەش ۋە تەشكىللەش ئىشى تەبىئىي ھالدا ھايۋانلارنىڭ ئىچى-
دە ئەڭ ئوقۇمۇشلۇق دەپ قارىلىدىغان چوشقىنىڭ زېمىنىدە-
گە چۈشتى. چوشقىلارنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر بولغانلىرىدىن سى-
نوۋبول ۋە ناپالىئون دەپ ئاتىلىدىغان ئىككى ياش قاۋان بار
ئىدى، جۈنپىس ئەپەندى ئۇلارنى سېتىش ئۈچۈن ئوبدان
بورداتاتتى. ناپالىئون بېركشاير نەسلىدىن بولۇپ، تەق -
تۇرقى سۈرلۈك ۋە تەمبەل ئىدى. ئۇ كۆز نەسلى بويىچە قو-
رۇقتا بىردىنبىر سانىلاتتى. ئۇ كۆپ گەپ قىلمايتتى، ئەمما
ئۇنىڭ مەقسىتىگە يەتمىگۈچە بولدى قىلمايدىغان مەجەزى
ھەممىگە ئايان ئىدى. ناپالىئونغا سېلىشتۇرغاندا، سىنوۋبول
تېتىك، سۆزمەن، پاراسەتلىك بولسىمۇ، كۆپچىلىك ئۇنى
تەمكىن ئەمەس دېيىشەتتى. قورۇقتىكى باشقا قاۋانلار سويۇش

ئۈچۈن بوردىلاتتى، بۇلاردىن سىكالېر دەپ ئاتىلىدىغان پا-
كار، سېمىز بىرى داڭلىق ئىدى. ئۇنىڭ ئېڭەكلىرى دۈگى-
لەك، كۆزلىرى پارقىراق، ھەرىكىتى چەيدەس، ئاۋازى ياڭراق
ئىدى. ئۇ كارامەت گەيدان بولۇپ، بىرەر قىيىن مەسىلىنى
دەلىللەمەكچى بولسا، ھەر تەرەپكە چاپچىپ، قۇيرۇقىنى
توختىماي شىپاڭلىتاتتى. نېمىشقىدۇر بۇ ئۇسۇل خېلىلا ئۈ-
نۈملۈك بولۇپ چىقاتتى. باشقىلار سىكالېر ھەققىدە گەپ
بولغاندا، ئۇنى قارىنى ئاق قىلىپ كۆرسىتەلەيدۇ دېيىشەتتى.

ئۇ ئۈچ چوشقا قېرى مايورنىڭ ئۈگۈتلىرىنى مۇكەممەل
بىر ئىدىيە سىستېمىسىغا ئايلاندۇردى، بۇ مەسلەكنى ئۇلار
ھايۋاننىڭ دەپ ئاتاشتى. ئۇلار ھەپتىسىگە بىر نەچچە ئاخشام
جونېس ئەپەندى ئۇيقۇغا كەتكەندە، ئاشلىق ئامبىرىدا مەخپىي
يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، باشقا ھايۋانلارغا ھايۋاننىڭ پىرىن-
سىپلىرىنى تەشۋىق قىلدى. دەسلەپتە جاھىلانە، سوغۇق مۇ-
ئامىلىگە ئۇچرىدى. بەزى ھايۋانلار جونېس ئەپەندىگە سادا-
قەتمەنلىك بىلدۈرۈش مەجبۇرىيىتىمىز بار دېيىشتى (ئۇلار
جونېس ئەپەندىنى «خوجاين» دەپ سۆزلەيتتى). بەزى
ھايۋانلارنىڭ ئېيتقانلىرى ئاجايىپ ساددا بولۇپ، «بىزنى جو-
نېس ئەپەندى باققان، ئۇ ئۆلسە بىزمۇ مۇقەررەر ھالدا ئاچ
قېلىپ ئۆلىمىز» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىشاتتى. بەزىلەر
ھەتتا «بىز ئۆلگەندىن كېيىن يۈز يېرىدىغان ئىشلارغا نېمەز-
چە كۆڭۈل بۆلۈپ كېتىمىز؟»، «ئىسيان بەرىبىر يۈز بەرگە-
نكەن، ئارتۇقچە جوۋاپ نېمە قىلىمىز؟» دەپ سوراشتى.
ئۈچ قاۋان ھايۋاننىڭ روھىغا زىت بۇنداق سوئاللارغا
جاۋاب بېرىش ئۈچۈن جىق كۈچ سەرپ قىلىشتى. ئەڭ ھامما-
قەت سوئاللارنى ئاق بايتال موللى سورىدى. ئۇ سىنوۋبولدىن

تۇنجى بولۇپ «ئىسياندىن كېيىن ماڭا قەنت بېرىلەمدۇ؟» دەپ سورىدى.

— ياق، — دېدى سىنوۋبول تەمكىنلىك بىلەن، — قورۇقىمىزدا قەنت ياسايدىغان ئەسلىمە يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قەنتنى نېمە قىلاتتىڭ. ساڭا لازىم بولغان سۇلۇ، ئارپا دېگەن نەرسىلەر ۋاقتى كەلگەندە ئېشىپ — تېشىپ تۇرىدۇ.

— ئەمىسە، يالىمغا لېنتا چېگەلەمدىم؟

— يولداش، — دېدى سىنوۋبول، — سېنىڭ يادىڭدىن چىقمايدىغان ئاشۇ لېنتا ئەمەلىيەتتە قۇللۇقنىڭ بەلگىسى. ئەجەب ئەر كىنلىك لېنتىدىن مۇھىم ئەمەسمۇ؟

موللى قوشۇلغانلىقىنى بىلدۈردى، لېكىن ئانچە قايىل بولمىغاندەك كۆرۈنەتتى.

قاۋانلار يەنە كۆندۈرۈلگەن قاغا موسپىنىڭ ئىغۋالىرىغا قارشى چاپلىق كۈرەشلەرنى قىلدى. موسپىس جۈنپىس ئەپەندىنىڭ ياخشى كۆرىدىغان ئەرمىكى ئىدى، ئۇ مەخسۇس جا-سۇسلۇق قىلاتتى ۋە ئىغۋا تارقىتاتتى، ئەمما ئۇ تولىمۇ گەپدان ئىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، كەمپۈت تاغ دېيىلىدىغان سىرلىق بىر يەر بولۇپ، ھايۋانلار ئۆلگەندىن كېيىن شۇ يەرگە كېتەرمىش. موسپىنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ سىرلىق يەر ئاسماندىكى بۇلۇتلارنىڭ كەينىدىلا ئىكەن. كەمپۈت تاغنىڭ بارلىق كۈنلىرى يەكشەنبىدىنلا ئىبارەت بولۇپ، بېدىلىرى يىل بويى ياشىرىپ تۇرىدىكەن. دەرەخلىرىدە چاقماق قەنت ۋە كەندىر پېچىنىسى بولىدىكەن. ھايۋانلار موسپىستىن بىزار ئىدى، چۈنكى، ئۇ ھەدپىسلا ئەمگەك قىلماي، يالغان گەپلەرنى قىلىپ يۈرەتتى. كەمپۈت تاغنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىدىغان بە-زى ئەخمەق ھايۋانلارنىڭ بارلىقىنىمۇ چەتكە قاققىلى بول-مايتتى. بۇنداق يوقىلاڭ گەپلەرنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن، ئۈچ

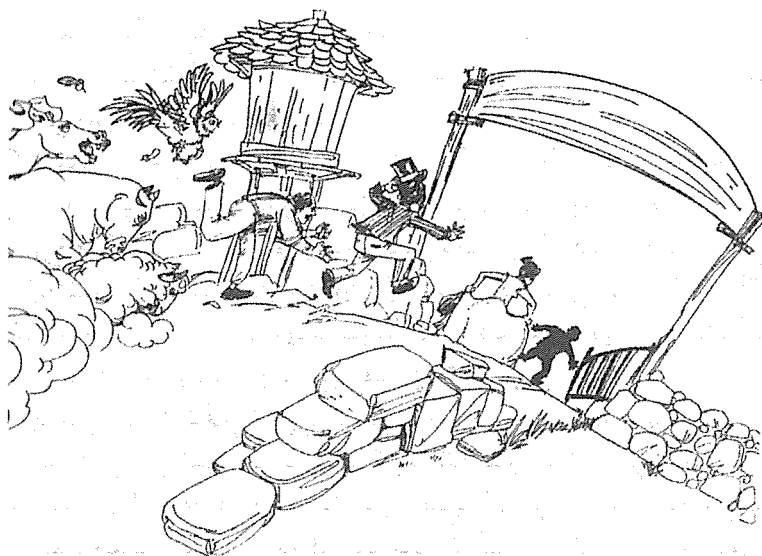
قاۋاننىڭ قىلمىغىنى قالمىدى.

بوكسېر بىلەن كلوۋېر ئۈچ قاۋاننىڭ ئەڭ ساداقەتمەن مۇخلىسى ئىدى. بۇ ئىككىسى بىرەر ئىشقا يولۇقسا تېگىگە يەتمەي قويمايتتى، ئۇلار ئۈچ قاۋاننى پىر تۇتقانىكەن، ئۇلار - نىڭ ئېيتقانلىرىنى ئوبدان ھەزىم قىلمىسا بولمايتتى ۋە چۈشەنگەنلىرىنى ئاممىباب يول بىلەن باشقىلارغا يەتكۈزۈمىدە - سە بولمايتتى. بۇ ئىككى ئات ھەرقانداق يىغىلىشتا ھازىر ئىدى، يىغىن ئاخىرىدا قائىدە بويىچە ئېيتىلىدىغان «ئەنگىل - يە جانۋارلىرى» دېگەن خورنى باشلامچى بولۇپ ئوقۇيتتى.

ۋەزىيەت تاسادىپەن مۇنداق بولدى: ئىسيان ئاخىرى يۈز بەردى، بەلكى، پەرەزدىكىدىن خېلىلا بالدۇر ۋە ئاسان يۈز بەردى. ئۆتمۈش يىللاردا، جونېس ئەپەندى بېخىل خوجايىن دەپ سانالغان بولسىمۇ، ئەمما قولىدىن ئىش كېلەتتى، كې - يىنكى يىللاردا تەقدىر ئۇنىڭغا ئوڭ كۆزى بىلەن قاراپ كەت - مىدى. ئۇ بىر قېتىملىق دەۋادا يېڭىلىپ قېلىپ زىيان تارت - قاندىن كېيىن، چۈشكۈنلىشىپ، ھاراقكەش بولۇپ كەتتى. بىر مەزگىل ئۇ ئاشخانىسىدىكى 18 - ئەسىرگە تەئەللۇق كونا يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپ، گېزىت كۆرۈش، ھاراق ئىچىش ۋە ئاندا - ساندا موللىغا پۇنغا چىلانغان بول - كا ئۇۋاقلىرىنى بېرىش بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈۋاتقان بولۇپ قالدى. ئۇ ياللىغان ئىشچىلار بىكار تەلەپلىشىپ، خۇي - پەيلى يامانلىشىپ كەتتى، ئېتىزلارنى ياۋا چۆپ باستى، قو - تانلار خاراب بولدى، دەرەخ ۋە قاشالار تاشلىنىپ كەتتى، ھايۋانلار ئاچ - توق قالدى.

ئورما مەزگىلىمۇ يېتىپ كەلدى. يۇيۇندۇرۇش بايرىمى (6 - ئاينىڭ 24 - كۈنى) نىڭ ھارپىسىدىكى بىر شەنبە كۈنى جونېس ئەپەندى ۋىللىڭتوندىكى قىزىل شىر قاۋىقىغا

بېرىپ، بولۇشىغا ئىچىپ، يەكشەنبە كۈنى چۈشتە قايتىپ كەلدى. ئىشلەمچىلەر ئەتىگەندىلا سۈتنى سېغىۋېتىپ، ھايۋانلارنىڭ يېمىنى بەرمەستىنلا توشقان ئوۋلىغىلى كېتىشتى. جونېس ئەپەندى قايتىپ كېلىپلا مېھمانخانىدىكى دىۋاندا «دۇنيا خەۋەرلىرى» دېگەن گېزىتنى يۈزىگە يېپىپ ئۇيقۇغا كەتتى. شۇنىڭ بىلەن قاراڭغۇ چۈشكچە ھېچكىم ھايۋانلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمىدى. ئاخىرى ھايۋانلارنىڭ قورسىقى ئېچىپ چىدىيالمىدى قالدى، بىر ئىنەك مۈڭگۈزلىرى بىلەن يەم - خەشەك ئامبىرىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، ھايۋانلار ئوپۇر - توپۇر كىرىشىپ، يەيدىغان نەرسىلىرىنى تېپىپ يېيىشكە باشلىدى. دەل شۇ ۋاقىتتا جونېس ئەپەندى ئويغاندى. ھايال ئۆتمەي، ئۇ تۆت ئىشلەمچىسى بىلەن بىرگە يېتىپ كېلىپ، قامچىسى بىلەن ھايۋانلارنى ئۇدۇل كەلگەنچە ساۋاشقا باشلىدى. ئەسلىدىلا ئاچلىقتىن تاقىتى قالغان ھايۋانلارنىڭ سەۋر قاقچىسى تاشتى. ھايۋانلار بۇنىڭدىن بۇرۇن كېلىشىۋالغان بولسىمۇ، ھەممىسى بىردەكلا رەھىمسىز خوجايىغا شىددەت بىلەن ئېتىلدى. جونېس ۋە ئۇنىڭ مالايلىرى كەلكۈندەك ھۇجۇم ئىچىدە قالغانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ۋەزىيەتنىڭ تىزگىنى جونېس ئەپەندىلەرنىڭ قولىدا ئەمەس ئىدى. ھايۋانلار ھېچقاچان بۇنداق قىلىشىمىغانىدى، جونېس ئەپەندى خالىغانچە قامچا ئۇرۇش ۋە باشقا قىيىناشلىرى بىلەن ھايۋانلارنى كۆندۈرۈپ كەلگەنىدى، ھايۋانلارنىڭ بۇ ئۇشتۇمتۇت قوزغىلىشىدىن جونېس ئەپەندى ھودۇقۇپ، ئېلىشىپ قالايلا دېدى. ئازراق ئۆتكەندىن كېيىن، جونېسلار ئۆزلىرىنى قوغداشتىن يالتىيىپ تىكىۋېتىشتى. جونېسلار چوڭ يولغا تۇتىشىدىغان ھارۋا يولىدا جېنىنىڭ بارىچە قاچاتتى، ھايۋانلار قوغلايتتى.

جونېس خانىم ياتاق ئۆيىنىڭ دېرىزىسىدىن بولۇۋاتقان ئەھۋاللارنى كۆرۈپ، پۇلغا يارايىدىغان نەرسىلىرىنى ئالمان - تالمان سومكىسىغا قاچىلاپ، باشقا بىر يول ئارقىلىق قېچىپ كەتتى. موسېس قونداقتىن ئۆرلەپ، قاناتلىرىنى پاقىلدېتىپ جونېس خانىمغا ئەگىشىپ قاقىلدىدى. ھايۋانلار جونېس ئە - پەندى ۋە ئۇنىڭ مالايلىرىنى چوڭ يولغىچە سۈر - توقاي قىلىپ، بەش تاقاقلىق چوڭ دەرۋازىنى جالاققىدە ئەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار نېمە ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرىپ بول - غىچىلا ھايۋانلارنىڭ ئىسيانى غەلىبىگە ئېرىشتى: جونېس قوغلاندى بولۇپ، قورۇق ھايۋانلارغا قالدى.

ھايۋانلار باشتا تەلىپىنىڭ بۇنداق ئوڭىدىن كەلگىنىگە ئىشىنەلمەي قېلىشتى. ئۇلار قورۇقتا ئادەملەر قالدۇمۇ - يوق دېگەننى بىلىش ئۈچۈن تۇنجى قەدەمدە پۈتۈن قورۇقنى تىنتىپ چىقىشتى، ئاندىن قەسىرلەرگە بېرىپ، جونېسنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن قالغان نەپرەتلىك ئىزلارنى تازىلاشتى.

ئاتخانىنىڭ بۇلۇڭىدىكى جابدۇق ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى؛ يۈگەن، چۇلۇۋۇر، زەنجىر قاتارلىق نەرسىلەر شۇنداقلا جونېس ئەپەندى قوي ۋە چوشقىلارنى پىچقاندا ئىشلىتىدىغان ياۋۇز تىغلار قۇدۇققا تاشلاندى. ئارغامچا، نوختا، كۆز تېڭىق، توۋرا دېگەندەك ھايۋانلارنىڭ ئىززىتىگە مۇخالىپ نەرسىلەر قورۇدا كۆيۈۋاتقان ئەخلەت دۆۋىسىگە تاشلاندى. قامچىلارنىڭ ئاقىد-ۋىتىمۇ ئاشۇنداق بولدى. ھايۋانلار يالقۇندا كۆيۈۋاتقان قام-چىلارغا قاراپ تەنتەنە قىلىشتى. بازار كۈنلىرى ئاتلارنىڭ يا-لى ۋە قۇيرۇقلىرىغا چىگىلىدىغان لېنتىلارنى سىنوۋبول ئوتقا تاشلىۋەتتى.

— لېنتىمۇ خۇددى ئىنسانلارنىڭ كىيىمىگە ئوخشاش ئىنسانلاردىن دېرەك بېرىدىغان نەرسە، — دېدى ئۇ، — ھايۋان دېگەن يالىڭاچ بولۇشى لازىم. بوكسىر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، تومۇزدا قۇلاققا چۈن كىرشتىن ساقلايدىغان چىغ قالپاقنى سېلىپ، ئوتقا تاشلىۋەتتى.

ھايۋانلار جونېس ئەپەندىنى ئېسىگە سالىدىغان ھەر-قانداق نەرسىنى ئوتقا تاشلاپ، ھەش - پەش دېگۈچە كۆزدىن يوق قىلدى. ئارقىدىن ناپالىئون يەم - خەشەك ئامبىرىغا كۆپچىلىكنى باشلاپ كىرىپ، ھەربىرىگە ئىككى ئۇلۇشتىن يەم - خەشەك ئالدۇردى. ھەربىر ئىت ئىككىدىن پېچىنىگە ئېرىشتى. ئاخىرىدا ئۇلار «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن خورنى يەتتە قېتىم توۋلاپ، ئاندىن ئارام ئېلىشتى. بۇ ئاخ-شام ئۇلار شۇنداق راھەت ئۇخلىدىكى، ئۇلار بۇنداق ئۇخلاپ باقمىغانىدى.

ئۇلار بۇرۇنقىدەكلا سەھەردە ئويغىنىشتى، تۈنۈگۈنكى چوڭ خۇشاللىقنى توساتتىن يادىغا ئېلىشىپ، ئوتلاققا يۈگۈرۈشتى. بىر دۆڭ بولۇپ، ئۇ يەردىن قورۇقنىڭ

يېرىمىنى دېگۈدەك كۆرگىلى بولاتتى. ھايۋانلار دۆڭگە چىقىپ، سۈزۈك تاڭ نۇرىدا ھەر تەرەپكە قارشاتتى. شۇنداق، ئۇلار كۆرەلىگەنلىكى نەرسە ئۇلارنىڭ بولدى! بۇنىڭ خۇشاللىقىدا ئۇلار دۆڭنى نەچچە مەرتەم ئايلىنىپ چىقتى، تىنماي سەكرەپ، شادىيانە كەيپىياتقا غەرق بولۇشتى. ئۇلار تاڭ شەبنەملىرىگە چۆمگەن دالىدا ئېغىنلىقتى، يازنىڭ مەزىلىك چۆپلىرىنىڭ يۇمران ئۇچلىرىنى قوۋۇزلىرىغا تولدۇرۇپ تۇرۇپ، ھۇزۇرلىنىپ چاينايتتى. يەرنى تېپىشلىپ توپا تۈزىتىپ، تۇپراقنىڭ خۇش پۇرىقىدىن زوق ئالاتتى. كېيىن ئۇلار پۈتۈن قورۇقنى كېزىپ، تېرىلغۇ يەرلەرگە، يەم - خەشەك ئېتىزلىرىغا، باغلارغا، كۆللەرگە، دەرەخزارلىققا چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن قاراشتى. ئۇلار كۆز ئالدىدىكى بۇ نەرسىلەرنى بۇرۇن كۆرۈپ باقمىغاندەكلا ئىدى، شۇ تاپنىڭ ئۆزىدىمۇ بۇ نەرسىلەرنىڭ ئۆزلىرىگە مەنسۇپ بولغىنىغا ئىشىنەلمىگەندەك قىلاتتى.

ئۇلار سەپ بولۇپ تۇرالغۇلىرىغا قايتىشتى، خوجايىنىنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئورۇنلىرىدا قېتىپ تۇرۇشقىنىدەك چە زۇۋان سۈرۈشمىدى، ئۆي گەرچە ئۇلارنىڭ بولغان بولسىمۇ، ئىچىگە كىرىشتىن تەپ تارتتى. بىر پەس ئۆتكەندىن كېيىن، سىنوۋبول بىلەن ناپالېئون ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى تۈر - تۈپ ئاچتى - دە، ھايۋانلار بىر - بىرلەپ ئۆيگە كىرىشتى، ئۇلار خۇددى بىرەرسىنى چۆچۈتۈپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەندەك قەدەملىرىنى ئاۋايلاپ ئېلىشتى. ئۇلار پۈتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ، ئۆيدىن - ئۆيگە كىرىشەتتى، پىچىرلاپ گەپ قىلىشاتتى، ئۆيدىكى ھەشەمەتلىك سەرەمجانلارغا ئەيمىنىپ قالىشاتتى. كارىۋاتتىكى مامۇق يوتقان، كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى گىرىم ئۈستىلى، ئات يالى يېپىلغان دىۋان، يەردىكى بېر - يۈسسېل گىلەملىرى، ئايال پادىشاھ ۋىكتورىيەنىڭ تام ئو -

چاقنىڭ ئۈستىگە ئېسىلغان رەسمى ئۇلارنىڭ نەزىرىدىن
بىر - بىرلەپ ئۆتتى. پەلەمپەيدىن چۈشكەندە، ئۇلار موللىدە -
نىڭ يوقاپ كەتكىنىنى بايقىدى. بەزىلەر ئۇنى ئۈستىگە چىدە -
قىپ ئىزدەۋىدى، ئۇنىڭ چىرايلىق بېزەلگەن ھۇجرىدا تۇر -
غانلىقىنى كۆردى. موللى جونىس خانىمنىڭ گىرىم ئۈستىدە -
لىدىن بىر كۆك لېنتىنى ئېلىپ، مۇرىسىگە توغرىلاپ ئەي -
نەككە قارىغىنىچە ئۆز - ئۆزىدىن ھاماقەتلەرچە سۆيۈنۈپ
تۇرماقتا ئىدى. ھايۋانلار موللىنى قاتتىق ئەيىبلەپ يېنىپ
چىقىشتى، ئۇلار ئاشخانىغا ئېسىپ قويۇلغان بىرقانچە تال
سۈرلەنگەن چوشقا سېنىنى ئېلىپ چىقىپ، كۆمۈۋەتمەكچى
بولۇشتى. بوكسىر قاچا يۇيۇش ئۆيىدىكى پىۋا كۈپىنى تېپىپ
چېقۇۋەتتى. ھايۋانلار ئۆيىدىكى باشقا نەرسىلەرگە چېقىلماي،
خوجايىنىڭ ئۆيىنى ئەستىلىك قىلىپ ساقلاپ قېلىشنى
قارار قىلىشتى. كۆپچىلىك ھەرقانداق ھايۋان زاتى بۇ ئۆيدە
تۇرسا بولمايدۇ، دېگەن قارارغا بىردەك قوشۇلۇشتى.
ناشتىدىن كېيىن، سىنوۋبول بىلەن ناپالېئون كۆچىدە -
لىكىنى يىغدى.

— يولداشلار، — دېدى سىنوۋبول، — ھازىر سائەت
ئالتە يېرىم بولدى. بىز پۈتۈن بىر كۈن ئىشلىشىمىز كې -
رەك. بۈگۈن ئوت - چۆپ ئورمىز. بۇ يەردە دىققەت قىلىدە -
نغان يەنە بىر ئىشمۇ بار.

ئاتامان چوشقىلارنىڭ ئاشكارىلىشىچە، ئۇلار ئۈچ ئايدىن
بېرى بىر كونا كىتابنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ ساۋاتىنى چىقىرىپ -
تىمىش، بۇ كىتاب ئەسلىدە جونىس ئەپەندىنىڭ بالىلىرىنىڭ
بولۇپ، بايلا ئوتقا تاشلىۋېتىلگەنىكەن. ناپالېئون قول ئاستىدە -
دىكىلەرنى بىرنەچچە چېلەك ئاق ۋە قارا سىر ئەكىلىشكە بۇي -
رۇق قىلدى - دە، كۆپچىلىكنى باشلاپ، بەش تاقاقلىق دەرۋازا
تەرەپكە قاراپ ماڭدى. شۇنىڭ بىلەن سىنوۋبول (ئۇنىڭ خېتى

چىرايلىق ئىدى) بىر چوتكىنى ئالدى پۇتلىرىنىڭ تىزى بىلەن قىسىپ تۇتۇپ دەرۋازىدىكى «قورۇق فېرمىسى» دېگەن خەتنى ئۆچۈرۈپ، «ھايۋانلار قورۇقى» دېگەن خەتنى يازدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ كونا دېھقانچىلىق مەيدانى يېڭى نام بىلەن ئاتىلىدىغان بولدى. بۇ ئىش تۈگىگەندىن كېيىن، كۆپچىلىك تۇرالغۇغا قايتتى، سىنوۋبول بىلەن ناپالىئون قول ئاستىدىكىلەرگە شوتا ئەكەلتۈردى ۋە شوتىنى ئاشلىق ئامبىرىنىڭ تېمىغا يۆلەپ قويدى. ئاتامان چوشقىلارنىڭ شەرھلىشىچە، ئۈچ ئايلىق جىددىي ئۆگىنىش ئارقىلىق ئۇلار ھايۋانسىزم پىرىنسىپلىرىنى «يەتتە مىزان»غا ئىخچاملاپتۇمش. بۇ مىزان تامىغا يېزىپ قويۇلغاندىن كېيىن، ئۆزگەرمەس قانۇنغا ئايلىنىپ، ھايۋانلار قورۇقىدىكى بارلىق ھايۋانلار ئۇنى ئەبەدىي ئۆلچەم قىلىشى كېرەك ئىكەن. سىنوۋبول شوتىغا ئاۋايلاپ چىقىپ ئىشىنى باشلىدى (بىر چوشقىنىڭ شوتىدا تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاپ تۇرۇشى ئاسان ئەمەس)، سىكالىر سىر چېلىكىنى كۆتۈرۈپ، بىرنەچچە بالداق تۆۋەندە تۇراتتى. مىزان ۋازىلىن يا-لىتىلغان تامغا ئاق سىر بىلەن يوغان قىلىپ يېزىلغاچقا، ئوتتۇز قەدەم نېرىدىنمۇ ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى.

يەتتە مىزان

1. ئىككى پۇتى بىلەن ماڭىدىغانلارنىڭ ھەممىسى بىز - نىڭ دۈشمىنىمىز.
2. چاھار پايىلار، ئۇچار قاناتلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ دوستىمىز.
3. ھايۋانلارنىڭ كىيىم كىيىشىگە يول قويۇلمايدۇ.
4. ھايۋانلارنىڭ كارىۋاتتا ئۇخلىشىغا يول قويۇلمايدۇ.
5. ھايۋانلارنىڭ ھاراق ئىچىشىگە يول قويۇلمايدۇ.

6. ھايۋانلارنىڭ ھايۋانلارنى ئۆلتۈرۈشىگە يول قويۇلمايدۇ.
7. بارچە ھايۋان باراۋەر.

خەتلەر ئىنتايىن رەتلىك يېزىلغانىدى. پەقەت Friend (دوست) دېگەن سۆز Freind دەپ خاتا يېزىلىپ قالدى. يەنە بىر يەردىكى S ھەرپى تەتۈرسىگە 2 يېزىلىپ قالغان بو. لۇپ، باشقا يەرلەر توغرا يېزىلغانىدى. سىنوۋېل مىزانلارنى ئۈنلۈك ئوقۇپ بېرىۋىدى، باشقا ھايۋانلار باشلىرىنى لىڭشىد. تىپ، تامامەن قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئەقىللىقراقلىرى يەتتە مىزاننى يادلىۋېلىشقا كىرىشتى.

— يولداشلار، — دېدى سىنوۋېل قولىدىكى چوتكىنى تاشلاپ ۋارقىرىغىنىچە، — ئەمدى ئوت — چۆپ ئېتىزلىرىغا بارايلى. ئوت — چۆپلەرنى جونېسلاردىن چاققانراق يىغىش. تۇرمىساق بولمايدۇ، بۇ بىزنىڭ شان — شەرىپىمىز بىلەن مۇناسىۋەتلىك زور ئىش.

ئۈچ ئىنەك خېلى بۇرۇنلا بىئارام كۆرۈنۈشكە باشلىغانىدى، ئۇلار مۆرەپ ئارام بەرمەيتتى. بىر كېچە — كۈندۈزدىن بېرى ئۇلارنىڭ سۈتى يىغىلىپ، يېلىنلىرى چىڭقىلىپ، يېرىد. لىپ كېتەي دېگەنىدى. ئاتامان چوشقىلار بۇ ئەھۋال توغرىدا سىدا ئويلىشىپ، قول ئاستىدىكىلەرگە چېلەك ئەكەلگۈزدى ۋە سۈتىنى ئەپلەپ سېغىۋالدى. ئويلىمىغان يەردىن چوشقىلارنىڭ سۈت سېغىشقا ئېپى بار چىقىپ قالدى. ھەش — پەش دېگۈچە كۆپۈكىلىنىپ تۇرغان بەش چېلەك قايماقلىق سۈت تەييار بولدى، باشقا ھايۋانلار سۈتكە ئىشتىياق بىلەن قاراشتى.
— بۇ سۈتلەرنى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدى بى.

رى.

— جونېس ئەپەندى ئوزۇق — تۈلۈكلىرىمىزگە ئاز —

تولا سۈت ئارلاشتۇرۇپ بېرەتتى، — دېدى بىر مېكىيان.
— يولداشلار، ھازىرچە سۈتنىڭ گېپىنى قويۇپ تۇرايە-
لى! — دېدى ناپالېئون ۋارقىراپ، ئۇ سۈت چېلىكىنىڭ ئال-
دىغا كەلدى، — بۇ ئىش چوقۇم ياخشى بىر تەرەپ قىلىنىدۇ،
شۇ تاپتا ئورما تېخىمۇ مۇھىم. يولداش سىنىڭ بولۇشىڭ يې-
تەكچىلىكىدە ئاتلىنىڭلار. مەن كەينىڭلاردىنلا يېتىپ بارد-
مەن. قېنى، يولداشلار، ئالغا! ئوت — چۆپلەر سىلەرنى كۈ-
تۈۋاتىدۇ. ھايۋانلار سەپ بولۇپ تىزىلىپ، ئېتىزغا بېرىپ
ئورمىنى باشلىۋەتتى. ئۇلار كەچقۇرۇن قايتىپ كېلىپ،
سۈتنىڭ يوقالغانلىقىنى بايقاشتى.

ئۈچىنچى باب

ئۇلار ئوت - چۆپلەرنى يىغىش ئۈچۈن تالاي جاپالارنى تارتىپ، نۇرغۇن تەر ئاققۇزدى. ئۇلار ئەجرىگە يارىشا كۈتكەندىنمۇ كۆپ ھوسۇلغا ئېرىشتى.

ئەمگەك بەزى چاغلاردا ناھايىتى مۈشكۈل بولدى، چۈنكى، ئەمگەك قوراللىرىنىڭ ھەممىسى ھايۋانلارنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئادەملەرنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن ياسالغان بولۇپ، بۇ قوراللار چاھارپايىلارغا ماس كەلمەيتتى، بۇ ناھايىتى چوڭ كاشىلىنى پەيدا قىلدى. ئەقىللىق چوشقىلار قىيىن ئۆتكەلدىن ئۆتۈشنىڭ چارىسىنى تېپىپ چىقىشقا ھەرزامان قادىر ئىدى. ئات ھەربىر سۆڭەك يەرنى شۇنداق ياخشى تونۇيتتىكى، ئۇ ئورمان ئورۇيدىغان، يەر ئاغدۇرىدىغان ئىشلارنى جونىس كەپەندى ۋە ئۇنىڭ مالايللىرىدىن ئوبدانراق قىلاتتى. چوشقا باشقىلارغا قومانىلىق قىلىش ۋە نازارەت قىلىشتىن باشقا ئىشلارنى قىلمايتتى. ئۇلار ئالاھىدە بىلىملىرى بىلەن تەبىئىي ھالدا رەھبەرلىك ئورنىغا ئىگە بولۇشقا قاندى. بوكسىر بىلەن كلوۋېر ئوت ئورۇش ماشىنىسى ۋە سۆرەملەرنى سۆرەش بىلەن بەنت ئىدى (ئىلگىرىكىگە ئوخشىمايدىغىنى ئۇلار يۈگەن - چۈلۈۋىدىن قۇتۇلغانىدى)، ئۇلار بېجىرىم قەدەملىرى بىلەن سول ئېلىپ باراتتى. بىر چوشقا ئۇلارغا ئەگىشىپ مېڭىپ «چۈھ! يولداش غەيرەت قىل» ياكى «ھوۋ، كەينىگە، يولداش!» دەپ كوماندا بېرەتتى. ھەرقانداق ھايۋان چوڭ - كىچىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئورۇش ۋە يىغىش ئىشلىرىغا قاتنىشاتتى، توخۇ، ئۆردەكلەر -

مۇقىزىق ئاپتاپتا پىشىپ يۈرۈپ ئوت - چۆپلەرنى تېرەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئورما جونپىس گەپەندىلەرنىڭ سۈرئىتىدىن ئىككى كۈن بالدۇر ئاياغلاشقان بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ قورۇق تارىخىدىكى ئەڭ مول ھوسۇللۇق بىر يىل بولدى. بۇ قېتىم قىلچە ئىسراپچىلىق بولمىدى دېيىشكە بولاتتى، توخۇ - ئۆردەكلەرنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى بىر تال خەسنىمۇ نېرى - بېرى قىلمىدى. ھېچكىم بىرەر كاپام نەرسىگە كۆز سالمىدى.

قورۇق ئىشلىرى ياز بويى شۇنداق ئىدىتىلىق بولدى. بەختكە چۆمگەن ھايۋانلار كۈنلىرىنىڭ بۇ قەدەر خۇشال ئۆ - تىدىغانلىقىنى بۇرۇن تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغانىدى. ھەربىر كاپام ئاشلىق بېخىل خوجايىنىنىڭ ئىلتىپاتىدىن ئەمەس، ئۆزلىرىنىڭ ھالال ئەمگىكىدىن كەلگەن بولغاچقا، ناھايىتى لەززەتلىك ئىدى. پارازىتلار يوقىتىلغاندىن كېيىن، ھەربىر ھايۋانغا تەگكەن يېمەكمۇ كۆپ بولدى، ھايۋانلار دېگەندەك ماسلىشىپ كېتەلمىگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ئارام ئال - لىدىغان چاغلىرىمۇ كۆپەيدى. ئۇلار نۇرغۇن مۇشەققەتلەرگە يولۇقتى، مەسىلەن، يىل ئاخىرىدىكى دان ئايرىشتا، فېرمىدا بىرەرمۇ دان ئايرىغۇچ بولمىغاچقا، باشاقنى دەسسەپ پۈۋلەپ دان ئايرىشقا توغرا كەلدى. قانداقلا بولمىسۇن، ئاتامان چوش - قىلار پاراستىگە، بوكسېر ئۆزىنىڭ ئاجايىپ كۈچىگە تايىد - نىپ، قىيىنچىلىقلارنى يەڭدى. بوكسېر ئۆزىنىڭ ئەمگەك - چانلىقى بىلەن باشقىلارنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر ئىدى. جو - نېس ئەپەندى بار چاغدا ئۇ جاپادىن قورقماي ئىشلىگەن بول - سا، ئەمىلىكتە ئۇ ئۈچ ئاتنىڭ ئىشىنى قىلىدىغان بولۇپ كەتكەنىدى. بەزىدە قورۇقتىكى ھەممە ئىش دېگۈدەك بوك - سېرنىڭ يەلكىسىگە يۈكلىنىپ قالغاندەك بولۇپ كېتەتتى. ئۇ سەھەردىن - شامغىچە ئىتتىرەتتى، سۈرەيتتى، قەيەردە

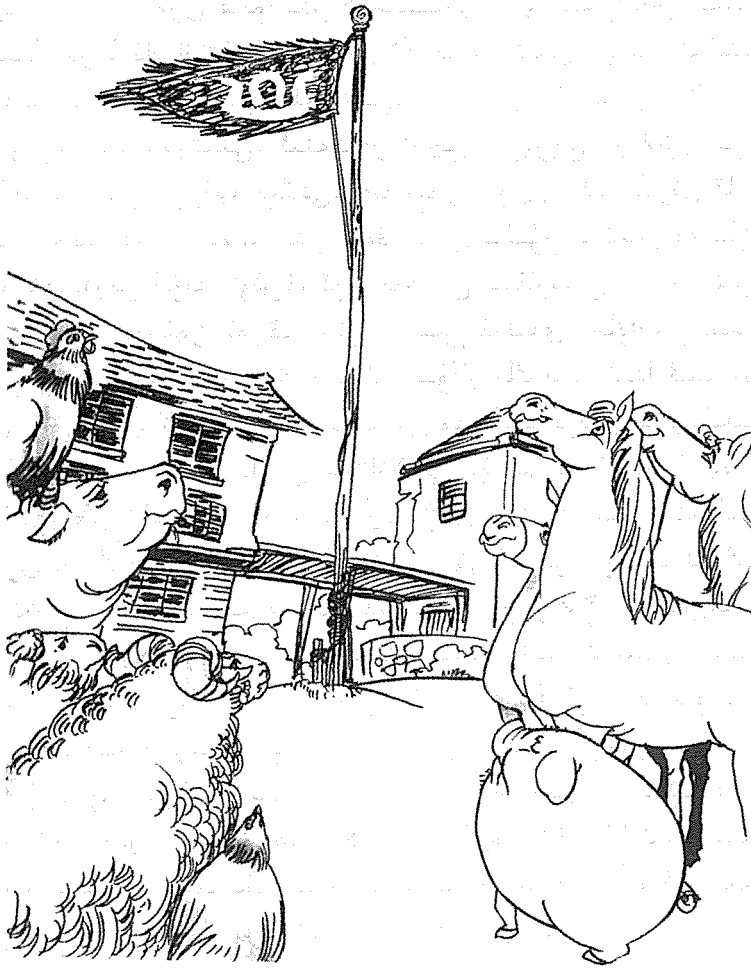
جاپالىق ئىش بولسا، شۇ يەردە ئۈنەتتى. ئۇ بىر خوراز بىلەن كېلىشىپ، ئۆزىنى باشقىلاردىن يېرىم سائەت بۇرۇن ئويغىدى. تىپ قويۇشنى ئۆتۈندى. ئۇ كۈندىلىك ئەمگەك باشلىنىشتىن بۇرۇن خالىس ئەمگەك قىلاتتى، كۈچ كېتىدىغانلىكى ھەر - قانداق ئەمگەككە ئۆزىنى ئاتايتتى. قانداق قىيىنچىلىق ياكى ئوڭۇشسىزلىققا يولۇقۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇ «مەن تېخىمۇ قاتتىق ئىشلىشىم كېرەك!» دەيتتى. بۇ سۆز ئۇنىڭ ئەقلىيە سۆزىگە ئايلىنىپ كەتتى.

ھايۋانلارنىڭ ھەربىرى ئۆز قابىلىيىتىگە يارىشا ئىشلىدى. مەسىلەن، توخۇ بىلەن ئۆردەكنى ئالسا، ئۇلارنىڭ ھو - سۇل پەسلىدە تېرىۋالغان دانلىرىمۇ 180 قاداقتىن كۆپرەك ئاشلىقنى تېجەپ بەردى. ئوغرى - يالغانلار كۆرۈلمىدى، تا - ماقنىڭ ئېگىز - پەس تارقىتىلىشىدىن كېلىپ چىقىدىغان ئىلگىرىكىدەك دەتلاش، چىشلەش ۋە قىزغىنىشلار يۈز بېرىپ باقمىدى. ئىشقا كەلمەيدىغانلار يوق ھېسابتا دېسەكمۇ بولىدۇ. ئەتىگىنى ۋاقىچە قويىدىغان موللى پۈتۈمغا تاش پېتىپ كەتتى، دەپ ئىشتىن بالدۇر چۈشۈۋالاتتى. مۈشۈكنىڭ ئىستىلىمۇ ئۆزگىچە ئىدى. كۆپچىلىك ئۇزۇن ئۆتمەي شۇنى بايقىدىكى، ئىش ۋاقتىدا مۈشۈكنى سائەتلەپ كۆرگىلى بولمايتتى. ئىش تۈگەپ، تاماق ۋاقتى بولغاندا، ئۇ گويا ھېچ ئىش يۈز بەرمىد - گەندەكلا پەيدا بولۇپ قالاتتى. ئۇنىڭ ھەر قېتىمقى باھانىسى شۇنداق قاملىشاتتىكى، مياڭلاپ دېگىلى تۇرسا، باشقىلارنىڭ ئىشەنمەسكە ئىلاجى قالمايتتى. قېرى ئېشەك بېنىامىن ئىس - ياندىن كېيىنمۇ ئۆزگەرمىگەندەك قىلاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىشنى جۈنپىس بار ۋاقىتتىكىدەكلا ئاستا قىلاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ تېگىشلىك ئىشنى تۈگەتكەندىن باشقا ئاكتىپلىق قىلىپ كەتمەيتتى. ئىسيان ۋە ئۇنىڭ نەتىجىسى توغرىلىق ئۇ ھېچ - نېمە دېمەيتتى. جۈنپىسلار قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، سەن

خۇشال بولدۇڭمۇ دەپ سورالغاندا، ئېشەك بېنيامىن: «ئېشەك -
نىڭ ئۆمرى ئۇزۇن، ئاراڭلاردىن كىم ئېشەكنىڭ ئۆلگىنىنى
كۆرگەن» دەپ جاۋاب بېرەتتى. بۇ ياپىنا جاۋابىنى ئاڭلىغان باش-
قا ھايۋانلار يەنە نېمە دېيەلسۇن؟

يەكشەنبە كۈنى دەم ئېلىناتتى، بۈگۈنكى ناشتا ئادەتتە -
كى كۈنلەردىن بىر سائەت كېيىن بېرىلدى. ناشتىدىن كې-
يىن، ھەر ھەپتىسى مۇقەررەر ئۆتكۈزۈلىدىغان مۇراسىم بار
ئىدى. باشتا بايراق چىقىرىلدى. سىنوۋبول جابدۇق ئۆيىدىن
جونېس خانىمنىڭ كونا يېشىل داستىخاننى تېپىپ ئەكىد-
لىپ، ئۇنىڭغا ئاق سىردا پاچاق بىلەن مۇڭگۈزنىڭ سۈرىتىد-
ى چۈشۈرگەنىدى. ھەر يەكشەنبە چۈشتىن ئاۋۋال قورۇقتىد-
ى خادىدا ئاشۇ لاتا لەپىلدەيدىغان بولدى. سىنوۋبولنىڭ
چۈشەندۈرۈشىچە، بايراقنىڭ يېشىل رەڭگى ئەنگىلىيەنىڭ ئې-
تىزلىرىغا، ئۇنىڭغا ئاق رەڭدە چۈشۈرۈلگەن پاچاق بىلەن
مۇڭگۈزنىڭ رەسمى كەلگۈسىدىكى ھايۋانلار جۇمھۇرىيىتىگە
سىمۋول قىلىنغانىكەن، بۇ جۇمھۇرىيەت ئىنسانلار تولۇق
ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن رەسمىي روياپقا چىقىدىكەن. بايراق
چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن، ھايۋانلار ئاشلىق ئامبىرىغا يى-
غىلىپ، كېڭەش ئېچىلىپ، ھەپتىلىك ئىشلار ئورۇنلاشتۇ-
رۇلدى، تەكلىپ - لايىھەلەر سۈنۈلدى، مۇزاكىرىلەر بولدى.
ئادەتتە، لايىھە سۈنىدىغانلار چوشقىلاردىن ئىبارەت بولاتتى،
باشقا ھايۋانلار بولسا بېلەت تاشلاشنىلا بىلىپ، لايىھە سۈ-
نۈشنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمايتتى. مۇزاكىرىدە ئاكتىپ
بولدىغانلىرى سىنوۋبول بىلەن ناپالىئون ئىدى. ئەمما بۇ
ئىككىسىنىڭ پىكرى زادى بىر يەردىن چىقمايتتى، ئىككىد-
ىدىن قايسىبىرى مەلۇم بىر تەكلىپنى سۇنسا، يەنە بىرى
چوقۇم قارشى تۇراتتى. باغنىڭ كەينىدىكى كىچىك ئوتلاقنى
ئەمگەك يېشىدىن قالغان ھايۋانلارنىڭ ساناتورىيەسى قىلىش

توغرىسىدا بىر قارار چىقىۋىدى، بۇنىڭغا ھېچكىم قارشى تۇرمىدى. لېكىن، ھەرقايسى ھاۋانلار تەبىقىسىنىڭ پېنسىيە يېشىنى بېكىتىش مەسىلىسىدە، بەس - مۇنازىرە قايناپ كەتتى. باش قوشۇش يىغىنىدىن كېيىن، ئادەت بويىچە «ئەنگلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن خور ئېيتىلاتتى، چۈشتىن

كېيىن بولسا كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى بولاتتى.

چوشقىلار جابدۇق ئۆيىنى بوشىتىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ قو-
ماندانلىق ئىشتابى قىلدى. ئۇلار ھەر ئاخشىمى خوجايىنىنىڭ
ئۆيىدىن ئېلىپ چىققان كىتابلاردىن تۆمۈرچىلىك، ياغاچچى-
لىق ۋە باشقا زۆرۈر ھۈنەرلەرنى ئۆگىنەتتى. سىنوۋبول باشقا
ھايۋانلارنى ئۆزى ھايۋانلار كومىتېتى دەپ ئاتىۋالغان تەش-
كىلاتلارغا قاتناشتۇرۇش بىلەن ئالدىراش ئىدى. ئۇ بۇ ئىشتا
ھېرىپ - چارچاشنى بىلمەيتتى. ئۇ مېكسىكانلار ئۈچۈن تۇخۇم
تۇغۇش كومىتېتىنى، ئىنەكلەر ئۈچۈن قۇيرۇق تازىلاش بىر-
لەشمىسىنى قۇرۇپ چىقتى. يەنە تېخى ياۋايى يولداشلارنى قا-
تا تەربىيەلەش كومىتېتى (مەقسىتى تولۇم چاشقان ۋە ياۋا
توشقانلارنى كۆندۈرۈش)، قوي يۇڭىنى ئاقارتىش ھەرىكىتى
دېگەندەك نۇرغۇن ئورگانلارنى تەسىس قىلدى. ساۋات چىقىد-
ىرش سىنىپلىرى دېگەندەكلەر بۇلارنىڭ سىرتىدا ئىدى.
بىراق، بۇ پىلانلارنىڭ ھەممىسى مەغلۇپ بولدى دېيىشكە
بولاتتى. مەسىلەن، ياۋايى ھايۋانلارنى كۆندۈرۈشكە ئۇرۇنۇش-
لىرى شۇ زامان مەغلۇپ بولدى. ياۋايى ھايۋانلارنىڭ قىلىقلىد-
ىرى يەنىلا بۇرۇنقىدەك بولۇپ، ئازراق ياخشى مۇئامىلىگە
ئۇچرىسىلا پۇرسەتپەرەسلىك قىلاتتى. مۈشۈك قايتا تەربىيە
كومىتېتىغا بىرنەچچە كۈن قاتنىشىپلا پوزىتسىيەسى ناھايىد-
ىتى ئاكتىپ بولۇپ كەتتى. بىر كۈنى ئۇنىڭ ئۆگزىدە تۇرۇپ
ئاق قۇشقاچلارغا گەپ قىلغىنىنى باشقىلار كۆرۈپ قاپتۇ
(قۇشقاچلار مۈشۈكنىڭ بويى يەتمەيدىغان بىر يەردە ئىدى).
مۈشۈك ھازىر بارلىق ھايۋانلار ئۆزئارا يولداشقا ئايلاندى، سى-
لەر مېنىڭ پۈتۈمنىڭ يېنىغا قونساڭلارمۇ ھېچبىر خەۋپى يوق
دەپتىكەن، قۇشقاچلار يەنىلا يېقىن كەلمەپتۇ.

لېكىن، ئوقۇش ۋە يېزىش كۇرسلىرى چوڭ ئۇتۇقلارغا ئېرىشكەن بولۇپ، كۈرگىچە ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئاز - تولا ساۋاتلىق بولۇپ قالدى.

چوشقىلار بولسا مۇكەممەل ساۋاتلىق بولۇپ كەتكەنىدى. ئىتلار ئوبدانلا خەت تونۇپ قالغان بولسىمۇ، «يەتتە مىزان» دىن باشقا نەرسىلەرنى ئوقۇشقا تاۋى يوق ئىدى. ساغلىق ئۆچكە مورېل بەزى نەرسىلەرنى ئىتتىن ياخشىراق ئوقۇيتتى، ئۇ كەچلىرى ئەخلەتخانىدىن تېپىپ كەلگەن گېزىتلەرنى باشقىلارغا ئوقۇپ بېرەتتى. ئېشەك بېنياميننىڭ ئوقۇش ئىقتىدارى چوشقىلاردىن قېلىشمايتتى، ئەمما ئۇ بۇ ئىقتىدارىنى داۋاملىق ئۆستۈرەي دېمەيتتى. بىلىشمىچە، ئوقۇغۇدەك تۈزۈك نەرسە يوق، دەيتتى ئۇ. كلوۋېر ھەممە ھەرپلەرنى تونىسىمۇ قۇراشتۇرالمىتتى. بوكسېر D ھەرپىگىچە ياخشى ئىگىلەپ، داۋامىنى زادىلا ئۆگىنەلمىدى. ئۇ قاۋۇل پۇتلىرى بىلەن A، B، C، D قاتارلىق ھەرپلەرنى يەرگە جىجاپ بولۇپ، ھەرپلەرگە تىكىلىپ تۇرۇپ قالاتتى، ئۇ ئىككى قۇلقىنى دىڭ قىلىپ، ماڭلىيدىكى قاشقىسىنى سىلكىپ، كېيىنكى ھەرپلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئەسلەشكە تىرىشاتتى - يۇ، ھېچنېمە ئېسىگە كەلمەي تۇرۇۋالاتتى. دەرۋەقە، ئۇ E، F، G، H ھەرپلىرىنى بىلىۋېلىشقا ئۇرۇنۇپ، يادىغا ئېلىۋالغان بولسىمۇ، ئەمما A، B، C، D ھەرپلىرىنى ئۇنتۇپ كېتىپ يامان بولدى. ئاخىرى ئۇ باش تىكى تۆت ھەرپنى ئېسىدە چىڭ ساقلاپ، پات - پات مەشىق قىلىپ تۇرۇش قارارىغا كەلدى. موللى ئۆزىنىڭ ئىسمىنى يېزىشتا لازىم بولىدىغان ھەرپلەرنى ئۆگىنىۋېلىپلا باشقا ھەرپلەرنى ئۆگىنىشنى خالىمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىسمىغا ئىشلىتىلىدىغان ھەرپلەرنى ئىنچىكە دەرەخ شېخىدىن ياساپ ۋە تىزىپ چىقىپ، چۆرىسىنى گۈللەر بىلەن زىننەتلەپ، ئاپ-

لىنىپ تاماشا قىلغانسېرى ھەۋەسلىنىپ كېتەتتى.
قورۇقتىكى باشقا ھايۋانلار A نىڭ نېرىسىغا ئۆتەلمەيدى. يەنە قوي، توخۇ، ئۆردەك قاتارلىق كالتۇراق ھايۋانلارنىڭ «يەتتە مىزان» نى تولۇق يادقا ئالالمىغانلىقى مەلۇم بولدى. سىنوۋبول بۇ ئەھۋاللارنى ئەستايىدىل ئويلىشىپ، «يەتتە مىزان» نى يىغىنچاقلاپ «تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇت-لۇقلار ئەسكى» دېگەندەك ئاددىي ھۆكۈم شەكىلگە كەلتۈردى. ئۇ بۇ بىر ئېغىز گەپ ھايۋاننىڭ جەۋھىرى، كىم بۇنى ئوبدان بىلىۋالسا، ئىنسانلارنىڭ تەسىرىدىن خالىي بولالايدۇ، دېدى. بۇ گەپكە قۇشلار ئاممىسى قارشى تۇردى، چۈنكى، ئۇلارمۇ ئىككى پۇتلۇق ئىدى، سىنوۋبول ئۇلارنى قايىل قىلدى.

— يولداشلار، — دېدى ئۇ، — قۇشلارنىڭ ئىككى قاندەتى تىزگىنلەش رولىنى ئەمەس، ئىلگىرىلىتىش رولىنى ئوينىيدىغان ئەزا. شۇڭا، ئۇنى پۇت قاتارىدا كۆرۈش كېرەك. ئىنسانلارنىڭ قولى ئۇلارنى بىزدىن پەرقلىنىدۇرۇپ تۇرىدۇ، ئىنسانلار ھەممە ئەسكى ئىشنى ئاشۇ ئىككى قولى بىلەن قىلىدۇ.

قۇشلار سىنوۋبولنىڭ پايتىمىدەك ئۇزۇن گەپلىرىنى چۈشەنمىگەن بولسىمۇ، بەربىر قوبۇل قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بارلىق تۆۋەن دەرىجىلىك ھايۋانلار بۇ يېڭى ئەقلىيەنى كۈچىنىڭ بارىچە يادلاشقا تىرىشتى. «تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار ئەسكى» دېگەن خەت ئاشلىق ئامبىرىنىڭ سىرتقى يۈزىگە «يەتتە مىزان» نىڭ خېتىدىن چوڭ قىلىپ، ئېگىز يەرگە يېزىلدى. قويلار بۇ ئەقلىيەنى يادلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلارغا شۇنداق ئىشتىياق كىردىكى، ئوتلاقتا يېتە-شىپ: «تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار ئەسكى! تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار ئەسكى» دەپ سائەتلەپ —

سائەتلەپ مەرەشسىمۇ زېرىكمەيدىغان بولۇشتى.

ناپالېئون سىنوۋبول قۇرۇپ چىققان كومىتېتلارغا قىد-
زىقىپ كەتمەيتتى. ئۇ ھايۋانلارنى كىچىكىدىن باشلاپ تەربىيە-
يەلەش يېشى چوڭ ھايۋانلارنى تەربىيەلەشتىن بەكرەك مۇ-
ھىم دەپ بىلەتتى. بۇنىڭغا يارىشا جېسىسى بىلەن بىلۈبىل
ئورما تۈگەپ ئۇزاق ئۆتمەيلا توققۇزنى كۈچۈكلىدى. كۈچۈك-
لەر ئەمچەكتىن ئايرىلغان ھامان، ناپالېئون مەن ئۇلارنىڭ
تەربىيەسىگە مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك، دەپ ئۇلارنى ئانىسى-
دىن ئايرىپ ئېلىپ كەتتى. ئۇ كۈچۈكلەرنى جابدۇقخانىدىكى
شوتىدىنلا چىققىلى بولىدىغان بالىخانغا ئېلىپ چىقتى ۋە
بۇ ئىشنى قاتتىق مەخپىي تۇتتى، نەتىجىدە، قورۇقتىكى
ھايۋانلارنىڭ بارى مۇنداق كۈچۈكلەرنىڭ بارلىقىنى تامامەن
ئۇنتۇپ كېتىشتى.

سۈتنىڭ يوقاپ كېتىشىدىكى سىر تېزلا ئاشكارىلاندى.
سۈتلەر چوشقىلارنىڭ يېمىگە ئارىلاشتۇرۇۋېتىلگەندى. ياز-
لىق ئالىملار پىشىپ، تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ھايۋانلار بۇ ئال-
مىلاردا بىزنىڭ ھەقىقىمىز بار، دەپ ئويلىشاتتى، ئەمما ئوي-
لىمىغان يەردىن بىرلا بۇيرۇق چۈشۈپ، ئالىملار جابدۇقخا-
نىدىكى چوشقىلارغا ئاپىرىپ بېرىلدى. بەزى ھايۋانلار غۇ-
دۇراپ بېقىشتى - يۇ، بۇنىڭ پايدىسى بولمىدى. بۇ ئىشقا
كەلگەندە بارلىق چوشقىلارنىڭ غەربىزى ئوخشاش چىقتى،
ھەتتا سىنوۋبول بىلەن ناپالېئونلارمۇ شۇنداق بولدى. سىكا-
لېر باشقا ھايۋانلارغا خىزمەت ئىشلىگىلى ئەۋەتىلدى.

— يولداشلار! — دېدى سىكالېر چىرقىراق ئاۋازدا، —
ئەجەبا، سىلەر بىز چوشقىلارنى شەخسىيەتچى ۋە تۆرىچى دەپ
ئويلايمىسىلەر؟ ئۈمىدىم شۇكى، ھەرگىز ئۇنداق ئويلىماڭلار.

ئارىمىزدىكى نۇرغۇن يولداشلار سۈت، ئالما دېگەندەك نەرسە -
لەرنى ياخشى كۆرۈپ كەتمەيدۇ. بۇ نەرسىلەرنى مەنمۇ ياقتۇ -
رۇپ كەتمەيمەن. بىز ساغلام بولساق دەپ ئاشۇ نەرسىلەرنى
يەيمىز. سۈت بىلەن ئالما (يولداشلار، بۇ گەپلەر پەن تەرىپى -
دىن ئىسپاتلانغان) دا چوشقىلارنىڭ بەدىنىگە پايدىلىق نەرسە -
لەر بار. بىز چوشقىلار ئەقلىي ئەمگەكچىلەرمىز. بۇ قورۇق -
نىڭ باشقۇرۇش ئىشلىرى بىزگە تايىنىدۇ، كېچە - كۈندۈز
سىلەرنىڭ بەختىڭلارنىڭ غېمىنى يەيمىز، بىزنىڭ ئاشۇ
سۈتلەرنى ئىچىشىمىز، ئاشۇ ئالمىلارنى يېيىشىمىز دەل سە -
لەر ئۈچۈن. ئەگەر بىز مەسئۇلىيىتىمىزنى ياخشى ئادا قىل -
مىساق، نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى بىلەمسىلەر؟
بىلىپ قويۇڭلاركى، ئۇ ھالدا جونېس قايتىپ كېلىدۇ!
يولداشلار، ئويلاپ يېتىشىڭلار كېرەككى ... - سىكالېر ئۆ -
تۈنۈش تەلەپپۇزىدا سۆزلىدى، ئۇ قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ
ئۇياق - بۇياقلارغا ماڭاتتى، - ئاراڭلاردا ھېچكىم جونېس -
نىڭ قايتىپ كېلىشىنى خالىمايدىغۇ دەيمەن؟

ئەگەر ھايۋانلارنى بىر ئىش توغرىسىدا تالاش - تارتىش -
سىز بىرلىككە كېلەلەيدۇ دېسەك، ئۇ دەل جونېسنىڭ قايتىپ
كېلىشىنى خالىماسلىق. ئەگەر مەسىلە ھايۋانلارنىڭ ئالدىغا
ئاشۇنداق نۇقتىدىن تاشلانسا، ھېچكىمدىن پىكىر چىقمايدۇ -
غانلىقى ئېنىق. چوشقىلارنىڭ ئۆزلىرىنى ئاسرىشىنىڭ مۇ -
ھىملىقى ھەممىگە ئايدىڭ بولدى. شۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىك -
نىڭ غۇلغۇلىسى بېسىلىپ، سۈت بىلەن ئالما (ئالما پىشقان -
دىن كېيىنكى ھوسۇلنىڭ كۆپ قىسمى) چوشقىلارغا تېگىل
بولدى.

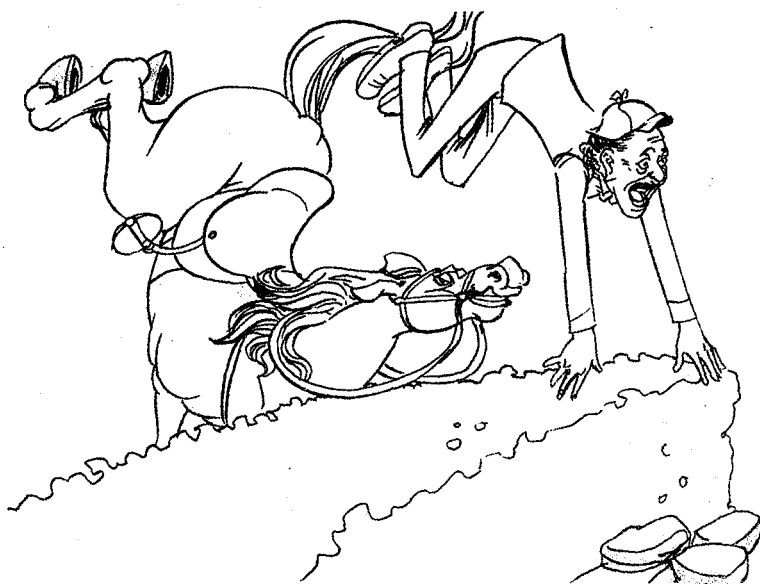
تۆتىنچى باب

يازنىڭ ئاخىرقى ئايلىرى يېتىپ كەلگەندە، ھايۋانلار قورۇقىدا يۈز بەرگەن ئىشلار ۋىلايەتنىڭ يېرىمىدىن جىقراق يەرلىرىگە تارالدى. سىنوۋبول بىلەن ناپالېئون ھەر كۈنى نەچچە تۈركۈم كەپتەرنى قويۇپ بېرەتتى، بۇ كەپتەرلەر بۇي-رۇققا بىنائەن يېقىن ئەتراپتىكى قورۇقلارغا بېرىپ، ئۇ يەر-دىكى ھايۋانلارغا ئىسيان توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنى تەشۋىق قىلاتتى، شۇنداقلا «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن ناخشىنى ئۆگىتەتتى.

بۇ كۈنلەردە جونېس ئەپەندىنىڭ كۆپ قىسىم ۋاقتى ۋىللىڭتوندىكى قىزىل شىر قاۋىقىدا ئۆتمەكتە ئىدى، ئۇ ئاڭلاشنى خالىغانلىكى ئادەملەرگە ئۆزىنىڭ ئادالەتسىزلىكىگە يولۇققانلىقىنى، ھېچنېمىگە ئىززەتمەيدىغان ھايۋانلارنىڭ ئۆ-زىنى قورۇقىدىن سۈر - توقاي قىلغانلىقىنى شىكايەت قى-لىپ بېرەتتى. باشقا خوجايىنلار ئۇنىڭغا پىرىنسىپ جەھەت-تىن ھېسداشلىق قىلغان بولسىمۇ، ھېچقانداق ئەمەلىي يار-دەم بەرمىدى. ھەركىم ئۆز كۆڭلىدە جونېس ئەپەندىنىڭ بەختسىزلىكىدىن ئۆزلىرىگە بىرەر نەپىنىڭ كېلىپ قېلىشى-نى ئارزۇ قىلاتتى. كەلگەن يېرى شۇكى ھايۋانلار قورۇقىغا قوشنا جاڭگال دەپ ئاتىلىدىغان قورۇق بىر كۈنچە قورۇق بولۇپ، ئۇزۇندىن بېرى تاشلىنىپ قالغاچقا، ياۋا ئوت قاپلاپ، يەرلىرى ئۈنۈمسىزلىشىپ، دەرەخلىرى پۇتاقلىشىپ كەتكەنىدى. قورۇق ئىگىسى پىلكىڭتون ئەپەندى راھەتپەرس بولۇپ، پەسىلگە قاراپ بېلىق تۇتۇش ياكى ئوۋ ئوۋلاش بىلەن

ۋاقىت ئۆتكۈزەتتى. يەنە بىر قورۇقنىڭ ئىسمى توقماقلىق بولۇپ، كۆلىمى كىچىك بولسىمۇ، ھاللىق ئىدى. قورۇقنىڭ ئىگىسى فرىدېرىك ئەپەندى ياۋۇز ۋە ھىلىگەر ئادەم بولۇپ، كۆپ قېتىم دەۋالاشىپ، قارشى تەرەپتىن جىق نەرسە ئۇندۇ. رۇۋېلىش ۋە بىشەملىكتە نامى چىققاندى. بۇ ئىككى قورۇقدار بىر - بىرىگە شۇقەدەر ئۆچ ئىدىكى، ئىككىلىنىڭ ئورتاق مەنپەئەتى بار ئىشتىمۇ كېلىشىپ قېلىشى تەس ئىدى. ھايۋانلار قورۇقىدىن تارقالغان ئىسيان خەۋىرى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىنى ئەندىشىگە سالدى، ئۇلار ئۆز قورۇقىدىكى ھايۋانلارنىڭ بۇ ھەقتە جىق نەرسىلەرنى بىلىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئالمان - تالمان كىرىشتى. باشتا ئۇلار ھايۋانلارنىڭ قورۇقنى ئۆزلىرى باشقۇرماقچى بولغانلىقىنى كۈلكىلىك ھېس قىلىپ، ئانچە ئېرەنشىپ كەتمىگەندەك بولدى. ئۇلار بۇ دولقۇنمۇ ئىككى ھەپتىگە بارماي ئۆتۈپ كېتىدۇ، دېيىشتى. ئۇلار قورۇق (ئۇلار «ھايۋانلار قورۇقى» دېگەن يېڭى نامنى ئۆلىسىمۇ ئىشلەتمەيتتى) نىڭ ھايۋانلىرى بىر - بىرى بىلەن سوقۇشۇپ يۈرۈپ، ئۇزاق ئۆتمەيلا ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ، دەپ ئويلىدى. ۋاھالەنكى، ئۇلار چۆچۈرىنى خام سانىغان بولۇپ، ئۇ قورۇقنىڭ ھايۋانلىرى ئۆلمىگەندىكى، فرىدېرىك بىلەن پىلىكىڭتون گېپىنىڭ پەدىسىنى ئۆزگەرتىپ، ھايۋانلار قورۇقىدىكى قورقۇنچلۇق ئاينىش توغرىسىدا سۆز ئاچىدىغان بولۇشتى. ئۇلار ھايۋانلار قورۇقىدىكى ھايۋانلار بىر - بىرىنىڭ گۆشىنى يەرمىش، يېلىنچاپ تۇرغان تاقىلار بىلەن بىر - بىرىنى قىينارمىش، خوتۇنلاردىن تەڭ بەھرىمەن بولارمىش دېگەنلەرنى ئاڭلىدى. مانا بۇ تەبىئەتنىڭ قانۇنىغا مۇخالىپ كۆتۈرۈلگەن ئىسياننىڭ مۇقەررەر ئاقىۋىتى دېيىشتى ئۇلار.

بۇ غەلىتە ھېكايىلەرگە كىشىلەر تولۇق ئىشىنىپ كەت-
 مىگەنىدى. قورۇقنىڭ خوجايىنىنى ھەيدىۋېتىپ، ھايۋانلار
 ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان بۇ غەلىتە ئىش توغرىسىدىكى
 سۆز - چۆچەكلەر تارقالغانسېرى ئەسلىدىكى ھالىتىدىن يات-
 لىشىپ باراتتى. شۇ بىر يىلى سەھرالارنى ئىسيان دولقۇنى
 بىر ئالدى. بۇرۇندىن تارتىپ گەپ ئاڭلاپ كەلگەن تورپاقلار
 قۇترايدىغان بولۇپ قېلىشتى، قويلار قاشالارنى ئۆرۈپ، بېد-
 لەرنى قالايمىقان يەپ، چېچىۋېتىدىغان بولدى. سىپىرلار
 سۈت چېلىكىنى ئۆرۈۋېتىدىغان، بەيگە ئاتلىرى توساقلاردىن
 ئۆتكىلى ئۈنماي، چاپچىپ ئىگىلىرىنى تاشلىۋېتىدىغان بو-
 لۇپ كەتتى. «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن خورنىڭ ئاھاڭى
 بىلەن تېكىستىنىڭ ھەممىلا يەردە ئېقىپ يۈرۈشى ۋە تارقى-
 لىش تېزلىكى ئەقىلگە سىغمايدىغان بىر ئىش ئىدى. بۇنى
 ئاڭلىغانلار قارىماققا پىسەنتىگە ئالمىغاندەك قىلىسمۇ، ئە-

چىدە غەزەپلەنمەي تۇرالمايتتى. ئادەملەر ھايۋانلارنىڭ قانداقسىگە بۇنداق ئەخلىت ناخشىنى ئېيتىپ يۈرىدىغانلىقىنى كالىسىدىن ئۆتكۈزەلمەيتتى. بۇ ناخشىنى ئوقۇپ بايقىدى. لىپ قالغان ھايۋانلار دەرھال قامچا يەيدىغان بولدى - يۇ، ناخشا ئۆز يولىدا تارقىلىۋەردى. قارىغۇجا دەرەخزارلىقتا ئىسقىرتىپ، ئاشۇ خورنى ئېيتاتتى، قارا ياغاچلىقتىكى كەپ-تەرلەر ئاشۇ ئاھاڭدا بۇقۇلدايتتى، ئۇ ئاھاڭ تۆمۈرچى دۈكىدىن ئىدىكى سادالارغا، چېركاۋ قوڭغۇراقلىرىغا قەدەر ئۆزلىشىپ كەتكەنىدى. ئادەملەر بۇ ئاھاڭنى ئاڭلىغاندا، گويى ئۆزلىرىدىن ئىككى مۇقەررەر مەغلۇبىيەتتىن شەپە ئاڭلىغاندەك بولۇپ، تىترەپ كېتىشەتتى.

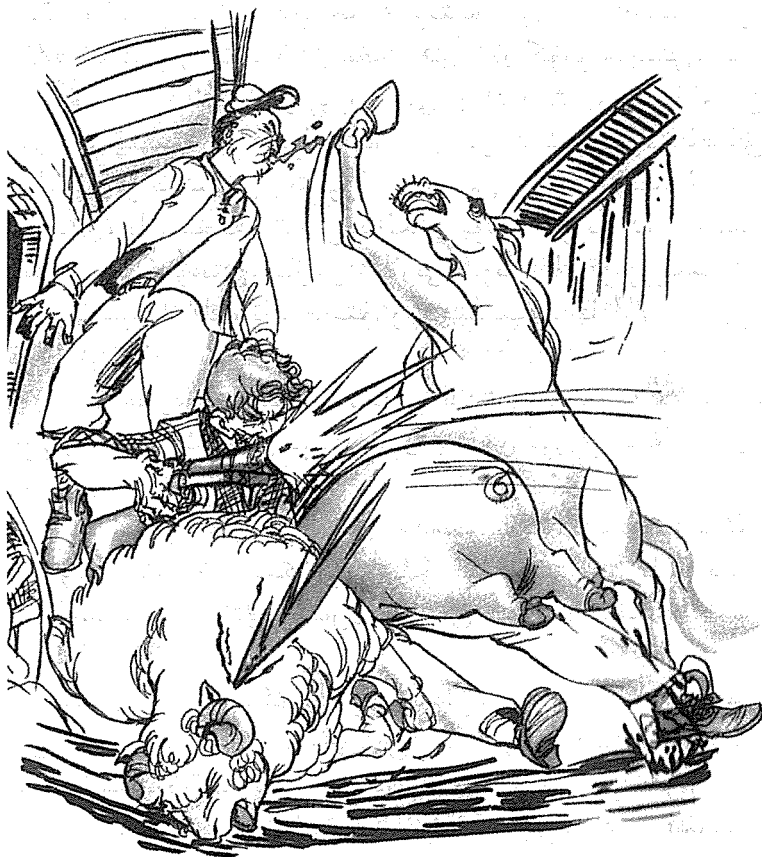
ئۆكتەبىرنىڭ باشلىرىدا، زىرائەتلەر يىغىلىپ، خا-مانلاردا چەشلەر تەييار بولغاندا، كەپتەرلەر توساتتىن ئالاق-زەدىلىك بىلەن ھايۋانلار قورۇقىنىڭ ئىچىگە قوندى. ئەسلىدە جۈنپىس مالايلىرى ۋە تۈلكە جاڭگال، توقماقلىق دېگەن قورۇقتىن كەلگەن ئالتە ئادەمنى باشلاپ بەش تاقاقلىق دەرۋازىدىن قورۇق ئىچىگە باستۇرۇپ كىرىپ، قورۇققا تۇ-تاشقان ھارۋا يولىنى بويلاپ كېلىۋاتقاندى، جۈنپىسنىڭ قولىدا ئوۋ مىلتىقى، باشقىلارنىڭ قولىدا كالتەك بار ئىدى. ئۇلارنىڭ قورۇقنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن كەلگەنلىكىدە گەپ يوق ئىدى.

بۇنداق ئېھتىماللىق ئاللىبۇرۇن ئويلاپ قويۇلغاچقا، تەييارلىقلار پۇختا ئىدى. سىنوۋبول خوجايىنىنىڭ ئۆيىدىن تېپىۋالغان ئىمپېراتور قەيسەرنىڭ ئۇرۇش توغرىسىدىكى كىتابىنى ئوقۇغان بولغاچقا، نۆۋەتتىكى ئۇرۇشقا شۇ قوماندانلىق قىلدى. ئۇ دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ھايۋانلارنى ئۆز جايىنى تېپىپ تەييار بولۇشقا چاقىردى. ئادەملەر قورۇقنىڭ تۇرالغۇ رايونىغا يېقىنلاپ كەلگەندە،

سەنئەتچى بىرىنچى قېتىملىق ھۇجۇمنى باشلاشقا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئوتتۇز بەش ئەتراپىدىكى كەپتەر ئۇۋىلىرىدىن ئوقچۇپ چىقىپ، ئادەملەرنىڭ باش ئۈستىدە پەرۋاز قىلىپ، ئۇلارنىڭ يۈز - كۆزلىرىگە چىچتى. ئادەملەر پاتىپاراق بو- لۇشۇۋاتقاندا، دەرەخلەرنىڭ كەينىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرغان غازلار توپى يوپۇرۇلۇپ چىقىپ، ئادەملەرنىڭ پاچاقلارنى شىددەت بىلەن چوقۇلاشقا باشلىدى. ئەمەلىيەتتە بۇ بىر قې- تىملىق كىچىك توقۇنۇش بولۇپ، مالىمان پەيدا قىلىش ئۈ- چۈن پىلانلانغانىدى، ئادەملەر قولىدىكى كالتەكلىرىنى شى- تىپ، غازلارنى قوغلىۋەتتى. سەنئەتچى ئىككىنچى نۆۋەتلىك ھۇجۇمغا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئۆچكە مورپىل، ئېشەك بېنىامىن ۋە بارلىق قويلار سەنئەتچىلەرنىڭ قومانداچىسىدا ئېتىلىپ چى- قىشىپ، مۇڭگۈزلىرىنى ئادەملەرگە ھەر تەرەپتىن سانجىدى، بېنىامىن پۇتلىرى بىلەن تەپتى. ئۇلار يەنىلا دۈشمەن تەرەپ- نىڭ تاياق - توقماقلىرىغا ۋە ناھالىق ئۆتۈكلىرىگە تەڭ كېلەلمىدى. سەنئەتچىلەر چىكىنىش سىگنالى بېرىۋىدى، ھايۋانلار قورۇق ئىچىگە كىرىپ كېتىشتى.

ھۇجۇمچىلار غەلىبىسىگە تەنتەنە قىلىشتى. ئۇلار دۈش- مەن تەرەپنى بىتچىت بولدى دەپ ئويلاپ، قوشۇنلىرىنى تەڭشىمەيلا ھۇجۇمغا ئاتلاندى - دە، سەنئەتچىلەرنىڭ قىلتىقىغا چۈشتى. ئۈچ ئات، ئۈچ ئىنەك ۋە باشقا بارلىق چوشقىلار قو- تاندا پىستىرمىدا ئىدى. ئۇلار ئۆشتۈمتۈتلا ھۇجۇم قىلىپ كەلگەنلەرنىڭ ئارقىسىدا پەيدا بولۇپ، چىكىنىش يولىنى ئۈ- زۈۋەتتى. سەنئەتچىلەر ھۇجۇمغا ئۆتۈش سىگنالى بەردى. ئۇنىڭ ئۆزى جۈمھۇرغا قاراپ ئېيتىلدى، جۈمھۇر ئۇنىڭ ئېيتىلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ مىلتىقىدىن ئوق ئۇزدى، قوغۇشۇن ئوقلار سەنئەتچىلەرنىڭ دۈمبىسىنىڭ بىرەنچە يېرىدىن سىي- ياپ ئۆتۈپ، ئۇنىڭ كەينىدىكى بىر قولىغا تەگدى. ئۇ قوي شۇ

جايدىلا جان ئۈزدى. سىنوۋبول ئىككىلىنىپ تۇرماستىن
 ئىككى يۈز قاداقلىق گەۋدىسى بىلەن جونىسىنىڭ يوتىسىغا
 ئۈسۈۋىدى، جونىسى قىغ دۆۋىسىگە يىقىلىپ، قولىدىكى مىل-
 تىق قاڭقىپ چىقىپ كەتتى. بوكسىرنىڭ ئەپتى ھەممىدىن
 ۋەھىملىك ئىدى، ئۇ كەينى پۇتلىرى بىلەن ئۆرە تۇرۇپ،
 ئاقا قېقىلغان ئالدىنقى ئىككى پۇتىنى ھاۋادا پۇلاڭلاتتى. ئۇ-
 نىڭ بىرىنچى تېپىكى تۈلكە جاڭگال قورۇقى مىراخورىنىڭ
 كاللىسىغا تەگكەنىدى، ئۇ پاتقاققا يىقىلغىنىچە جىم بولدى.

قالغان باسمىچىلار ئەھۋالنىڭ قاملاشمىغىنىنى كۆرۈپ، تا-
ياق - توقماقلىرىنى تاشلاپ قېچىشقا تۇتۇندى، ئۇلار قورقۇپ
ئۆلەيلا دېگەندى. ھايۋانلار قاچقۇنلارنى قوغلاپ، قورۇق ئ-
چىنى نەچچە ئايلاندى. ئادەملەر ئۇسۇش، تېپىش، دەسسەش،
چىشلەش دېگەنلەرنىڭ تەمىنى يەتكۈچە تېتىدى، قورۇقتىكى
ھايۋانلار ئۆزلىرىنىڭ كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ، قىساس
خۇمارىنى قاندۇرۇشقا تىرىشاتتى. ھەتتا مۈشۈكمۇ ئۆگزىدىن
سەكرەپ بىر كالا باققۇچىنىڭ مۈرىسىگە چۈشتى - دە، ئۇ -
نىڭ بويۇنلىرىنى تاتىلاپ چىرقىرىتىۋەتتى. شۇ ئەسنادا قو-
رۇقنىڭ دەرۋازىسىغا قارايدىغان ھايۋانلار كۆرۈنمەيتتى، ھۇ -
جۇم قىلىپ كەلگەنلەر پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، قورۇقتىن
قېچىپ چىقىپ چوڭ يولغا قاراپ بەدەر تىكىۋەتتى. شۇنداق
قىلىپ، بۇ قېتىمقى باستۇرۇپ كىرىش بەش مىنۇتقىمۇ پاي-
لىمىدى، باسمىچىلار نەدىن كەلگەن بولسا شۇ يەرگە شەرمەن-
دىلەرچە تىكىۋەتتى، غازلار ئۇلارنى شۇنداقلا قويۇۋېتىشكە
رازى بولمىغاندەك، تاپ باستۇرۇپ كېلىپ، پاچاقلىرىنى چو-
قۇلاشتى.

مىراخوردىن باشقا ھەممىسى كەتتى. بوكسېر پاتقاققا
دۈم ياتقان ئۇ ئادەمنى تۇياقلىرى بىلەن ئۇرۇپ بېقىۋىدى،
مىدىر - سىدىر قىلىمىدى.

— ئۇ ئۆلۈپتۇ، — دېدى بوكسېر ئۆكۈنگەندەك، — ئۇ -
نى ئۆلۈپ كېتەر دېمىگەندىم. ئۆزۈمنىڭ تۆمۈر ئاياغ كى-
يىۋالغىنىمنى ئۇنتۇپتىمەن. قەستەن قىلمىغانلىقىمغا كى-
مۇ ئىشىنەر؟

— ھەسرەت چەكمىگىن، يولداش، — دېدى يارىسىدىن
قان ئېقىپ تۇرغان سىنوۋبول، — ئۇرۇش دېگەن ئۇرۇش.
ئادەمزاتنىڭ پەقەت ئۆلگىنىنىلا ياخشى دېگىلى بولىدۇ.
— تىرىك جانغا زامىن بولغۇم يوق، ئادەمزاتقىمۇ

شۇنداق، — دېدى بوكسېر كۆزلىرى ياشلانغان ھالدا.

— موللى قېنى؟ — دېيىشتى ھايۋانلار.

ھەقىقەتەن موللى كۆرۈنمەيتتى. ھايۋانلار دەككە - دۈككەگە چۈشتى، ئادەملەر ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزدى ياكى ئۇ - نى ئېلىپ كەتتى دەپ ئەنسىرەشتى. ئاخىرى، موللىنىڭ ئۇ - زىنىڭ قوتىنىدا بېشىنى ئوت - چۆپلەرگە چۈمكەپ يېتىۋال - غانلىقى مەلۇم بولدى. ئەسلىدە ئۇ بايىقى ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ، جەڭ مەيدانىدىن قېچىپ كەتكەنىدى. باشقا ھايۋانلار موللىنى قايتۇرۇپ كەلگەندىن كېيىن، ھېلىقى مىراخور (ئات باققۇچى) نىڭ ھوشىغا كېلىپ، قېچىپ كەتكەنلىكىنى بىل - دى.

ھايۋانلار ئەسەبىي بىر ھاياجاندا بىر يەرگە يىغىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ جەڭدىكى تۆھپىلىرىنى ئاۋازىنىڭ بارىچە بايان قىلىشتى. ئۇلار غەلىبە مۇراسىمى ئۆتكۈزۈشتى. بايراق چى - قىرىپ، «ئەنگىلىيە جانۋارلىرى» دېگەن خورنى توۋلىدى، ئوقتا ئۆلگەن قويىنىڭ جەستىنى ھەيۋەت بىلەن دەپنە قىل - دى. سىنوۋبول قەبرىنىڭ بېشىدا قىسقا نۇتۇق سۆزلەپ، زۆ - رۇر تېپىلغاندا بارلىق ھايۋانلارنى قورۇق ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىشقا چاقىردى.

ھايۋانلار بىردەك ھەربىي تۆھپە ئوردىنى تەسىس قىل - ىپ، سىنوۋبول بىلەن بوكسېرغا «بىرىنچى دەرىجىلىك قەھرىمان» ئوردىنىنى نەق مەيداندىلا بېرىشتى. ئۇلار مىس - تىن ياسالغان بۇ ئوردىنلارنى (ئەمەلىيەتتە، ئۇ جابدۇقخانە - دىن تېپىلغان ئاتقا ئىشلىتىدىغان مىس جابدۇقلاردىن ئى - دى) يەكشەنبە ۋە بايرام كۈنلىرىدىلا تاقايتتى. يەنە «ئىككىن - چى دەرىجىلىك قەھرىمان» ئوردىنى ئۇرۇشتا قۇربان بولغان قويغا بېرىلدى.

كۆپچىلىك بۇ قېتىملىق ئۇرۇشقا نام بېرىش توغرىسىدا

دەتالاش قىلىشىپ، ئاخىرى قوتان ئۇرۇشى دېگەن نامنى مۇ -
ناسىپ كۆرۈشتى. چۈنكى، ئەسكەرلەر دەل قوتاندا پىستىر -
مىدا تۇرۇشقانىدى. جونېس ئەپەندىنىڭ مىلتىقى پاتقاقىتىن
تېپىلدى، ھايۋانلار قورۇقتىكى ئۆيدە زاپاس ئوقنىڭ بارلىق -
قىنى پەملىشىپ، مىلتىقنى بايراق خادىسى ئاستىغا يۆلەپ
قويۇپ، ھۆرمەت توپى سۈپىتىدە ئىشلىتىشنى لايىق تېپىش -
تى. ئۇلار يىلدا ئىككى نۆۋەت: بىرى 12 - ئۆكتەبىردىكى
قوتان ئۇرۇشىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، يەنە بىرى 24 - ئى -
يۇنىدىكى ئىسياننى خاتىرىلەش ئۈچۈن توپ ئاتىدىغان بولدى.

بەشىنچى باب

قىش پەسلىنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئەگىشىپ، موللى كەلتۈرىدىغان ئاۋارىچىلىقمۇ كۆپىيىشكە باشلىدى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئىشقا كېچىكىپ كەلگەننىڭ ئۈستىگە ئۇخلاپ قايتىمەن دەپ ئۆزىنى ئاقلايتتى، ئىشتىھاسى ياخشى بولسىمۇ، ھېلى بۇ يېرىم، ھېلى ئۇ يېرىم ئاغرىيدۇ دەپ قاقشاپ يۈرەتتى. ئۇ يەنە ھەرخىل باھانىلەر بىلەن ئىشتىن قېچىپ، سۇ ئىچىدىغان كۆلچەكنىڭ بويىغا بېرىپ، ئۆزىنىڭ سۈدىكى ئەكسىگە ئۇزاق تىكىلىپ قارايتتى. يەنە بەزى ئۆسەك گەپلەرگىمۇ سەل قارىغىلى بولمايتتى. بىر كۈنى موللى ئۇزۇن قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭلىتىپ، بىر تال قۇرۇق چۆپنى چاينىدى. غىنىچە ھويلىغا كىرىپ كەلگەندى، كىلوۋېر ئۇنى يېنىغا تارتتى.

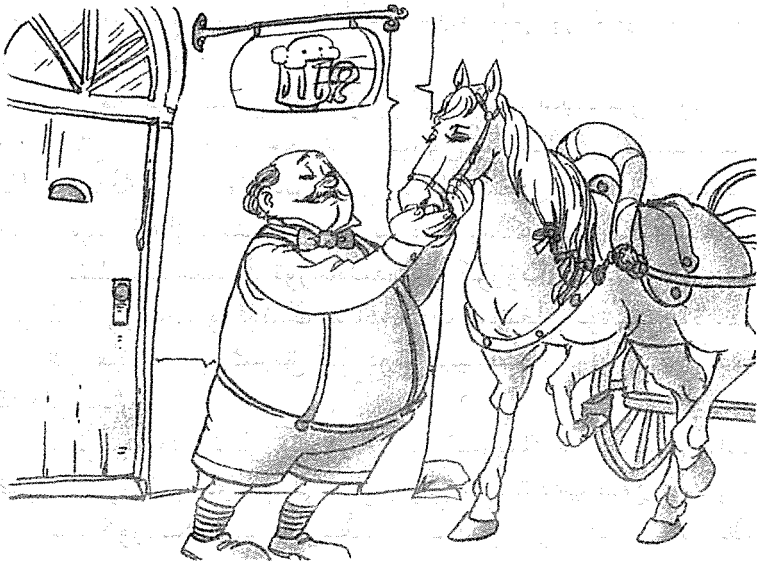
— موللى، — دېدى كىلوۋېر، — ساڭا دەيدىغان مۇھىم بىر ئىش بار. بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن سېنىڭ قورۇقىمىزنى تۈلكە جاڭگال قورۇقىدىن ئايرىپ تۇرىدىغان قاشانىڭ يېنىدا ئۇ تەرەپكە قاراۋاتقىنىڭنى، ئۇ تەرەپتە پىلكىڭتون ئەپەندىنىڭ بىر ئىشلەمچىسىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. گەرچە يىراقتا تۇرساممۇ ئۇنىڭ ساڭا گەپ قىلغاچ تۇمشۇقۇڭنى سىلاۋاتقانلىقىنى ئېنىق كۆردۈم. ئېيتقىنا، موللى، بۇ زادى قانداق ئىش؟

— ئۇنداق ئىش يوق، بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسى يالغان، — ۋارقىرىدى موللى، ئۇ يەرنى تېپىشلەپ سەكرەيتتى. — كۆزۈمگە بىر قارىغىنا، موللى، ئۇ ئادەم مېنىڭ

تۇمشۇقۇمنى تۇتمىدى دەپ قەسەم قىلالامسەن؟
— يالغان! — موللى بايىقى سۆزىنى يەنە تەكرارلىدى.
ئەمما، ئۇ كلۇۋېرنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىيالمايتتى، ئۇ
يۈگۈرگىنىچە دالا تەرەپكە كەتتى.

كلۇۋېر ھېچكىمگە تىنماي، ئۇدۇل موللىنىڭ قوتىنىغا
كىرىپ، ئوت - چۆپلەرنى مالتىلاپ كۆرۈۋىدى، يوشۇرۇپ
قويۇلغان بىر دۆۋە چاقماق قەنت بىلەن ھەرخىل رەڭدىكى
بىر نەچچە تال لېنتىنى تاپتى.

ئۈچ كۈندىن كېيىن موللى كۆرۈنمىدى. بىرنەچچە ھەپتە
تە ئۆتكەندىن كېيىنمۇ ھېچكىم ئۇنىڭ ئىز - دېرىكىنى بىر
لەلمىدى. كېيىن كەپتەرلەر ئۇنى ۋىللىڭتون قورۇقىنىڭ يە
نە بىر تەرىپىدە كۆرگەنمىش. موللى قىزىل ۋە قارا رەڭدە
سىرلانغان چىرايلىق ھارۋىغا قېتىلىپ بىر قاۋاقخاننىڭ
سىرتىدا تۇرغانمىش. چاقماق گۈللۈك كالتە ئىشتان كىر
يىپ، پاچاقلىق يۈگىگەن، مەڭزى قىپقىزىل، سېمىز بىر

ئادەم موللىنىڭ تۇمشۇقىنى سىلىغىنىچە قەنت بېرىۋاتقاندا -
 مىش. ئۇ ئادەم كۆرۈنۈشىدىن قاۋاقخانا خوجايىنىغا ئوخشايدۇ -
 دىكەن، ئۇنىڭ موپلىرى يېڭىدىن قىرقلانغان بولۇپ، ماڭلىدۇ -
 يىغا توق قىزىل لېنتا چىڭىۋالغانىكەن، ئۇ بۇ ھالىتىدىن
 خېلىلا رازىدەك كۆرۈنگۈدەكمىش. كەپتەرلەر شۇلارنى دېگەندە -
 دىن كېيىن، ھايۋانلار موللىنى تىلغا ئېلىپ باقمىدى.

بىرىنچى ئاينىڭ ھاۋاسى نەشتەردەك چاقاتتى. يەر چو -
 يۈندەك قېتىپ كەتكەن بولۇپ، ئېتىزلاردا ھېچ ئىش قىلغۇ -
 لى بولمايتتى. ئاشلىق ئامبىرىدا كۆپ قېتىم مەجلىس چا -
 قىرىلىپ، چوشقىلار كېلەر پەسىللىك پىلاننى تۈزۈش بىلەن
 بەنت بولۇشتى. چوشقىلار چىقارغان قارارنىڭ كۆپ ساندىكى
 ھايۋانلارنىڭ ئاۋاز بېرىشىدىن ئۆتۈشى لازىم بولسىمۇ،
 ھايۋانلار قورۇقنىڭ چوڭ ئىشلىرىنى ئۆزلىرىدىن زېرەك
 بولغان چوشقىلار ئوبدان ھەل قىلىدۇ دەپ قارايتتى. سىنوۋ -
 بول بىلەن ناپالېئوننىڭ تالاش - تارتىشى بولمىسىلا،
 قارارلارنى راۋان يۈرۈشىدۇ دېيىشكە بولاتتى. بۇ ئىككىسىدە -
 نىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەرقانداق ئىشتا ئىختىلاپ بولماي قال -
 مايتتى. ناۋادا بىرى بۇغداينى كۆپ تېرىش كېرەك دېسە، يەنە
 بىرى چوقۇم ئارپىنى كۆپ تېرىش كېرەك دەيتتى، بىرى مە -
 لۇم بىر يەرگە قات كۆك تېرىش مۇۋاپىق دېسە، يەنە بىرى ئۇ
 يەرگە چوقۇم سەۋزە تىپىدىكى نەرسىلەرنى تېرىغان تۈزۈك
 دەيتتى. ھەر ئىككىسىنىڭ ئۆزىگە لايىق قوللىغۇچىلىرى بو -
 لۇپ، بىر قانچە قېتىم بۇ ئىككى گۈرۈھ ئوتتۇرىسىدا كەس -
 كىن ئېلىشىشلار بولدى. كېڭەشتە سىنوۋبول ئۆزىنىڭ قال -
 تىس نۇتۇقلىرى بىلەن كۆپ ساندىكىلەرنىڭ مايىللىقىنى
 قولغا كەلتۈرەتتى، ناپالېئونمۇ باشقىلارنى ئۆزى ئۈچۈن بىر -
 لەت تاشلاتقۇزۇشقا ماھىر ئىدى، ئۇنىڭ گېپى قويلارنىڭ ئا -
 رىسىدا بەكرەك ئىناۋەتلىك ئىدى. يېقىندىن بېرى، قويلار

«تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار ئەسكى» دېگەن گەپنى ۋاقىتنىڭ مۇۋاپىق بولۇش - بولماسلىقىغا قارىمايلا تولا دەيدىغان بولۇپ قېلىشتى، ئۇلار ھەمىشە شۇ تەرزىدە توۋلاپ كېڭەشنى بۇزۇۋېتەتتى. ھايۋانلار قويىلارنىڭ «تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار ئەسكى» دېگەن شوئارى بىلەن ھەر قېتىم سىنوۋ بولنىڭ سۆزىنىڭ بېلىگە تېپىدە - خاھلىقىغا دىققەت قىلدى. سىنوۋ بول خوجايىنىنىڭ ئۆيىدىن «تېرىلغۇ ۋە چارۋا خوجايىنى» ناملىق ژۇرنالنىڭ كونا سانى - لىرىنى تېپىپ، ئەستايىدىل ئوقۇپ چىقتى - دە، كاللىسى ئىسلاھات ۋە ئۆزگەرتىش پىلانلىرى بىلەن توشۇپ كەتتى. ئۇ سۇغىرىش يوللىرى، سىلوس، ھەلەپ قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە ناھايىتى يوللۇق گەپلەرنى قىلاتتى. ئۇ بارلىق ھايۋانلار ئۆزلىرىنىڭ غەلىدى - غەشلىرىنى جايىدىن قوزغال - مايلا ئېتىزلىققا راۋان قىلىپ، توشۇش ئەمگىكىنى تېجەيدە - خان بىر سىستېمىنى لايىھەلەپ چىقتى. ناپالىئون لايىھە دە - گەندەك نەرسىلەرنى قىلىپ يۈرمەيتتى، ئەكسىچە، ئۇ سى - نوۋ بولنىڭ لايىھەسىدىن ھېچقانداق نەتىجە چىقمايدۇ، دەپ كىنايە قىلاتتى. قارىغاندا، ناپالىئون بىرەر پۇرسەتنى كۈ - تۇۋاتقان بولسا كېرەك، ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن مۇنازىرىدىن ئەڭ كەسكىن بولغىنى چاقپىلەك ھەق - قىدىكى مۇنازىرە بولدى.

تورالغۇدىن يىراق بولمىغان ئۇزۇن تۆت چاسا ئوتلاقتا، ئېگىز بىر دۆڭ بار ئىدى. سىنوۋ بول بۇ دۆڭنىڭ يەر شەك - لىنى قورۇقنى توك بىلەن تەمىنلەيدىغان گېنېراتور بېكە - تىشكە لايىق ئىكەن دەپ چۈشەندى. توك قوتان ۋە كاتەكلەر - گە يورۇقلۇق بېرىپلا قالماي، يەنە قىش كۈنلىرى ئىسسىق - لىق چىقىرىدىغانلىقىنى، شۇنداقلا توك ھەرە، توك چالغا، قىزىلچا يالپاقلاش ماشىنىسى ۋە سۈت ساغقۇ قاتارلىقلارنى

ھەرىكەتلەندۈرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ھايۋانلار بۇنداق يېڭى گەپلەرنى زادى ئاڭلاپ باقمىغانىدى (چۈنكى، بۇ كۈنچە دېھ-قانچىلىق مەيدانىدا ئاددىي ئۈسكۈنىلەردىن باشقا نەرسە يوق ئىدى)، شۇڭا، ئۇلار سىنوۋېبولىنىڭ كەلگۈسى توغرىسىدىكى تەسۋىرلىرىدىن سېھىرلىنىپ كەتتى، ئۇلار بۇ تەسۋىر ئار-قىلىق ھەرخىل سىرلىق ماشىنىلارنىڭ ئۇلارنىڭ ئورنىدا ئىشلەۋاتقانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ دالىدا ئارام ئېلىپ كۆشەپ ياتقانلىقىنى، كىتاب ئوقۇپ، ئەقىل - پاراستىنى ئۆستۈ-رۈۋاتقانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقانىدى.

سىنوۋېبولىنىڭ چاقپەلەك ھەققىدىكى پىلانى بىرقانچە ھەپتە ئىچىدىلا پۈتتى. مېخانىكا جەھەتتىكى تەپسىلاتلار جو-نېس ئەپەندىنىڭ «ئائىلىدە ئىشلىتىلىدىغان مىڭ تۈرلۈك بىلىم»، «سىز مۇ تامچى بولالايسىز»، «توكچىلىق ساۋاتلىرى» قاتارلىق ئۈچ كىتابىدىن ئېلىندى. سىنوۋېبولى بۇرۇن ئىككۈ-باتۇر (چۈجە چىقىرىش ماشىنىسى) قويۇلغان ئۆيىنى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسى قىلدى، بۇ ئۆيىنىڭ سىلىق پوللىرى چېرتىۋىژ سىزىشقا ئەپلىك ئىدى. ئۇ بۇ ئۆيدە ساگەت - ساگەتلەپ تۈ-گۈلۈپ ئولتۇراتتى. يېيىلغان كىتاب بەتلىرى تاش بىلەن باستۇرۇپ قويۇلغان بولۇپ، سىنوۋېبولى بۇلارنى تىزلىرى بىلەن قىسىپ تۇتۇپ، نېمىلەرنىدۇر سىزاتتى، ئۇياق - بۇي-اقلارغا مېڭىپ، ھاياجانلىق نەپەس ئالاتتى. تەسەۋۋۇرلار بارا - بارا مۇرەككەپ چىشلىق چاق ۋە پىشاڭلارغا ئايلىنىپ، ئۆيىنىڭ ئىچىنى بىر ئالدى، بۇ نەرسىلەر ئۇنىڭ نېمىلىكىنى ئاڭقىرىلمىغان ھايۋانلارغا ئاجايىپ بىلىندى. ئۇلار ھەر كۈنى ئاز بولغاندا بىرەر قېتىم كېلىپ سىنوۋېبولىنىڭ چېرتىۋىژلىرىنى كۆرەتتى. توخۇ، ئۆردەكلەرنىڭ بور ئىزلىرىنى دەسسەپ يۈرۈشىگە يول قويۇلمىغانلىقىدىن ئىچى پۇشسىمۇ، كۈندە كەلمەي قويمايتتى. بۇ ئىشلارغا نىسبەتەن پەقەت ناپالېئونلا

سوغۇققان مۇئامىلە قىلاتتى، ئۇ چاقپەلەك پىلانغا ئۆزىنىڭ قارشى ئىكەنلىكىنى باشتىلا بىلدۈرگەنىدى. ئۇ بىر كۈنى ئۈستۈمۈتلا بېرىپ، پىلانى كۆزدىن كەچۈردى. ئۇ سېمىز بەدىنىنى ئىرغاڭلىتىپ، چېرتىۋىژنىڭ ھەربىر نۇقتىسىنى ئىنچىكە كۆرۈپ چىقتى، پۇراپمۇ باقتى. ئۆرە تۇرغىنىچە چېرتىۋىژنى كۆز مۆلچەرىدە ئۆلچەپ باقتى. ئارقىدىنلا بىر پۇتىنى كۆتۈرۈپ چېرتىۋىژغا سىيۋەتتى - دە، گەپ - سۆز قىلماي چىقىپ كەتتى.

پۈتكۈل قورۇق چاقپەلەك مەسىلىسىدە ئېغىر ئىختىلاپ ھالىتىگە كىرىپ قالدى. چاقپەلەك قۇرۇلۇشىنىڭ مۈشكۈل ئىش ئىكەنلىكىنى سىنىۋېلۇمۇ ئېتىراپ قىلاتتى. تام قوپۇ - رۇش ئۈچۈن تاش يۆتكەش كېرەك ئىدى، مۇھىمى چاقپەلەك - نىڭ قاناتلىرىنى ياساش، گېنېراتور ۋە توك كابىلىلىرىنى تەييارلاشقا توغرا كېلەتتى. (قانداق قىلىش كېرەكلىكى توغ - رىسىدا سىنىۋېلۇم ھېچنەمە دېيەلمىدى.) سىنىۋېلۇم بۇلارنى بىر يىل ئىچىدە تاماملاپ بولۇشقا قەتئىي ئىشىنەتتى. ئۇ بۇ ئىش پۈتكەندىن كېيىن، ئەمگەك كۈچلىرىنى تېجىگىلى بو - لىدۇ، ھايۋانلار ھەپتىدە ئۈچ كۈن خىزمەت قىلسا بولىدۇ، دەپ كېسىپ ئېيتاتتى، ناپالىئون بولسا ھازىرقى مۇھىم ئىش ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش، بىز ۋاقىتىمىزنى چاقپەلەك ئىشىغا ئىسراپ قىلىۋەتسەك، ئاچ قېلىپ ئۆلسەك بولىدۇ، دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ھايۋانلار ئىككى مەزھەپكە ئايرىلدى. مەزھەپلەرنىڭ بىرى «سىنىۋېلۇم ۋە ئۇنىڭ ھەپتىدە ئۈچ كۈن خىزمەت قىلىش» شوئارىنى ھىمايە قىلسا، يەنە بىرى «ناپا - لېئون ۋە ئۇنىڭ ئوقۇرلارنى ئاشلىققا تولدۇرۇش» شوئارىنى ھىمايە قىلاتتى. بېنىامىن بىردىنبىر بىتەرەپ ھايۋان ئىدى، ئۇ ئاشلىقنىڭ مول بولۇشى ياكى چاقپەلەك ئارقىلىق ئەم - گەك كۈچىنى تېجەش دېگەنلەرنىڭ ھەر ئىككىسىگە ئىشەن -

مەيتتى. ئۇ چاقپەلەك بولسۇن - بولمىسۇن، كۈنلەر بۇرۇند - قىمەتلىك ناچار ئۆتسۇن، دەپ قارايتتى.

چاقپەلەك مۇنازىرىسىدىن باشقا يەنە بىر مۇنازىرە بار ئىدى، ئۇ بولسىمۇ قورۇق مۇداپىئەسى. گەرچە قوتان ئۇرۇ - شىدا ئىنسانلار مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، جۈنپىلار تېخىمۇ كەسكىن ئۇرۇش قوزغاپ، قورۇقنى قايتۇرۇۋېلىشى مۇمكىن دېگەن تەشۋىش ھايۋانلارنىڭ ھەممىسىگە ئورتاق ئىدى. ئىنسانلارنىڭ ئۇنداق قىلىشى تامامەن مۇمكىن ئىدى، چۈنكى، ئۇلارنىڭ مەغلۇبىيەت خەۋىرى جاھانغا پۈر كېتىپ، قوشنا قورۇقلاردىكى ھايۋانلارمۇ قۇترايدىغان بولۇپ كەتكەنىدى. نا - پالېئون بىلەن سىنوۋېل بۇرۇنقىدەكلا زىددىيەتلىشىپ يۈرەتتى. ناپالېئونچە بولغاندا، ھايۋانلار بىرەر ئاماللار بىلەن قوراللارغا ئېرىشىپ، ئۇلارنى قانداق ئىشلىتىشنى ئۆگىنىدى. سىنوۋېلنىڭ گېپى بويىچە بولغاندا، تېخىمۇ جىق كەپتەرلەرنى قويۇپ بېرىپ، باشقا قورۇقتىكى ھايۋانلارنى ئىسيانغا دالەت قىلىش كېرەك ئىدى. ئالدىنقى پىكىر بويىچە قارىغاندا، ھايۋانلار ئۆزىنى قوغدىيالمىسا، باشقىلارنىڭ تاجاۋۇزى ئاستىدا قالىدۇ. كېيىنكى پىكىر بويىچە قارىغاندا، ئىسيان ھەممە يەردە ئۇچ ئالسا، ھايۋانلارنىڭ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىپ يۈرۈشىنىڭ ھاجىتى قالمايدۇ. ھايۋانلار باشتا ناپالېئوننىڭ تەشەببۇسىنى، ئاندىن سىنوۋېل بولنىڭ تەشەببۇسىنى ئاڭلىدى - يۇ، قايسى بىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى ئايرىيالمىدى. ئۇلارغا ھەر ئىككىسىنىڭ گېپى توغرىدەك بىلىنەتتى.

سىنوۋېلنىڭ پىلانى ئاخىرى پۈتۈپ چىقتى. چاقپەلەك قۇرۇلۇشىنى باشلاش - باشلىماسلىق توغرىسىدا بۇ يەكشەنبە بىلىك كېڭەشتە قارار چىقاتتى. ھايۋانلار ئاشلىق ئامبىرىغا يىغىلىپ بولغاندىن كېيىن، سىنوۋېل ئورنىدىن تۇرۇپ

نۇتقىنى باشلىدى، ئۇنىڭ سۆزى قويلارنىڭ مەرىشىدىن ئۇ -
زۇلۇپ تۇرسىمۇ، ئۇ چاقپەلەك قۇرۇلۇشىنىڭ ئەھمىيىتىنى
سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈردى. ئارقىدىن ناپالبون ئورنى -
دىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا رەددىيە بەردى، ئۇ چاقپەلەك قۇرۇلۇشى
دېگەن بىمەنە گەپ، كۆپچىلىكنىڭ ئۇنى قوللىماسلىقىنى
ئۈمىد قىلىمەن دەپلا ئورنىدا ئولتۇرۇۋالدى. ئۇ پەقەت يېرىم
مىنۇتلا گەپ قىلدى، قارىغاندا، ئۇنىڭ بۇ ئىشلارنىڭ قانداق
بولۇشى بىلەن چاننى يوقتەك قىلاتتى. سىنوۋبول ئورنىدىن
چاچراپ تۇردى - دە، مەرەپ تۇرغان قويلارغا ئاغزىنى يۈ -
مۇش، دەپ ۋارقىرىدى، ئۇ ھېسسىياتقا باي نۇتقىنى
داۋاملاشتۇرۇپ، كېڭەش ئەھلىنى چاقپەلەك قۇرۇلۇشىنى
قوللاشقا چاقىردى. بۇرۇن ئۇنى قوللايدىغانلار بىلەن قوللى -
مايدىغانلار ئاساسەن تەڭ ئىدى، بۈگۈنكى نۇتۇق ۋەزىيەتنى
ئۆزگەرتتى. سىنوۋبول پاساھەتلىك ئىبارىلەر بىلەن ھايۋانلار -
نىڭ مەينەت ھەم جاپالىق ئىشلاردىن قۇتۇلغاندىن كېيىنكى
قورۇقنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىغا كەل -
تۈردى. ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرى ئەمدى توك چالغا، قىزىلچا يال -
پاقلاش ماشىنىسىدىن كۆپ ھالقىپ كەتتى. توك بولسا ھەر -
بىر قوتاندا بىردىن چىراغ بولىدۇ، ئىسسىق سۇ ۋە سوغۇق
سۇ بولىدۇ، توك پار بولىدۇ، يەنە دان ئايرىغۇچ، يەر ئاغدۇر -
غۇ، توك تۈگمەن، كومباين، چۆپ باغلاش ماشىنىسى قاتار -
لىقلارنىمۇ ئىشلىتەلەيمىز، دېدى ئۇ. نۇتۇق ئاخىرلىشىۋ -
دى، سىنوۋبولنىڭ قوللاشقا ئېرىشىشى مۇقەررەرلىشىپ
قالدى. بۇ پەيتتە، ناپالبون ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئال -
يىپ تۇرۇپ شۇنداق سەت چىرقىرىدىكى، ھېچكىم بۇرۇن
ئۇنىڭ بۇنداق چىرقىرىشىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدى.
سىرتتا ئىتلارنىڭ ۋەھىمىلىك قاۋاشلىرى ئاڭلاندى. بوي -
نىغا مىس بىلەن پۇختىلانغان بويۇن چەمبەر كىيىدۈرۈلگەن

توققۇز يوغان ئىت ئاشلىق ئامبىرىغا ئېتىلىپ كىرىپ، سە - نوۋبۇلغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇ ئۆزىنى ئەپچىللىك بىلەن قاچۇ - رۇپ، ئىتلارنىڭ ياۋۇز چىشلىرىدىن قۇتۇلدى. ئۇ ھەش - پەش دېگۈچە سىرتقا چىقىپ بولدى، ئىتلار ئەگىشىپ قوغلاپ چىقتى، ھايۋانلار قورققىنىدىن نېمە قىلىشنى بىلەلمەي، سىرتقا چىقىپ، ۋەقەگە قاراپ تۇرۇشتى. سىنوۋبول چوڭ يولغا تۇتۇش - شىدىغان چاسا ئوتلاققا قاراپ كۈچىنىڭ بارىچە يۈگۈردى. پە - قەت چوشقىلارلا شۇنداق يۈگۈرسە كېرەك، ئىتلار ئۇنىڭ كەي - نىدىن تاپ باستۇرۇپ يېتىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ توساتتىن تې - يىلىپ يىقىلدى، ئەمدى ئۇ ئىتلارنىڭ ئارىسىدا قالىدىغاندەك تۇراتتى. ئەمما، بۇ چوشقا ئورنىدىن تۇرۇپ، تېخىمۇ تېز يۈ - گۈردى، ئىتلارمۇ يېقىنلاپ كېلىپ، قايسىدۇر بىرى سىنوۋ - بولنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەشكە ئۈلگۈردى، بىراق، سىنوۋبول كۈچىنىڭ بارىچە بىر سىلكىنىپ، ئىتنىڭ ئاغزىدىن قۇتۇل - دى. يەنە چىشلىنىشكە بىر سويام قالغاندا، چوشقا تەۋەككۈل قىلىپ، قاشاننىڭ يوقۇقىدىن ئۆتۈپ، نەگىدۇر غايىب بولدى.

ئارىدا جىمجىتلىق ھەم ۋەھىمە ھۆكۈم سۈردى، ھايۋانلار ئاشلىق ئامبىرىغا قايتىپ كىرىشتى، ھايال ئۆتمەي ئىتلارمۇ ئاسقا قلاپ قايتىپ كىرىشتى. ئىتلارنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى باشتا ھېچكىم ئىدراك قىلالىمىدى، ئەمما، بۇ سىر نەق مەيداندا يېشىلدى: ئىتلار ناپالېئون تەرىپىدىن ئا - نىسىدىن ئايرىپ بېقىلغان ھېلىقى توققۇز كۈچۈكنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. گەرچە ئۇلار تېخى تولۇق يېتىلىپ بولالمىغان بولسىمۇ، بۆرىدەك سۈرلۈك ۋە ھەيۋەتلىك بولۇپ كېتىشكە - نىدى. ئۇلار ناپالېئونغا ئەگىشىپلا يۈرەتتى، شۇنىسى بايقال - دىكى، ئۇلارنىڭ ناپالېئونغا قاراپ قۇيرۇق شىپاڭلىتىشى بۇرۇنقى بەزى ئىتلارنىڭ جۈنپىس ئەپەندىنىڭ ئالدىدىكى قە - لىقلىرىغا ناھايىتى ئوخشايتتى.

ئىتلىرى ئەگىشىۋالغان ناپالبئون بۇرۇن قېرى مايور
نۇتۇق سۆزلىگەن سۇپىغا چىقتى. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن يەك-
شەنبە چۈشتىن بۇرۇنقى كېڭەش ئەمەلدىن قالدى دەپ جاكار-
لىدى. ئۇ بۇنداق يىغىنلارنى تەشكىللەش ۋاقىت ئىسراپچە-
لىقىدىن باشقا نەرسە ئەمەس، بۇنىڭدىن كېيىن قورۇقنىڭ
ئىشلىرىغا ئائىت قارارلارنى چوشقىلاردىن تۈزۈلگەن مەخ-
سۇس كومىتېت چىقىرىدۇ، ئۇنىڭ رەئىسى مەن، دېدى ئۇ.
ئۇ يەنە ھەيئەتلەرنىڭ مەخپىي كېڭەش ئۆتكۈزۈپ چىقارغان
قارارلىرىنى ئۇلار ھايۋانلارغا يەتكۈزىدۇ، ھايۋانلار ھەر ھەپ-
تىنىڭ يەكشەنبە كۈنلىرى يىغىلىپ، بايراققا ئېھتىرام بىل-
دۈرۈپ، «ئەنگىلىيە جانىۋالىرى» دېگەن خورنى ئوقۇيدۇ، ئان-
دىن بىر ھەپتىلىك ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋالىدۇ، مۇزاكىرە قى-
لىپ ئولتۇرمايدۇ، دەپ ئېلان قىلدى.

سىنىۋوبولنىڭ قوغلاندى قىلىنىشىدىن چۆچۈگەن
ھايۋانلار يۇقىرىقى جاكارنامىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قاتتىق
مەيۈسلەندى، بەزى ھايۋانلار قارشىلىق قىلىشقا ئۇرۇنىسمۇ،
تۈزۈك باھانە تاپالمىدى. بۇ ئىشنىڭ تەسلىكىنى بوكسىر
جېنىدىمۇ غۇۋا ھېس قىلدى. ئۇ قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىپ،
يالىنى نەچچە قېتىم سىلكىدى، كۆڭلىدىن كەچكەن ئويلارنى
ئىدىتلاپ باققان بولسىمۇ، ئاغزىدىن چىقىرالمىدى. بىرنەچ-
چە چوشقا ئۆزلىرىنى خېلى سۆزمەن دەپ بىلەتتى. ئالدىنقى
رەتتە ئولتۇرغان تۆت چوشقا نارازىلىق بىلدۈرمەكچى بولۇپ،
بىردەك ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ سۆز باشلىۋېدى، ناپالبئوننىڭ
چۆرىسىدىكى توققۇز ئىت سەت ئەلپازدا ئۇلارغا قاراپ خىر-
قىرىدى، چوشقىلار دېمىنى ئىچىگە يۇتقىنىچە ئولتۇرۇپ
قالدى. دەل شۇ ۋاقىتتا، قويلار توپى ئەنسىز مەرىشىپ: «تۆت
پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار ئەسكى» دېگەن شوئارنى
چارەك سائەت توۋلاشتى، شۇنىڭ بىلەن باشقىلارنىڭ تالاش -

تارتىشقا بولغان ئۇرۇنۇشلىرى جىمىقىپلا كەتتى.
ئۇنىڭدىن كېيىن، سىكالىپىر ھەممە جايلارنى ئارىلاپ،
باشقا ھايۋانلارغا يېڭى قائىدە - تۈزۈملەرنى چۈشەندۈرۈشكە
باشلىدى.

— يولداشلار، — دېدى ئۇ، — يولداش ناپالىئون بۇ يې-
ڭى ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالدى، مەن ھەرقايسى ھايۋانلارنىڭ
بۇنداق قۇربان بېرىش روھىنى قىزغىن ئالقىشلايدىغانلىقىغا
ئىشىنىمەن. يولداشلار، سىلەر داھىي بولۇشنى كۆڭۈللۈك
ئىش، دەپ ئويلاپ قالماڭلار، ئەمەلىيەتتە، ئۇ دەردى جىق ئې-
غىر ئىش! بارلىق ھايۋانلار ئۆزئارا باراۋەر دېگەن پىرىنسىپقا
يولداش ناپالىئون ھەممىدىن بەك ئىشىنىدۇ، ئۇ ئۆز ئى-
شىڭلارغا ئۆزۈڭلارنىڭ ئىگە بولۇشنى بەك ياقلايدۇ. بىراق،
يولداشلار، سىلەر بەزىدە خاتا ھۆكۈم چىقىرىپ قويۇشۇڭلار
مۇمكىن، ئۇنداق بولغاندا، بىز قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قا-
لىمىز؟ قېنى ئويلاپ بېقىڭلار، سىلەر سىنوۋبولغا ئەگى-
شىپ، چاقپەلەك چۈشنى كۆرۈپ يۈرسەڭلار، ئۇنداقتا، بىز
جىنايەتچىدىن پەرقسىز دەپ قارايدىغان ئاشۇ سىنوۋبول...
— ئۇ قوتان ئۇرۇشىدا باتۇرلۇق كۆرسەتكەن، — دېدى
بىر ھايۋان.

— باتۇر بولسىلا ھېساب ئەمەس، — دېدى سىكالىپىر، —
ساداقەتمەنلىك بىلەن ئىتائەتمەنلىك ھەممىدىن مۇھىم. قو-
تان ئۇرۇشىغا كەلسەك، بىز سىنوۋبولنىڭ رولىنى زىيادە
كۆپتۈرۈۋەتتۇقمۇ - قانداق، يولداشلار، پولاتتەك ئىنتىزام
بىزنىڭ نۆۋەتتىكى شوئارىمىز. بىر قەدەمنى خاتا ئالساق،
دۈشمىنىمىز شىللىمىزگە يەنە چىقىدۇ. سىلەر جۈنپىسنىڭ
قايتىپ كېلىشىنى خالىمايدىغانلىرى، يولداشلار؟

بۇ مەسىلە يەنىلا مۇنازىرە كەتمەيدىغان قاتتىق قائىدىگە
ئايلىنىدى. ھايۋانلار جۈنپىسنىڭ قايتىپ كېلىشىنى خالىمايتە.

تى. ئەگەر يەكشەنبە چۈشتىن بۇرۇنقى مۇزاكىرە جۈنپىنىڭ قايتىپ كېلىشىگە سەۋەبچى بولىدىغانلا ئىش بولسا، ئۇنداق يىغىننىڭ توختاپ قالغىنى تۈزۈك. بۇ ۋاقىتتا، بوكسېر كۆڭلىدىكى سۆزلەرنى ئاللىبۇرۇن تەييارلاپ بولغانىدى، ئۇ: «يولداش ناپالېئون بۇنداق دېگەن تۇرسا، بۇ گەپ خاتا بولام. تى» دېگەن بىر ئېغىز گەپ بىلەن كۆپچىلىكنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئىپادىلەپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ «ناپالېئون مەڭگۈ توغرا گەپ قىلىدۇ» دېگەننى ئۆزىگە قىلىنما قىلىپ، بۇرۇنقى «مەن تېخىمۇ تىرىشپ ئىشلەيمەن» دېگەن سۆزىنى بېيىتتى.

قاتتىق سوغۇق تۈگەپ، تېرىم باشلاندى. سىنوۋبول چاقپەلەك قۇرۇلۇشىنىڭ چېرتىۋىزىنى سىزغان ھېلىقى ئۆي تاقىۋېتىلدى - دە، كىشىلەرگە چېرتىۋىز ئۆچۈرۋېتىلدى دېگەن تەسىرات بېرىلدى. ھەر يەكشەنبە ئەتىگىنى سائەت ئونلاردا ھايۋانلار ئاشلىق ئامبىرىغا يىغىلىپ، ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالاتتى. ئاللىبۇرۇن چېرىپ كەتكەن قېرى مايورنىڭ باش سۆڭىكى قېزىپ چىقىرىلىپ، بايراق خادىسىنىڭ ئاستىغا، يەنى ئوۋ مىلتىقىنىڭ يېنىغا ئورنىتىلغان بىر كۆتەككە جايلاشتۇرۇلدى. بايراق چىقىرىپ بولۇنغاندىن كېيىن، ھايۋانلارنىڭ سەپ بولۇپ، باش سۆڭىكىگە تەزىم قىلىپ ئۆتۈپ، ئاندىن ئاشلىق ئامبىرىغا كىرىشى تەلەپ قىلىندى. ئۇلار ئەمدى بۇرۇنقىدەك دەرەمەدە ئولتۇرمايدىغان بولۇشتى. ناپالېئون، سىكالىر ۋە شاكىچىك دەپ ئاتىلىدىغان يەنە بىر چوشقا (ئۇ مۇزىكا ۋە شېئىردىكى قابىلىيىتى بىلەن كۆزگە كۆرۈنگەن) سۈپىنىڭ ئالدى تەرىپىدە ئولتۇراتتى، ھېلىقى ۋەھشىي توققۇز ياش ئىت بۇ ئۈچىنى يېرىم چەمبەر شەكىللىك دائىرىگە ئېلىپ ئولتۇرۇشتى، باشقا چوشقىلار ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئورۇن ئالدى. قالغان تائىپىدىكى ھايۋانلار ئامبار -

نىڭ چوڭراق يېرىنى ئىگىلەپ، سۈپىدىكىلەرگە يۈزلىنىپ، پەستە ئولتۇردى. ناپالېئون تومتاقلا قىلىپ ۋەزىپە تەقسىماتىنى ئوقۇپ تۈگەتتى - دە، «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن خور بىر نۆۋەت ئوقۇلۇپ، ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى تارقالدى. سىنوۋېل قوغلاندى بولغاندىن كېيىنكى ئۈچىنچى يەكشەنبىدە ھايۋانلار ناپالېئوننىڭ چاقپەلەك پىلانىنى قايتا يولغا قويىدىغانلىقى توغرىسىدىكى جاكارىنى ئاڭلاپ، ھەيران بولۇشتى. ئۇ غەرىزىنىڭ ئۈستۈمتۈت ئۆزگىرىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەندۈرۈپمۇ يۈرمىدى. پەقەت بۇ ئىش ناھايتى جاپالىق بولىدۇ، ھەتتا ئاشلىقنىمۇ قىسشقا توغرا كېلىدۇ، دەپ ئاگاھلاندۇردى. ئۇ پىلان يىپىدىن - يىڭىنىسىغىچە تۈزۈلۈپ، ئىش باشلاشنىڭ تەييارلىقىمۇ پۈتۈپ قالاي دېگەنكەن. ئۆتكەن ئۈچ ھەپتە ئىچىدە، چوشقىلاردىن تەشكىللىگەن مەخسۇس كومىتېت بۇ ئىشنى چىڭ تۇتۇپ ئىشلىگەنكەن، مۆلچەرلىنىشىچە، چاقپەلەكنى ياساش ۋە ھەرخىل ياخشىلاش تۈرلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىككى يىل ۋاقىت كېتىدىكەن.

شۇ ئاخشىمى، سىكالېر بەزى ھايۋانلارغا ئۆزلۈكىدىن چۈشەندۈرۈش بېرىپ، ناپالېئون تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا، چاقپەلەك پىلانغا قارشى ئەمەس، ئۇ بۇ پىلاننى باشتىن - ئاخىر تەشەببۇس قىلىپ كەلگەن، سىنوۋېل سىزغان چاقپەلەك قۇرۇلۇشى چېرتىۋىزى ناپالېئوننىڭ ئارخىپلىرىدىن ئوغرىلانغان، دېدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، چاقپەلەك پىلانى ناپالېئوننىڭ كەشپىياتى ئىكەن. بەزى ھايۋانلار، ئەمەسمۇ ئۇ باشتا بۇ پىلانغا نېمانچە قاتتىق رەددىيە بەرگەن بولغىدى، دەپ سورىماي تۇرالمىدى. بۇ ۋاقىتتا، سىكالېرنىڭ چىرايى سىرلىق تۈس ئالدى. بۇ دەل يولداش ناپالېئوننىڭ چېچەنلىكى، دېدى سىكالېر، ئۇ كۆرۈنۈشتە چاقپەلەك پىلانغا قار-

شى، ئەمەلىيەتتە بۇ سىنوۋبولىنى يوقىتىش ئۈچۈن قوللىد-
نىلغان ئەگىپ ئۆتۈش تاكتىكىسى. سىنوۋبول ناھايىتى خە-
تەرلىك، تەسىرى يامان شەخس. مانا ئەمدى سىنوۋبول يوقال-
دى، چاقپەلەك پىلاننى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۇنىڭ كاشىلىسىغا
ئۇچرىمايدىغان بولدى. سىكالېر مانا بۇ ھەقىقىي ئىستراتې-
گىيە، دېدى. ئۇ ئۇلاپلا يەنە: «يولداشلار، بۇ دېگەن ئىستراتې-
گىيە، بۇ دېگەن ئىستراتېگىيە» دېدى قايتىلاپ، ئۇ خۇشال-
لىقتىن سەكرەپ، قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭلاتتى. ھايۋانلار
«ئىستراتېگىيە» دېگەن گەپنى ئانچە چۈشىنىپ كەتمەيتتى،
سىكالېرنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرى قايىل قىلارلىق بولغاننىڭ
ئۈستىگە، ياندىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئۈچ ئىتنىڭ ۋەھىملىك
ھاۋشىشلىرى ئاڭلاندى. ھايۋانلار ئارتۇق سوئال - سوراق
قىلىپ يۈرمەيلا سىكالېرنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى قوبۇل
قىلدى.

ئالتىنچى باب

شۇ يىلى ھايۋانلار قۇلدەك ئىشلەپ چىقتى. لېكىن، ئۇلار خۇشال ئىدى. ئۇلار قېتىرقىنىپ ئىشلىدى، قۇربان بېرىشتىن قورقىمىدى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ۋە ئەۋلادلىرىنىڭ بەختى ئۈچۈن مېھنەت قىلىۋاتقانلىقىنى، بۇ مېھنەتنىڭ ھەرگىزمۇ تەييار تاپلار ۋە ئوغرىلار ئۈچۈن ئەمەسلىكىنى ئېنىق بىلەتتى.

ئەتىياز ۋە ياز ئايلىرىدا ھايۋانلار ھەپتىسىگە 60 سائەت تىن ئىشلىدى، سەككىزىنچى ئايغا كەلگەندە، ناپالەتتون يەك-شەنبە چۈشتىن كېيىنمۇ ئىشلەش كېرەكلىكىنى جاكارلىدى. ئەلۋەتتە، بۈگۈنكى ئەمگەك خالىسانە ئىدىكى، قاتنىشال-مىغانلار ئۆزىگە تېگىشلىك نورما ئاشلىقنىڭ يېرىمىدىن مەھرۇم بولاتتى. ئەمگەكلەر شۇنداق سىجىل بولسىمۇ، ئىشلارنىڭ قۇيرۇقى ئۈزۈلمەيتتى. شۇ يىللىق ھوسۇلمۇ ئال-دىنقى يىلدىكىدىن ئازراق بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يازنىڭ بېشىدا تېرىلىپ بولۇشقا تېگىشلىك ئىككى پارچە يەر ئاغ-دۇرۇقسىز قېلىپ تېرىلماي قالدى. قارىغاندا، قىش تەستە ئۆتىدىغاندەك قىلاتتى.

چاقپەلەك قۇرۇلۇشى ئويلىمىغان يەردىن ھەرخىل قى-يىنچىلىقلارغا دۇچ كەلدى. قورۇقتا ھاك چىقىدىغان بىر يەر بار بولۇپ، بىر لاپاس ئۆيدىن يېتەرلىك قۇم - سېمۇنتلارمۇ تېپىلدى. يەنە چاقپەلەككە كېتىدىغان ماتېرىياللارنىڭ ھەم-مىسى تەل بولدى. ئەمما، ھايۋانلار تاشلارنى مۇۋاپىق ھەجىم-دە پارچىلاش مەسلىسىنى ھەل قىلالىدى. قارىغاندا، بۇ

ئىشقا بازغان، لوم تۆمۈر دېگەندەك قوراللار لازىم بولاتتى -
بۇ، ھايۋانلار ئىككى پۇتى بىلەن ئۆرە بولالمىغاچقا، بۇ
قوراللارنى قانداق ئىشلىتىشنى بىلمەيتتى.

نەچچە ھەپتە باش قاتۇرۇپ يۈرۈپ، ھايۋانلار يەرنىڭ تار -
تىش كۈچىدىن پايدىلىنىشتىن ئىبارەت مۇۋاپىق بىر ئۆ -
سۇلنى ئىزدەپ تاپتى. يوغان - يوغان تاشلارنى يۆتكىگىلى
بولمىغانلىقتىن ئۆز جايىدا شۇ يېتى ياتاتتى. ھايۋانلار تاشنى
ئارقان بىلەن باغلىدى. ئاندىن كالا، ئات، قوي دېگەندەك ئار -
قان تارتىشقا يارايىدىغان بارلىق ھايۋانلار، ھەتتا زۆرۈر تې -
پىلغاندا چوشقىلارمۇ قېتىلىپ، يوغان تاشلارنى تەسەۋۋۇر
قىلغۇسىز ئاستا سۈرئەت بىلەن بىر ئېگىزلىككە سۈرەپ
چىقىپ، پەسكە تاشلاپ پارچىلاشتى. پارچىلانغان تاشلارنى
توشۇماق ئاسان ئىدى. ئاتلار ھارۋا تارتتى، قويلار ئايرىم - بو -
لۇپ پارچە تاشلارنى سۈرىدى. ئۆچكە مورپىل بىلەن ئېشەك
بېنىامىنلار بىرلىشىپ، كونا بىر ھارۋىنى سۈرەشتى. يازنىڭ
ئاخىرىدا يېتەرلىك تاش ماتېرىيال تەييارلانغاندىن كېيىن،
چوشقىلارنىڭ قوماندانلىقىدا چاقپەلەك قۇرۇلۇشى باشلاندى.
بۇ ناھايىتى ئاستا، مۇشەققەتلىك بىر جەريان بولدى.
بىر تاشنى كۈنلەپ ئاۋارە بولۇپ ئېگىزگە ئېلىپ چىقىپ،
پەسكە تاشلىغاندا، تاش پارچىلانماي قالدىغان ئەھۋاللار
دائىم بولۇپ تۇراتتى. بوكسىرنىڭ كۈچى گويا باشقا ھەممە
ھايۋانلارنىڭ بىرلىككە كەلگەن كۈچىدىنمۇ زور بولۇپ، ئۇ
بولمىسا ئىش ئاقمايتتى. يوغان تاش پەسكە تارتىپ كەتكەن -
دە، ئۇنى سۈرەۋاتقان ھايۋانلارمۇ تاش بىلەن بىرگە پەسكە
تارتىلىپ، قىيا - چىيا قىلىشىپ كېتەتتى. بۇ چاغدا بوك -
سىرنى ئارقاننى كۈچىنىڭ بارىچە يۇقىرىغا تارتىپ، تاشنى
توختىتىۋالاتتى. بوكسىرنى تاشنى قەدەممۇ قەدەم سىلجىتىپ،
يۇقىرىغا ئېلىپ چىققۇچە ھاسىراپ، يەرگە ئويۇلدەك دەس -

سەيىتى، ئۈستىباشلىرى چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈپ كې-
تەتتى، ھايۋانلار بۇنىڭغا قاراپ قايىل بولماي تۇرالمايتتى.
كلوۋېر بەزىدە ئۇنى ئېھتىيات قىل، ئاۋايلا دەپ ئاگاھلاند-
دۇراتتى، لېكىن بۇ گەپ بوكسېرنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى.
بوكسېر دائىم دەيدىغان «تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلەيمەن»، «نا-
پالېئوننىڭ مەڭگۈ توغرا» دېگەن ئىككى ئېغىز گەپ، ئۇنىڭ
ئۆزى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ھەممە مەسىلىلەرگە مۇۋاپىق كېلەت-
تى. بوكسېر خوراز بىلەن يېڭىدىن كېلىشىپ، ئۇنىڭدىن
ئەسلىدە يېرىم ساگەت بالدۇر ئويغىتىپ قويغان بولسا، يەنە
چارەك ۋاقىتنى قوشۇپ، 45 مىنۇت بالدۇر ئويغىتىپ قو-
يۇشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ بۇ ۋاقىتتا، تاشلىققا ئۆزى يالغۇز
بېرىپ، پارچىلانغان تاشلارنى ھارۋىغا بېسىپ، چاقپەلەك
قۇرۇلۇشى بولۇۋاتقان يەرگە ئاپىراتتى.

جاپالىق ئىشلىگەن بولسىمۇ، ھايۋانلار يازنى يامان ئەمەس
ئۆتكۈزدى. ئۇلارنىڭ ئېرىشكەن ئاشلىق نورمىسىنى جونېس
دەۋرىدىكىدىن كۆپ دېگىلى بولمىسىمۇ، ئازمۇ ئەمەس ئىدى.
جونېس ئائىلىسىدىكى بەش تەييار تاپنى بېقىشتىن خالاس بو-
لۇپ، ئۆزلىرىنىلا قامدىسا بولىدىغان بۇ ئەۋزەللىك ئۇلارنى
خېلى يەڭگىللىتىپ قويغانىدى. نۇرغۇن تەرەپلەردە ھايۋانلارنىڭ
ئەمگىكى ئۈنۈملۈك ھەم تېجەشلىك ئىدى. مەسىلەن، ئوت ئو-
تايدىغان ئىشلاردا ھايۋانلار ئىنسانلار دورىيالىمايدىغان دەرىجىدە
قالتىس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر ھايۋانلاردا ئوغرىلىق
قىلمىشلىرى بولمىغاچقا، ئوتلاق بىلەن تېرىلغۇ يەرنى ئايرىپ
يۈرۈشنىڭ ھاجىتى قالمىغانىدى، قاشا ۋە ئىشكىلەرگە كېتىد-
ىدىغان ئەمگەكمۇ قىسقارغانىدى. بىراق، يازنىڭ ئۆتۈپ كېتىشى
بىلەن ئۇلارنىڭ خىيالغا كىرىپ چىقمىغان كەم - كۈسسىلار
ئاشكارا بولۇشقا باشلىدى. قورۇقتا لازىم بولىدىغان كىرىسىن،
مىخ، ئارغامچا، ئىت يەيدىغان پېچىنە، تاقا دېگەندەك نەرسىلەر -

نى قورۇقتا ئىشلەپ چىققىلى بولمايتتى. يەنە ئۇرۇقلۇق، ئو-
غۇت، ھەر خىل ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرى ۋە چاقپەلەك قۇ-
رۇلۇشىغا كېتىدىغان ئەسلىھەلەرگە قانداق ئېرىشكىلى بول-
دىغانلىقىنى ھېچكىم تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى.

بىر يەكشەنبە چۈشتىن بۇرۇن ھايۋانلار يىغىلىپ، بىر-
لىكتە ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالدى. ناپالىئون بىر تۈرلۈك يېڭى سى-
ياسەتنى يولغا قويىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بۇنىڭدىن كې-
يىن، ھايۋانلار قورۇقنى قوشنا قورۇقلار بىلەن پايدا ئۈچۈن ئە-
مەس، بەلكى، زۆرۈر نەرسىلەرگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئېلىم -
بېرىم قىلسا بولىدۇ، چاقپەلەك قۇرۇلۇشى ھەممىدىن ئۈستۈن
تۇرىدۇ، دېدى ئۇ. ئۇ يەنە بىر قىسىم قۇرۇق يەم - خەشەك ۋە
شۇ يىللىق بىر بۆلۈك بۇغدايلارنى ساتماقچى ئىكەنلىكى، يەنە
پۇل كەملىسە تۇخۇم سېتىپ تولۇقلايدىغانلىقى، تۇخۇم دېگەن
بۇ نەرسىنىڭ ۋىللىڭتوندا ئىنتايىن بازارلىق ئىكەنلىكىنى،
چاقپەلەك قۇرۇلۇشىغا تۆھپە قوشۇش ئۈچۈن مېكىيانلارنىڭ
خۇشاللىق بىلەن بەدەل تۆلىشى كېرەكلىكىنى ئېيتتى.

ھايۋانلار قانداقتۇر بىر بىئاراملىقنى يەنە بىر نۆۋەت
ھېس قىلدى. ئىنسانلار بىلەن مەڭگۈ باردى - كەلدى قىل-
ماسلىق، پۇل ئىشلەتمەسلىك دېگەن بىر قانچە ماددىلار جو-
نېسلار قوغلاندى بولغاندىن كېيىنكى تۇنجى كېڭەشتە ما-
قۇللانغان قارار ئەمەسمىدى؟ بۇ قارارلارنىڭ ماقۇللىنىش
ئەھۋالىنى تېخى ھېچكىم ئۇنتۇپ قالغىنى يوق، ئۇلارمۇ بۇنى
ئۇنتۇپ قالدۇق، دەپ ئويلىمايتتى. ئەينى ۋاقىتتا ناپالىئون
كېڭەشنى ئەبەدىي ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتكەندە قارشىلىق
كۆرسەتكەن ھېلىقى تۆت چوشقا يەنە بىر نېمىلەرنى دېمەكچى
بولدى - يۇ، يېنىدىكى ياۋۇز ئىتلارنىڭ ھەيۋىسىدىن قور-
قۇپ، جىم بولدى. دەل مۇشۇ ۋاقىتتا، قويلار توپى «تۆت پۈت-
لۇقلار ياخشى، ئىككى پۈتلۈقلەر ئەسكى» دەپ مەرىشىپ،

بىردەملىك ئوسال كەيپىياتنى ياپتى. ناپالېئون ئالدى پۇتە -
نىڭ بىرىنى كۆتۈرۈپ كۆپچىلىكنى جىم بولۇشقا ئىشارەت
قىلدى، ئاندىن ئورۇنلاشتۇرۇش تۈگىدى، دەپ ئېلان قىلدى.
ئۇ دېدىكى، ھەرقانداق ھايۋان ئىنسانلار بىلەن ئالاقە قىلىش -
تىن ئىبارەت ھېچكىم خالىمايدىغان بۇ ئىشنى قىلىپ يۈر -
مىسىمۇ بولىدۇ، بۇ ئېغىر ئىشنى مەن ئۈستۈمگە ئالاي، ۋىلا -
لىكتوندا تۇرىدىغان ۋىمپېر ئىسىملىك بىر ئادۋوكات بىز -
نىڭ تاشقى دۇنيا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىزدە ۋاسىتىچى
بولىدىغان بولدى، ئۇ ھەر دۈشەنبە چۈشتىن بۇرۇن قورۇق -
مىزغا كېلىپ، بۇيرۇق قوبۇل قىلىدۇ. ناپالېئون سۆزىنى
ئاخىرلاشتۇرۇپ بولۇپ، «ھايۋانلار قورۇقى ياشىسۇن» دەپ
توۋلىدى. ھايۋانلار «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن خورنى
ئېيتىپ يىغىنىدىن قايتىشتى.

ئۇنىڭدىن كېيىن، سىكالىر قورۇقنى ئارىلاپ چىقىپ،
كۆپچىلىكنىڭ كۆڭلىنى تىنچلاندۇرماقچى بولدى. سودا قىل -
ماسلىق، پۇل ئىشلەتمەسلىك دېگەندەك قارارلار ھېچقاچان
بولۇپ باقمىغان، ئۇنداق قارارلارنى ھېچكىم ئوتتۇرىغا قويۇپ
باقمىغان، تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرگەندە، ئۇ سىنوۋېل
تارقاتقان ئەپسانە، دېدى ئۇ ھايۋانلارغا. بەزى ھايۋانلار سىكا -
لېرنىڭ دېگەنلىرىگە ئانچە ئىشەنمىگەندەك قىلاتتى، بۇنى
سېزىپ يەتكەن سىكالىر مەككارلىق بىلەن: «يولداشلار، ئە -
جەبا سىلەر شۇ ئىشلارنىڭ رېئاللىقتا يۈز بەرگەنلىكىگە
جەزم قىلالامسىلەر، شۇ قارار ھەققىدىكى بىرەر ھۆججەت قو -
لۇڭلاردا بارمۇ؟ يازما پاكىت بارمۇ؟» دەپ سورىدى. ھايۋانلار -
نىڭ قولىدا ئۇنداق پاكىتلار ھەقىقەتەن يوق بولغاچقا، ئۇلار
بىز خاتالىشىپتىمىز، دەپ تونۇدى.

پۈتۈشۈم بويىچە ۋىمپېر ئەپەندى ھەر دۈشەنبە كۈنى
چۈشتىن بۇرۇن قورۇققا كىرىپ تۇردى. ئۇ قوۋۇ چىراي، پا -

كار، ساقاللىق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئادۋوكاتلىق خىزمىتىنىڭ تاپاۋىتى كۆپ ئەمەس ئىدى، ئەمما، ئۇ ھايۋانلار قورۇقىنىڭ بىرەر ۋاستىچىغا ئېھتىياجلىق بولىدىغانلىقىنى ھەم بۇ ئىشتىن خېلى نەپ ئۈندۈرەلەيدىغانلىقىنى باشقىلاردىن ئاۋۋال ھېس قىلىپ يەتكۈدەك پاراسەتكە ئىگە ئىدى. ھايۋانلار ئۇنىڭ كېتىپ - كېلىشلىرىنى بىر نەرسىدىن ئەندىسىرىگەن قىياپەتتە كۆزىتەتتى ۋە ئۆزلىرىنى ئۇنىڭدىن قاچۇراتتى. شۇنداق بولسىمۇ، ھايۋانلار تۆت پۇتلۇق ناپالىئوزنىڭ ئىككى پۇتلۇق ۋىمپىرگە بۇيرۇق چۈشۈرگەندە، كۆڭلىدە پەيدا بولغان ئىپتىخاردىن يېڭى يۈرگۈزۈلۈۋاتقان چاردەلەرگە بولغان قارشىلىقى بوشايتتى. ھازىر ھايۋانلار بىلەن ئىنسانلارنىڭ مۇناسىۋىتى بۇرۇنقىسىغا ئانچە ئوخشاپ كەتمەيتتى. ئىنسانلارنىڭ ھايۋانلار قورۇقىغا بولغان ئۆچمەنلىكى قورۇقنىڭ گۈللىنىشى سەۋەبلىك بوشاپ قالدى، ئەگەر سېچە، ئىنسانلار بۇرۇنقىدىنمۇ بەك ئۆچمەنلىك بىلەن قارايتتى. ئىنسانلار بۇ قورۇق ھامان ۋەيران بولىدۇ، چاقپەلەك قۇرۇلۇشىنىڭ مەغلۇپ بولۇشىدا گەپ يوق، دەپ ئىشىنىتتى. كىشىلەر قاۋاقخانلاردا يۈز كۆرۈشكەنلىرىدە، قوللىرى بىلەن سىزىشىپ تۇرۇپ، چاقپەلەكنىڭ چاتاق بولىدىغانلىقىنى، ئۇ پۈتكەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ پىرقىرىمايدىغانلىقىنى دەلىللەشەتتى. ئەمما، ھايۋانلارنىڭ ئۆز ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىشىغا قارىتا ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ پىكىرلىرىگە يات ھالدا قايىل بولماي تۇرالمىتتى. بۇ جەھەتتىكى بىر بىر شارەت شۇكى، ئىنسانلار ھايۋانلار قورۇقىدا گەپ ئاچقاندا، قەستەن قورۇق دەپ يۈرمەي، ھايۋانلار قورۇقىنىڭ مەمۇرىي نامىنى رەسمىي ئىشلىتىدىغان بولغانىدى. ئىنسانلار جۈنپىسقا بولغان مەيدانىدىن ۋاز كەچتى، جۈنپىسمۇ قورۇقنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈمىدىدىن ۋاز كېچىپ، باشقا بىر يۇرتقا كۆچۈپ

كەتتى. ۋىمپېرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھاياۋانلار قورۇقىنىڭ تاشقى دۇنيا بىلەن ئالاقىسى يوق ئىدى.

ئەمما، ناپالېئون تۈلكە جاڭگالدىكى پىلكىڭتون ئەپەندى ياكى توقماقلىقتىكى فېرېدېرىك ئەپەندى بىلەن ئايرىم ۋاقىتتا سودا كېلىشىمى تۈزۈلمەش دېگەندەك گەپلەر ھاياۋانلارنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ تۇراتتى.

شۇ كۈنلەردە چوشقىلار قورۇق خوجايىنىنىڭ ئۆيىگە كۆچۈپ كىرىپ، ئۇ يەرنى ئۆزلىرىنىڭ تۇالغۇسى قىلىۋېلىشتى. ھاياۋانلار بۇرۇنقى قاراردا بۇنداق قىلىشنىڭ مەنىسى قىلىنىدىغانلىقىنى ئەسلىرىگە ئېلىشتى، سىكالېر مەسىلە بۇ يەردە ئەمەس، دەپ كۆپچىلىكنى ئىشەندۈرۈشكە يەنە ئۇلار گۈردى. ئۇ: «قورۇق رەھبىرى بولغان چوشقىلارنىڭ ئارامدە خۇدا خىزمەت ئۆيىنىڭ بولۇشى ئىنتايىن زۆرۈر. قوتاندا تۇرۇش داھىيىنىڭ سالاپىتىگە ماس كەلمەيدۇ (سىكالېر يېقىندىن بىرى ناپالېئوننى تىلغا ئالغاندا «داھىي» دېگەن سۆزنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بولدى)» دېدى. گەپ شۇنداق ئېيتىلىشىمۇ، ھاياۋانلارنىڭ كالىسى يەنىلا مۇجەمل ئىدى، چۈنكى، ئۇلار چوشقىلارنىڭ ئاشخانىدا تاماق يەپلا قالماي، مېھمانخانىنى كۆڭۈل ئېچىش ئۆيى قىلىپ، كارىۋاتتا ئۇخلايدىغانلىقىنى ئاڭلىدى. بوكسېر بۇ ئىشلارغا نىسبەتەن «ناپالېئوننىڭ دائىم توغرا» دېيىشتىن باشقىنى بىلمەيتتى. كلو ۋېر بولسا مىزاندا كارىۋاتتا ئۇخلىماسلىق كېرەك دېگەن مەزمۇنىنىڭ بارلىقىنى ئويلاپ، «يەتتە مىزان» يېزىپ قويۇلغان تامىنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ تېگىگە يېتىشكە تىرىشتى. بىراق، ئۇ بىرقانچە ھەرىنى تونۇپلا، قالغىنىنى ئوقۇيالمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۆچكە موربىلىنى تېپىپ كەلدى.

— موربىل، — دېدى ئۇ، — تۆتىنچى مىزاننى ئوقۇپ بەرگىنە، ئۇنىڭدا كارىۋاتتا ئۇخلىماسلىق كېرەك، دەپ گەپ

بارمىكەن - قانداق؟

مورېل خەتلەرنى قىيىنلىپ تەستە ئوقۇدى:

— ئۇ يەردە «ھايۋانلار كارىۋاتتىكى كىرلىكلەردە

ئۇخلاشقا بولمايدۇ» دەپ يېزىلىپتۇ، — دېدى ئۇ ئاخىرى.

غەلىتە ئىش، كلوۋېر، تۆتىنچى مىزاندا كىرلىكنىڭ

گېپى يوق بولىدىغان، لېكىن، تامدا ئۇ گەپ تۇرۇپتۇ، مىزان

ئەسلىي شۇنداق بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى. دەل مۇشۇ

پەيتتە، سىكالىر ئۈچ ئىتنى يېتىلەپ بۇ يەردىن ئۆتتى، ئۇ.

نىڭ مەسىلىنى توغرا يۆنىلىشتە تۇرۇپ كۆزىتىش قابىلىيىتى

تى يېتەرلىك ئىدى.

— يولداشلار، قارىغاندا، — دېدى ئۇ، — سىلەر بىز

چوشقىلارنىڭ خوجايىنىنىڭ ئۆيىدىكى كارىۋاتتا ئۇخلىغىنىدە.

مىزنى ئاڭلىدىڭلار، شۇنداقمۇ؟ ئۇخلىساق نېمىشقا بولمىغۇ.

دەك؟ سىلەر كارىۋاتتا ئۇخلاش مەنىنى قىلىنىدىغان مىزانلار

بارغۇ دېمەكچىمۇ؟ كارىۋات دېگەن ئۇخلايدىغان يەرغۇ. توغرا

نۇقتىئىنەزەر بويىچە قارىغاندا، قوتاندىكى بىر دۆۋە پاخالمۇ

كارىۋاتتۇر. بىز دەۋاتقان چەكلەش مىزانى كىرلىككە قارىتىدە.

لىدۇ، چۈنكى، كىرلىك ئىنسانلارنىڭ كەشپىياتى. كىرلىكنى

بىز خوجايىنىنىڭ ئۆيىدىكى كارىۋاتتىن ئېلىپ تاشلىۋېتىپ،

ئىككى ئەدىيالىنىڭ قېتىدا ئۇخلاۋاتىمىز. قالتىس راھەت!

ئويلاپ بېقىڭلار، يولداشلار، كۆز ئالدىمىزدىكى باش قاتىدىغان

شۇنچە كۆپ ئىشلارنى بىز قىلىمىز، ئۇ جاپالارنىڭ ئالدىدا

كارىۋاتتىكى راھەت قانچىلىك ئىشتى؟ يولداشلار، بىزنىڭ

ئىستىراھەت ھوقۇقىمىزغا چېقىلغۇڭلار يوقتۇر؟ بىزنى

چارچاپ كېتىپ، ئىشلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسۇن

دەۋاتمايدىغانلىرىمىز؟ ئاراڭلاردا جونىسىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى

خالايدىغانلار يوقتۇر؟

ھايۋانلار بۇ مەسىلىدە ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ، خا.

تىرجەم بولغاچلا، دېيىشتى، ئۇلار چوشقىلارنىڭ كارىۋاتتا ئۇخلىشى توغرىلىق ئەپچاقتى گەپلەرنى قايتا دېمەيدىغان بو-
لۇشتى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، باش ئىشتاب بۇ-
گۈندىن ئېتىبارەن چوشقىلار باشقىلاردىن بىر سائەت كېيىن
ئورنىدىن تۇرىدۇ، دەپ ئېلان قىلدى، ئوقتۇرۇش چۈشكەندە،
غۇدۇرايدىغانلاردىن ھېچكىم چىقمىدى.

كۈز كەلگەندە، ھايۋانلار ھارغىن بولسىمۇ، لېكىن شا-
دىمان ئىدى. ئۇلار جاپا - مۇشەققەتلىك بىر يىلنى بېسىپ
ئۆتتى، ئۇلار بىر قىسىم ئوت - چۆپ ۋە ئاشلىقلىرىنى سې-
تىۋەتكەندىن كېيىن، بەكمۇ مول دەپ كەتكىلى بولمايدىغان
قىشلىق ئوزۇق - تۈلۈك قېلىپ قالدى. ناۋادا كەم - كۇسا
بار بولسا، بۇنى تولۇقلايدىغان چاقپەلەك بار ئىدى. ۋاھالەن-
كى، چاقپەلەك قۇرۇلۇشىمۇ يېرىم مۇساپىنى تاماملاپ بولغا-
نىدى. ئورمىدىن كېيىن، خېلى مەزگىلگىچە ھاۋا ئوچۇق ۋە
قۇرغاق بولدى، ھايۋانلار تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلىدى، ئۇلار
كۈنبويى يوغان - يوغان تاشلارنى سۆرەپ چېپىپ يۈرۈپ
ئىشلىسەك ئەرزىيدۇ، دېيىشەتتى، چاقپەلەك ئىنشائاتى
شۇنداق ئىشلىگەندىلا ئېگىزلەپ باراتتى. بوكسېر كېچىلىرى
قوپۇپ، ئايدىڭدا بىرەر - ئىككى سائەت ئىشلەيتتى. ھايۋانلار
قىممەتلىك دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا يېرىم پۈتكەن چاقپەلەك
ئىنشائاتىنىڭ ئەتراپىدا دەۋر قىلىپ، مۇستەھكەم، تۈز سۇپا
تېمىدىن زوقلىناتتى، ئۆزلىرىنىڭ ئاشۇنداق كاتتا قۇرۇ-
لۇشلارنى ئېلىپ بارغۇدەك قابىلىيىتىنىڭ بارلىقىدىن لال
بولاتتى. پەقەت ئېشەك بېنىامىنىڭلا چاقپەلەك بىلەن كال-
لىسى قىزىپ كەتمەيتتى، ئۇ بۇرۇنقىدەكلا «ئېشەكلەرنىڭ
ئۆمرى بەك ئۇزۇن» دېگەندەك سىرلىق گەپلەرنى قىلىپ قو-
يۇپ، جىم يۈرەتتى.

نوبابىر كېلىپ، غەربىي جەنۇب شامىلى كۈچىيىشكە

باشلىدى. قۇرۇلۇش توختىدى، چۈنكى، يامغۇرلۇق ھاۋا سې-
مونتلارنىڭ قېتىشىغا زىيانلىق ئىدى. ناچار ھاۋا بارغانسېرى
ئەدەپ، بىر كېچىسى قارا بورانغا ئايلاندى - دە، قورۇقنىڭ
تۇرالغۇ رايونىدىكى ئۆيلەرنىڭ ئۆلمۇ تەۋرەپ كەتتى، ئاشلىق
ئامبىرىنىڭ ئۆگزىسىدىن كاھىشلار ئۇچۇپ كەتتى. مىللىتىق
ئاۋازىنى ئاڭلاپ چۈش كۆرۈۋاتقان مېكىيانلار چۆچۈگىنىدىن
قاقلاشتى. ئەتىگىنى ھايۋانلار قوتانلىرىدىن چىقىپ، بايراق
خادىسىنىڭ غۇلاپ چۈشكەنلىكىنى، باغنىڭ تۆت تەرىپىدىكى
قارىياغاچ دەرىخىنىڭ يۇلۇپ تاشلىۋەتكەن تۇرۇپتەك ياتقانلى-
قىنى كۆرۈشتى. شۇ ھامان ھايۋانلار ئېچىنىشلىق ئۇن سې-
لىشتى. چۈنكى، تېخىمۇ ئېچىنىشلىق بىر مەنزىرە ئۇلارنىڭ
كۆز ئالدىدا ياتاتتى: چاقپەلەك قۇرۇلۇشى خارابىگە ئايلىنىپ
كەتكەنىدى.

ھايۋانلار ۋەقە يۈز بەرگەن يەرگە كۈچىنىڭ بارىچە يۈ-
گۈرۈشتى. ھېچ ئىشقا ئالدىرمايدىغان ناپالبئون ھەممىنىڭ
ئالدىدا يۈگۈردى. شۇنداق، جاپالىق ئەجىرنىڭ مېۋىسى تۈز-
لىنىپ ياتاتتى، ئۇلار شۇنچە كۈلپەت بىلەن پارچىلاپ ئەكەل-
گەن تاشلار چېچىلىپ تۇراتتى. ھايۋانلار باشتا نېمە دېيىش-
نى ئۇقالمىدى، ئۇلار دۆۋىلىنىپ ياتقان تاشلارغا ئەلەم بىلەن
قاراپ تۇرۇشاتتى، ناپالبئون گەپ - سۆزسىز ھالدا ئۇياق -
بۇياقلارغا ماڭاتتى ۋە يەرنى پات - پات پۇراپ قوياتتى. ئۇنىڭ
قاتقان قۇيرۇقى گويىا پېيى تارتىشىپ قالغاندەك سىلكىنەت-
تى. بۇ ھال ئۇنىڭ روھىدىكى جىددىيلىكتىن دېرەك بېرەت-
تى. ئۇ جايىدا تاققىدە توختىدى - دە، دىققىتىنى مۇجەسس-
سەملىدى.

— يولداشلار، — دېدى ئۇ نېمىنىدۇر ئويلىغاندەك، —
سىلەر بۇنى كىمنىڭ قىلغانلىقىنى بىلمەيسىلەر؟ يېرىم كې-
چىدە كېلىپ چاقپەلىكىمىزنى كىمنىڭ ئۆرۈۋەتكەنلىكىنى

بىلەمسىلەر؟ ئۇ دەل سىنىۋۇبول! — ناپالېئون چاقماقتەك سۈرەن سالىدى، — بۇ ئىشنى سىنىۋۇبول قىلدى! بۇ خائىن بىزنىڭ پىلانىمىزنى رەزىل مەقسەت بىلەن كەينىگە سۆرەپ، سۈرگۈن بولغىنى ئۈچۈن قىساس ئالماقچى بولغان، ئۇ كېچە قاراڭغۇسىدىن پايدىلىنىپ، بىزنىڭ بىر يىللىق ئەمگىكىمىزنى ۋەيران قىلدى. يولداشلار، مەن سىنىۋۇبولنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىمەن، ئاراڭلاردىن كىم ئۇنى ئۆلتۈرسە: «ئىككىنچى دەرىجىلىك قەھرىمان» ئوردېنى ۋە ئون سەككىز جىڭ ئالما بىلەن تارتۇقلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنى تىرىك تۇتساڭلار 36 جىڭ ئالما بىلەن مۇكاپاتلىنىسىلەر!

ھايۋانلار سىنىۋۇبولنىڭ مۇشۇنداق چوڭ گۇناھىنى قىلغىنىدىن ئىپادىلەپ بەرگۈسىز دەرىجىدە چۆچۈپ كېتىشتى. ھايۋانلار غەزەپتىن ھۆركىرەشتى، ئەگەر سىنىۋۇبول قاپ يۈرەكلىك قىلىپ بۇ يەرگە ئاياغ باسسا، ئۇنى قانداق تۇتۇشنىڭ ئامالىنى ئويلاشتى. بەلكىم، بىرەر مىنۇتمۇ ئۆتمىگەندۇ، دۆڭگە يېقىن بىر ئوتلاقتىن چوشقا ئىزى بايقالدى، ئىز بويلاپ مېڭىش ئارقىلىق بۇ ئىزنىڭ قاشانىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتكەنلىكى ئايان بولدى. ناپالېئون بۇ ئىزلارنى ئوبدان پۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ سىنىۋۇبولنىڭ ئىزى ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈردى. ئۇنىڭ ھۆكۈمچە، سىنىۋۇبول تۈلكە جاڭگال قورۇقىدىن كەپتۈمىش.

— كېچىكسەك بولمايدۇ، يولداشلار! — دېدى ناپالېئون ئىزلارنى تەكشۈرۈپ بولۇپ، يۇقىرى ئاۋازدا، — خىزمەتلەر بىزنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. چاقپەلەكنى قايتا قۇرۇش خىزمىتىنى بۈگۈنلا باشلىشىمىز لازىم. بىز پۈتۈن قىشتا قار - شىۋىر - غانلارغا قارىماي ئىشلىمىسەك بولمايدۇ. بىزنىڭ قان - تە - رىمىزنى ۋەيران قىلىشنىڭ ئۈنچە ئاسان ئەمەسلىكىنى ئۇ

مۇناپىققا بىلدۈرۈپ قويايلى. ئېسىڭلاردا بولسۇنكى،
يولداشلار، بىزنىڭ پىلانىمىز ئۆزگەرمەيدۇ، چاقپەلەكنى بەل-
گىلەنگەن مۆھلەت ئىچىدە پۈتكۈزۈمىز. ئالغى، يولداشلار!
چاقپەلەك ياشىسۇن! ھايۋانلار قورۇقى ياشىسۇن!

يەتتىنچى باب

قەھرىتان قىش، بوران - چاپقۇنلۇق ھاۋا قار ئارىلاش يامغۇر ۋە قارغا ئالمىشىپ، يەر - جاھان مۇزلاپ كەتتى، بۇنداق ھاۋا تاكى فېۋرالنىڭ ئالدىنقى يېرىمىغىچە داۋاملاشتى. ھايۋانلار پۈتۈن كۈچى بىلەن ئىشلەپ، چاقپە - لەكنى قايتا قۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى. ئۇلار تاشقى دۈن - ياننىڭ ئۆزلىرىگە دىققەت قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەتتى، چاقپە - لەك قۇرۇلۇشى ئۆز ۋاقتىدا پۈتمەسە، تاماشا كۆرۈۋاتقان ئىنسانلار ئۆز غەلىبىسىنى كۆرەڭلەرچە تەنتەنە قىلماي قال - مايتتى.

ئىنسانلار چاقپەلەكنى سىنوۋبولنىڭ بۇزۇۋەتكەنلىكىگە

ئەتەي ئىشەنمەيتتى. ئىنسانلار چاقپەلەك ئىنشائاتى ئۇلنىڭ ئاجىزلىقىدىن غۇلاپ چۈشكەن، دېيىشەتتى. ھايۋانلار سەۋەب ئۇنىڭدا ئەمەس، دەپ قارايتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلار ئۇلنى بۇ - رۇنقىدەك بىر يېرىم ئىنگىلىز چىسى قېلىنلىقتا ئەمەس، بەلكى، ئۈچ ئىنگىلىز چىسى قېلىنلىقتا قۇرۇپ چىقماقچى بولۇشتى. بۇ، نۆۋەتتىكى قايتا قۇرۇشقا بۇرۇنقىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق تاشنىڭ كېتىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. تاش مەيداننى خېلى ئۇزۇن مەزگىل قار قاپلاپ تۇرغاچقا، ھېچ ئىش قىلغىلى بولمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى قۇرۇق سوغۇق كۈنلەردە ئىشلار ئازراق يۈرۈشكەندەك قىلىسمۇ، نا - ھايىتى جاپالىق بولدى. ھايۋانلار بۇرۇنقىدەك ئۈمىدۋار ئە - مەس ئىدى. ئۇلار ئاچلىقتا توڭلاپ يۈردى. پەقەت بوكسېر بىلەن كلوۋېر ئىشەنچىنى يوقاتمىغانىدى. سىكالىر ئۆزىنى بېغىشلاشنىڭ لەززىتى ۋە ئەمگەكنىڭ مۇقەددەسلىكى ھەق - قىدە كۆپ قېتىم ئېسىل نۇتۇق سۆزلىدى. بىراق، ھايۋانلار - غا بەكرەك ئىلھام بولغىنى بوكسېرنىڭ خورمىس كۈچ - قۇۋۋىتى بىلەن ئۇنىڭ «تېخىمۇ قاتتىق ئىشلەيمەن» دېگەن كىشەشلىرى بولدى.

ئاشلىق يانۋاردىلا ئۆكسۈپ قالغىلى تۇردى. بېرىلىدىغان ئاشلىق نورمىسىمۇ زور مىقداردا قىسقراپ، قورۇق دائىرىدە - لىرى بەرەڭگىنى تولۇقلىما قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بىراق، بەرەڭگىلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئوردا يېتەرلىك ئىسسىقتا ساقلانمىغانلىقتىن، توڭلاپ سېسىپ كەتكەنىدى. ھايۋانلار ئۇدا بىرنەچچە كۈن كېپەك بىلەن قىزىلچىلا يېدى. قارىغاندا، ئاچارچىلىق ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرغاندەك قىلاتتى. بۇ ئەھۋاللارنى سىرتقى دۇنيادىن يوشۇرۇش ھاياتلىق - تىنىمۇ مۇھىم ئىش بولۇپ قالدى. چاقپەلەك ئىنشائاتىنىڭ گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈشى ئىنسانلارنىڭ خورىكىنى ئۆستۈرگەن -

دەك بولدى، ئۇلار ھايۋانلار قورۇقى ھەققىدە تۈرلۈك ئۆسەك-
لەرنى ياساپ چىقىشقا باشلىدى. تاشقى دۇنيادا ھايۋانلار ئاچ-
لىق ۋە كېسەللىكتىن قىزىلىپ كېتىۋېتىپتۇ، ئۇلار بىر -
بىرى بىلەن نىزالىشىپ، بىر - بىرىنىڭ گۆشىنى يەپ، با-
لىرىنى خامتالاش قىلىدىغان ھالەتكە يېتىپتۇ، دېگەندەك
ئىغۋالار ئېقىپ يۈردى. ناپالبئون ئەگەر ئاشلىققا ئائىت ھە -
قىقى ئەھۋال ئاشكارىلىنىپ كەتسە، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ
ناھايىتى يامان بولىدىغانلىقىنى ئوبدان چۈشىنىپتۇ. شۇڭا،
ئۇ ۋىمپېر ئەپەندى ئارقىلىق ھەقىقىي ئەھۋالنىڭ ئەكسىچە
بولغان بىر تەشۋىقاتنى يايماقچى بولدى. ھازىرغا قەدەر ۋىم-
پېر كەلگەندە ھايۋانلار بىلەن ئۇچرىشىدىغان ئىشلار ئاساسەن
بولۇپ باقمىغانىدى. ئەمدىلىكتە، ئاز ساندىكى بىر قىسىم
ھايۋانلار - ئۇلارنىڭ كۆپى قويلاردىن ئىدى - ئۇنىڭ بىلەن
بىۋاسىتە كۆرۈشمىسىمۇ چاندۇرماي تۇرۇپ ئاشلىقنىڭ ئې-
شۋاتقانلىقى توغرىسىدا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىشقا
تاللاندى. ناپالبئون يەم - خەشەك ئامبىرىدىكى قورۇق
كاتلارغا قۇم قاچىلاپ، ئۈستىگە ئاشلىق يېيىتىپ قويۇشنى
تاپىلدى. مۇۋاپىق باھانە - سەۋەبلەر بىلەن ۋىمپېر ئەپەندى
يەم - خەشەك ئامبىرىغا قەدەم تەشرىپ قىلدۇرۇلدى ۋە
كاتلارنى كۆرۈش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىندى. ئۇ ئالدىدى -
دە، سىرتقى دۇنياغا ھايۋانلار قورۇقىدا ئاشلىق كەم ئەمەسكەن
دېگەنلەرنى تارقىتىپتۇ.

شۇنداق بولسىمۇ، يانۋارنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگەندە
ئازراق ئاشلىق تېپىش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلدى. بۇ كۈنلەردە
ناپالبئون ئامما ئالدىدا ئانچە كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ قالدى.
ئۇنىڭ ۋاقتى خوجايىنىنىڭ ئەسلىدىكى ئۆيىدە (قورۇق سارد-
پى) ئۆتىدىغان بولدى، ھەربىر ئىشكىنى نەچچىلەپ سۈرلۈك
ئىتلار بېقىپ ياتاتتى. ئۇ كۆپچىلىك ئالدىدا پەيدا بولغاندا،

ئالتە ئىتتىن تەشكىل تاپقان قوغداش ئەترىتى ئۇنى ئوراپ ماڭاتتى، كىم يېقىنلاشسا، ئۇلار ۋەھشىيلىك بىلەن قاۋايتىتى. ناپالېئون يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇنمۇ كۆرۈنمەيدىغان بولۇۋالدى، بۇيرۇق چۈشۈرۈشكە توغرا كەلسە بىرەر چوشقا — كۆپىنچە سىكالېر ئارقىلىق چۈشۈرىدىغان بولدى. مەلۇم بىر يەكشەنبە چۈشتىن بۇرۇن سىكالېر مېكىدىيانلار (تۇخۇم تۇغۇشقا تەييارلانغان) غا بارلىق تۇخۇملارنى تاپشۇرۇشنى بۇيرۇدى. ناپالېئون ۋىمپېر ئارقىلىق ھەپتىدىكى سىگە تۆت يۈز تۇخۇملۇق سودىنىڭ توختامىنى تۈزگەنىدى. ئۇ بۇنىڭ پۇلىغا يازغىچە يەتكۈدەك ئاشلىق سېتىۋالماقچى بولدى، ئۇلار يازغا ئۇلىشىۋالسا، كېيىنكى ئەھۋاللار ياخشى بولۇپ كېتەتتى.

بۇ قارارنى ئاڭلىغان مېكسيانلار ئەندىكىنىدىن قورقۇپلاپ كېتىشتى. ئۇلارغا بۇنداق قۇربان بېرىش ھەققىدە ئىدىيەۋى خىزمەتلەر خېلى ئىشلەنگەن بولسىمۇ، ئۇلار بۇ ئىشنىڭ راست بولۇپ چىقىشىنى ئويلىمىغانىدى. ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسى ئۆز كاتەكلىرىدە تۇخۇم بېسىپ، چۈجە چىقىدىرىشنىڭ تەرەددۇتىنى قىلىۋاتقاچقا، تۇشمۇ تۈشتىن قارشىلىق بىلدۈرۈشتى، ئۇلار مۇشۇنداق ئەھۋالدا تۇخۇملارنى ئېلىپ كېتىش قىرغىنچىلىق، دېيىشتى. جۈنپىسلار ھەيدىۋېتىلگەندىن بۇيانقى ئىسيانغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئىش مۇشۇ بولسا كېرەك. مېكسيانلار ياشىغان ئۈچ مىنوركا قارا توخۇسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ناپالېئوننىڭ ئارزۇسىغا قارشى چىقىپ، قونداققا چىقىپ تۇخۇم تۇغدى — دە، تۇخۇملار يەرگە چۈشۈپ چىقىلدى. ناپالېئون بۇ ھەرىكەتكە قارىتا شۇ ھامان رەھىمسىز چارە قوللاندى. ئۇ مېكسيانلارغا بېرىلىدىغان نورمىلىق دان توختىتىلسۇن، كىم ئۇلارغا بىرەر تال دان بەرسە ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنىدۇ، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇيرۇقنى

ئىجرا قىلىشقا قوغداش ئەترىتىدىكى ئاپشاركىلار مەسئۇل قىلىندى. مېكىيانلار ئۆزلىرىنىڭ قارشىلىقىنى بەش كۈن داۋاملاشتۇرۇپ، ئاخىرى تەسلىم بولدى ۋە كاتەكلىرىگە قايى-تىشتى. قارشىلىق داۋامىدا جەمئىي توققۇز مېكىيان ئۆلۈپ، ئۇلار باغقا كۆمۈۋېتىلدى. تەشۋىقاتتا، ئۇلار شارچە قۇرت كېسىلى بىلەن ئۆلدى، دېيىلدى. ۋىمپېر بۇ ئىشلاردىن خە-ۋەرسىز ئىدى، ئۇ تۇخۇملارنى ۋاقتىدا تاپشۇرۇۋالدى، ئۈستى يېپىق بىر كۆكتات ماشىنىسى ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم كې-لىپ، تۇخۇملارنى يىغىپ كېتەتتى.

بۇ ئارىدا سىنوۋبولنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. ئۇنى تۈلكە جاڭگال ۋە توقماقلىق دېگەندەك قوشنا قورۇقلارنىڭ بىرىدە تۇرۇۋاتقانمىش دېگەندەك مىش - مىش گەپلەر تارقى-لىپ يۈرەتتى. ناپالىئوننىڭ باشقا قورۇقلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى نىسبەتەن ياخشىلىنىپ بارماقتا ئىدى. قورۇقتا بىر دۆۋە ياغاچ بولۇپ، بۇ ئون يىل ئاۋۋال بىر پارچە بۈك ئورماننى رەتلىگەندە كېسىپ قويۇلغانىدى، شۇ تاپتا بۇ يا-غاچلار قۇرۇپ، تەييار بولۇپ قالغانىدى. ۋىمپېر ناپالىئونغا ئۇ ياغاچلارنى سېتىۋېتىش ھەققىدە تەكلىپ بەردى، پىلكىڭ-تون ئەپەندى ۋە فرېدېرىك ئەپەندىلەرنىڭ ئۇ ياغاچلارنى ئال-غۇسى بارمىش. ناپالىئون بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تې-نەپ، بىر قارارغا كېلەلمەيتتى. ئۇ فرېدېرىك بىلەن كېلىد-شەي دېسە، سىنوۋبول تۈلكە جاڭگالغا يوشۇرۇنۇۋاپتۇ دېگەن گەپلەر بولاتتى، ناۋادا ئۇ پىلكىڭتون بىلەن كېلىشەي دېسە، سىنوۋبولنىڭ توقماقلىقتا بارلىقى توغرىسىدا مىش - مىش گەپلەر تارقىلاتتى.

باش ئەتىيازدا، سىنوۋبول كېچىلەردە قورۇققا كىرىد-كەن دېگەندەك ئەنسىز گەپلەر ئوتتۇرىغا چىقتى. ھايۋانلار ئەنسىرەپ، قوتانلىرىدا ياخشى ئۇخلىيالمىدى. ئېيتىلىش-

چە، تۈن قاراڭغۇسىدا سوقۇنۇپ كىرىپ ئاشلىقلارنى يەۋې-
لىش، سۈت چېلەكلىرىنى ئۆرۈۋېتىش، تۇخۇملارنى چېقۇۋې-
تىش، مايىسلارنى چېيلىۋېتىش، دەرەخلەرنىڭ قوۋزاقلىرىنى
سويۇۋېتىش قاتارلىق بۇزغۇنچىلىقلارنى قىلارمىش. قانداقلا
بىر ئىش يۈز بەرمىسۇن ئۇنى سىنوۋبولغا ئارتىپ قويۇش
بىر تۈرلۈك تەرتىپكە ئايلىنىپ قالدى. ناۋادا دېرىزىنىڭ
ئەينىكى چېقىلىپ كەتسە ياكى ئەۋرەز يوللىرى توسۇلۇپ
قالسا، سىنوۋبول كېچىدە كېلىپ بۇزغان دېيىلەتتى. ئەگەر
يەم - خەشەك ئامبىرىنىڭ ئاچقۇچى يوقاپ كەتسە، ئاۋام
خەلق ئۇنى سىنوۋبول قۇدۇققا تاشلىۋەتتى دەپ بىلەتتى،
ناۋادا ئۇ ئاچقۇچ باشقا بىر يەردىن تېپىلىپ قالسا، كۆپچە-
لىك سىنوۋبول ئەكېلىپ تاشلاپ قويدى، دەپ ئىشىنەتتى،
بۇ راستتىنلا غەلتە ئىش ئىدى. ئىنەكلەر بىردەك ھالدا
سىنوۋبول يېرىم كېچىدە كېلىپ ئۇخلاپ قالغىنىمىزدىن
پايدىلىنىپ سۈتىمىزنى سېغىۋاپتۇ دېيىشتى. ئاشۇ قىشتا
تولۇم چاشقانلار ئەدەپ كەتكەندى، ئېيتىلىشىچە، ئۇلارمۇ
سىنوۋبولنىڭ شېرىكلىرىمىش.

ناپالېئون سىنوۋبولنىڭ ھەرىكىتىنى ئومۇميۈزلۈك
تەكشۈرۈپ چىقىشقا بۇيرۇق قىلدى. ئۇ بىرنەچچە ئاپشاركە-
نىڭ ھىمايىسىدا قورۇق تۇرالغۇسىنى تەپسىلىي ئارىلاپ
چىقماقچى بولدى، باشقا ھايۋانلار ئۇنىڭدىن تەپ تارتىپ،
كەينىدىن ئارىلىق ساقلاپ ماڭدى. ناپالېئون نەچچە قەدەمدە
بىر سىنوۋبولنىڭ ئىزىنىڭ بار - يوقلۇقىنى بىلىش ئۈچۈن
يەرنى پۇراپ چىقاتتى، ئۇ ئۇنىڭ ئىزىنى پۇراپلا بىلەلمەي،
دەيتتى. ئۇ ھەربىر بۇلۇڭ - پۇچقاقنى تىمىسقىلاپ چىقتى،
ئاشلىق ئامبىرى، قوتان، كاتەك، كۆكتاتلىق قاتارلىق يەر-
لەرنىڭ ھەممىسىدىن دېگۈدەك سىنوۋبولنىڭ ئىزىنى بايقىد-
غاندەك بولدى. ئۇ تۇمشۇقنى يەرگە تەڭكۈزۈپ، ئۇزاق پۇردە-

ۋېتىپ، ۋەھىمىلىك ئاۋاز بىلەن: «سەنئەتچىلەر! ئۇ بۇ يەرگە كەپتىكەن - دە، مەن ئۇنىڭ پۇرىقىنى ئېنىق بىلىمەن!» دەپ تۈۋىلىدى. ئاپشاركىلار «سەنئەتچىلەر» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، ئۇ - يۇۋالغان قانداق ئېغىزلىرىنى ئېچىپ، نەشتەردەك چىشىلدى - رىنى كۆرسىتىپ، دەھشەتلىك قاۋىدى.

ھايۋانلار قورققىنىدىن تىترەپ كېتىشتى. سەنئەتچىلەر گۇيا شەكىلسىز بىر تەسىرگە ئايلىنىپ، ئەتراپتىكى ھايۋانغا سىڭىپ كەتكەن بولۇپ، ھەرخىل خەۋپلەر بىلەن كۆپچىلىك - نى ئارامسىز لاندۇرۇپ تۇراتتى، كەچقۇرۇن سىكالىر كۆپچە - لىكىنى يىغىپ، چىرايىغا جىددىي تۈس بېرىپ، مۇھىم بىر خەۋەر بارلىقىدىن بېشارەت بەردى.

— يولداشلار! — دېدى سىكالىر سەپىرالىق بىلەن ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ، — ناھايىتى قورقۇنچلۇق بىر ئىش - نى بايقىدىقكى، سەنئەتچىلەر فېدېرىك دېگەن ئادەمگە ياللى - نىپتۇمىش، بۇ ئادەم سۈيىقەست پىلانلاپ، قورۇقنى تارتىۋې - لىشنى ھازىرمۇ توختاتقىنى يوق. بىزگە ھۇجۇم قىلىدىغان ئىش بولسا، ئۇ يول باشلايدۇ. ئۇنىڭ بۇنىڭدىنمۇ يامان بىر تەرىپى بار. بىز سەنئەتچىلەر شۆھرەتپەرەس ۋە كۆرەڭ بولغاچ - قا، ئىسيان قىلىدۇ، دەپ ئويلاپتىكەنمىز. يولداشلار، بىز چۈشەنچە خاتا سوققانكەنمىز. سىلەر ئۇنىڭ ئىسيان قىلىشى - نىڭ ھەقىقىي سەۋەبىنى بىلىشنى خالامسىلەر؟ سەنئەتچىلەر سېپى ئۆزىدىنلا جۈنپىس بىلەن بىر جاڭگالنىڭ بۆرىسى بو - لۇپ، جۈنپىس ئارىمىزغا سېلىپ قويغان ئىشپىيون ئىكەن. بۇلارنى بىز ئۇ ئېلىپ كېتىشكە ئۈلگۈرمىگەن بەزىبىر ھۆججەتلەردىن بايقىدۇق. بۇ ھۆججەتلەر نۇرغۇن نەرسىلەرنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. سەنئەتچىلەر قوتان ئۇرۇشىدا بىزنى تۈ - گەشتۈرۈش ئۈچۈن قايسى شۈملۈقلەرنى قىلمىدى؟ بۇنى بىز ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈۋاتقۇ؟ بەختىمىزگە يارىشا، ئۇنىڭ

قەستى ئىشقا ئاشمىدى.

ھايۋانلار تېڭىرقاپ قېلىشتى. سىنوۋ بولنىڭ يۇقىرىقى قىلمىشلىرى ئۇنىڭ چاقپەلەكنى بۇزۇۋەتكىنىگە قارىغاندا نەچچە ھەسسە رەزىل ئىدى. بىراق، ھايۋانلار بۇ ئەھۋالنى دە - مالىققا كاللىسىدىن ئۆتكۈزەلمىدى. سىنوۋ بولنىڭ قوتان ئۇرۇشىدىكى پىداكارلىقى، كۆپچىلىككە ئاتا قىلغان غەيرەت - شىجائەتلىرى، قوشۇننى جەڭگىۋارلاشتۇرغانلىقى، جۈنپىسنىڭ ئوقىدىن يارىلانغان تەقدىرىدەمۇ ۋايسىماي جەڭ قىلغانلىقى كۆپچىلىكنىڭ ئېسىدە بار ئىدى، ھېچبولمىغاندا ئېسىدە باردەك قىلاتتى. باشتا سىنوۋ بولنى جۈنپىسقا چاپلاپ قويۇش ئۇلارنىڭ ئىدىيەسىدىن زادىلا ئۆتمىدى، ھەتتا ھەر - قانداق ئىشتا لام - جىم دېمەيدىغان بوكسېرمۇ گاڭگىراپ قالدى. ئۇ ئالدىنقى ئىككى پۈتەننى باستۇرۇپ يېتىپ، كۆز - لىرىنى يۇمغان ھالدا ئوي - پىكىرلىرىنى جۇغلاپ بېقىشقا شۇنچە ئۇرۇنسىمۇ، كاللىسىغا بىرەر پىكىر كەلمىدى.

— ھېچ كاللامدىن ئۆتمەيۋاتىدۇ، — دېدى ئۇ، — سى - نوۋ بول قوتان ئۇرۇشىدا باتۇرلارچە جەڭ قىلدى، بۇنى مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن. بىز ئۇنىڭغا «بىرىنچى دەرىجىلىك قەھرىمان» ئوردېنىنى بەرگەن ئەمەسمۇ؟

— بىز ئالدىنقى تۇتۇق يولداشلار! مەخپىي ھۆججەتلەردىن مەلۇم بولۇشىچە، ئۇ بىزنىڭ ھالاكىتىمىز ئۈچۈن ئىش قىل - خانىكەن.

— بىراق، ئۇ يارىلاندى، — دېدى بوكسېر، — ئۇنىڭ قان ئېقىپ تۇرسىمۇ يۈگۈرگىنىنى ھەممىمىز كۆرگەن. — ئۇ دېگەن ئالدىن پىلانلانغان ئويۇن، — دېدى سىكا - لېر ئۈنلۈك قىلىپ، — جۈنپىسنىڭ ئوقى ئۇنىڭ تېرىسىدىن ئازراق شىلىپ ئۆتكەن، خالاس. خەت ئوقۇيالىغان بولساڭلار، ئۇنىڭ ئۆز قولى بىلەن يازغان نەرسىلىرىنى كۆرسىتىپ قو -

ياتتىم. ئۇ ئەسلىدە، ھالقىلىق ۋاقىتتا چېكىنىش سىگىنالى بېرىپ، جەڭگاھنى دۈشمەنگە ئىككى قوللاپ سۇنماقچى ئىدى. كەن. ئۇنىڭ قەستى ئىشقا ئاشقىلى تاسلا قالغان. يولداشلار، مەن شۇنداق ئېيتالايمەنكى، قەھرىمان داھىيىمىز ناپالېئون بولمىغان بولسا، سىنوۋېل مەقسىتىگە يەتكەن بولاتتى. جو. نېسلار بېسىپ كىرگەن پەيتتە، سىنوۋېل كەينىگە بۇرۇلۇپ قاچتى، نۇرغۇن ھايۋانلار ئۇنىڭغا ئەگەشكەن، ئەجەبا، بۇ ئېسىڭلاردا يوقمۇ؟ شۇ ۋاقىتتا، ھەممەيلەننى سۈر بېسىپ، نەس باسقىلى قىل قالغان. مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە، يولداش ناپالېئون «ئىنسانلارنى يوقىتايلى» دەپ توۋلاپ ئېيتىلىپ چىقىپ، جونېسنىڭ پاچىقىدىن ئالدى، يولداشلار، مۇشۇنداق ھەيۋەتلىك مەنزىرە ئېسىڭلاردا قالماپتۇ — دە؟ — دېدى سى. كالىب ھايان بىلەن ئۇياق — بۇياققا مېڭىپ تۇرۇپ.

سىكالىب ئۆز تەسەۋۋۇرىدىكى ئاشۇ مەنزىرىنى شۇنداق جانلىق تەسۋىرلىدىكى، ھايۋانلارمۇ شۇ مەيداننى ئېسىگە ئېلىشقاندەك بولدى. نېمىلا دېگەن بىلەن سىنوۋېل ھالقىلىق پەيتتە كەينىگە قاچقان. بوكسېر يەنىلا قايىل بولمىغاندەك، كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرىدە يوشۇرۇن تۈگۈن بار ئىدى.

— سىنوۋېلنىڭ سېپى ئۆزىدىن خائىن ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيمەن، — دېدى ئۇ ئاخىرى، — ئۇنىڭ كېيىنكى ئىشى ئايرىم گەپ. ئەمما، ئۇ قوتان ئۇرۇشىدا ياخشى يولداش ئىدى.

— داھىيىمىز ناپالېئون، — دېدى سىكالىب ئاستا ۋە سالماق ھالدا، — ئېنىق قىلىپ، سىنوۋېل جونېسنىڭ ئالاھىدە خادىمى، دېگەن. بۇنى مەن يەنە بىر قېتىم ئەسكەر-تىپ قويماي. ھەقىقەتەن شۇنداق، ئىسيان دېگەن گەپ خىيال-لىمىزغا كىرىشتىن بۇرۇنلا، سىنوۋېل ئىشپىيون ئىدى. — ھە، شۇنداقمۇ، — دېدى بوكسېر، — يولداش ناپالې-

ئۇن ئۇنداق دېگەن بولسا، ئۇنىڭ خاتاسى يوق.
— مانا بۇ پوزىتسىيە بولدى، يولداش، — دېدى سىكا.
لېر ئۇنلۇك قىلىپ. ئەمما، ئۇنىڭ قېشىدىكى ھايۋانلار سىكا.
كالىرنىڭ بوكسىغا ئالىيىپ تىكىلگەن كۆزلىرىگە دىققەت
قىلىپ قالدى.

ئۇ بۇرۇلۇپ كېتەي دەپ بولۇپ، قەدىمىنى توختىتىپ
مۇنداق بىرنەچچە ئېغىز سۆزنى قىستۇردى: «شۇنى دەپ قو-
يايىكى، ھەممىڭلار كۆزۈڭلارنى يوغانراق ئېچىپ يۈرۈڭلار.
شۇنىسى ئېنىقكى، ئارىمىزدا سىنوۋبولنىڭ پايلاقچىلىرى
ھازىرمۇ بار.»

تۆت كۈندىن كېيىنكى بىر چۈشتىن كېيىن، ناپالېئون
بارلىق ھايۋانلارغا يىغىلىش بۇيرۇقى بەردى. ھايۋانلار يىغىد-
لىپ بولغاندا، ناپالېئون قورۇق خوجايىنىنىڭ ئۆيىدىن
چىقتى، ئۇنىڭ مەيدىسىدە ئىككى ئوردېن تۇراتتى (تېخى يې-
قىندىلا ئۇ ئۆزىگە «بىرىنچى دەرىجىلىك قەھرىمان» ۋە «ئى-
ككىنچى دەرىجىلىك قەھرىمان» ئوردېنىنى بەرگەندى). توق-
قۇز ئاپشاركا ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە ئىدى، ئۇلار ھېلىلا
بىر كىمنى تالىۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا قاۋايتتى. ھايۋانلار
گويىا قورقۇنچلۇق بىر ئىشتىن دېرەك ئالغاندەك ئۆز ئورۇن-
لىرىدا تۈگۈلۈپ تۇرۇشتى.

ناپالېئون ئۆرە تۇرۇپ، ئاممىغا سۈرلۈك ھالدا قارىدى،
ئاندىن چىرقىراق ئاۋاز بىلەن سۆزلىدى. ئاپشاركىلار ئوق-
تەك ئېتىلىپ چىقىپ، تۆت چوشقىنىڭ قۇلىقىدىن چىشلى-
گىنىچە ناپالېئوننىڭ ئالدىغا سۆرەپ ئەكەلدى. چوشقىلار
قورقۇنچ ۋە ئاغرىق تۈپەيلى چىرقىراپ كەتتى. چوشقىلارنىڭ
قۇلاقلىرىدىن قان ئاقتى، قان ھىدىنى پۇراپلا ئاپشاركىلار
غالىجىرلاشتى. تېخىمۇ قورقۇنچلۇقى، ئۈچ ئىت بىراقلا بوك-
سىغا چاڭ سالدى. بوكسىر بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، تۇياقلىرىد-

نى ئوينىتىپ، بىر ئىتنى يەرگە نىقتىدى. قورقۇپ كەتكەن ئىت نالە قىلىپ كەتتى، قالغان ئىككىسى قۇيرۇقىنى خادا قىلدى. بوكسېر بۇ ئىتنى شۇ يەردىلا جايلىۋېتەيمۇ ياكى قۇيۇۋېتەيمۇ دېگەندەك قىلىپ، ناپالىئونغا سەپسالدى. ناپالىئوننىڭ چىرايى ئۆڭۈپ، ئىتنى قويۇۋېتىشكە بۇيرۇق قىلدى. بوكسېر پۇتلىرىنى بوشاتتى، بەزى يەرلىرى كۆكرىپ، بەزى يەرلىرى قىزىرىپ كەتكەن ئىت ئېچىنىشلىق بىر ئىگرپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى.

بىر مەيدان غەلىيان تىنچىدى. تۆت چوشقا خۇددى ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى پېشانىسىدىكى قورۇقلارغا يېزىپ قو-يۇلغاندەك، جازاسىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ناپالىئون ئۇلارنىڭ ئىسمىنى بىر - بىرلەپ توۋلاپ، گۇناھىنى ئىقرار قىلىشقا بۇيرۇدى، ئۇلار دەل ناپالىئوننىڭ يەكشەنبىلىك يىغىلىشىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشىغا قارشى چىققان ھېلىقى تۆت چوشقا ئىدى. ئارتۇقچە قىيىن - قىستاق كەتمەيلا، ئۇلار ئىقرارغا كېلىپ، سىنووۋبول قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن يوشۇرۇن ئالاقىلىشىپ تۇرغانلىقىنى، چاقپەلەكنى بۇزۇۋېتىش ئىشىدىمۇ ھەمكارلاشقانلىقىنى دېيىشتى. ئۇلار يەنە سىنووۋبول بىلەن كېلىشىپ، ھايۋانلار قورۇقىنى فېرېدېرىك ئەپەندىگە تاپشۇرۇپ بەرمەكچى بولۇشقانلىقى، سىنووۋبول ئۆزىنىڭ جۈنپىسنىڭ ئىشپىيىنى ئىكەنلىكىنى ئۇلارغا دەپ بەرگەنلىكىنى ئىقرار قىلدى. چوشقىلارنىڭ سۆزى تۈگىگەن ھامان ئاپشاركىلار ئېتىلىپ بېرىپ ئۇلارنىڭ كارىيىدىن ئالدى. ناپالىئون ۋەھىمىلىك ئاۋاز بىلەن توۋلاپ، مەسىلە تاپشۇرىدىغانلار بارمۇ، دەپ سورىدى.

توخۇم ۋەقەسىدە قارشىلىق قىلىپ، مەقسىتىگە يېتەل-مىگەن ئۈچ مېككىيان ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، سىنووۋبولنىڭ ئۇلارنىڭ چۈشىگە كىرىپ، ناپالىئونغا قارشى چىقىشقا

قۇتراتقانلىقىنى ئىقرار قىلىشتى. ئاقىۋەت بۇ ئۈچىمۇ ئۆ-
لۈمگە مەھكۇم بولدى. ئارقىدىن بىر غاز ئىقرار قىلىپ،
بۇلتۇرقى ھوسۇل مەزگىلىدە ئالتە باش قوناقنى ئوغرىلاپ،
يېرىم كېچىدە تىقىپ يەۋالغانىدىم، دېدى. يەنە بىر قوي سۇ
كۆلچىكىگە سىيىپ قويغانلىقىنى ئىقرار قىلدى، ئۇنىڭ
ئېيتىشىچە، ئۇنى سىنوۋبول شۇنداق قىلىشقا كۈشكۈرتكە-
نكەن. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىككى قوي ئىقرارغا كېلىپ،
ناپالېئوننىڭ ساداقەتمەن مۇخلىسى بولغان بىر قوچقارنى
ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇلار قېرى قوچقار يۆتىلىپ
قالغاندا، ئۇنى گۈلخاننى ئايلىنىپ يۈگۈرۈشكە مەجبۇرلىغا-
نكەن. بۇ ئىككى قويمۇ شۇ مەيداندىلا قەتلى قىلىندى.
ئىقرار بولۇش ۋە ھۆكۈم ئېلان قىلىش ئەنە شۇنداق رەۋىشتە
داۋام قىلىپ، جەسەتلەر دۆۋىلىنىپ، ھاۋانى قان پۇرىقى قاپ-
لىغۇچە توختىمىدى. بۇنداق ئەھۋال جونېس ھەيدىلىپ كەت-
كەندىن كېيىن يۈز بېرىپ باقمىغانىدى.

قەتلى تۈگىگەندىن كېيىن، چوشقا بىلەن ئىتتىن باشقا
ھايۋانلار پۇتلىرىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ كېتىۋېلىشتى. ئۇلار
قورققىنىدىن مېڭىسى ئېلىشىپ، بىچارە قىياپەتكە چۈشۈپ
قېلىشتى. زادى سىنوۋبولغا باغلانغان ھايۋانلارنىڭ ئاسىيلى-
قى دەھشەتلىكمۇ ياكى بايا ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن قانلىق
ئۆلتۈرۈش دەھشەتلىكمۇ، بۇنى ئۇلار ئىلغا قىلالىمىدى.
بۇنداق قانلىق ئۆلتۈرۈشلەر بۇرۇنمۇ يۈز بەرگەن بولسىمۇ،
بۇ دەرىجىدە ۋەھشىي ئەمەس ئىدى. چۈنكى، بۈگۈنكىسى
ھايۋانلارنىڭ ئۆز ئىچىدە يۈز بەرگەندى. جونېس كەتكەندىن
بۇيان بىرەر ھايۋان يەنە بىر ھايۋاننى ئۆلتۈرىدىغان ئىش بو-
لۇپ باقمىغانىدى. ھەتتا بىرەر چاشقاننىڭ جېنىغىمۇ ھېچ-
كىم زامىن بولمىغان. ھايۋانلار يېرىملىشىپ قالغان چاقپە-
لەك ئىنشائىتى قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان دۆڭگە يېتىپ كېلىپ،

خۇددى بىر - بىرى ئارقىلىق ئىسسىنماقچى بولغاندەك يې - قىن يېتىشتى. كلوۋېر، مورېل، بېنيامين، ئىنەك، مېتس قوي، بىر توپ غاز ۋە توخۇلارنىڭ ھەممىسى جەم بولدى، لې - كىن، مۈشۈك كۆرۈنمەيتتى. مۈشۈك ناپالېئون يىغىلىشقا بۇيرۇق بېرىشتىن ئىلگىرىلا قەيەرگىدۇر يوقالغانىدى. كۆپ - چىلىك خېلى ۋاقىت ئۈندىمىدى. بوكسېر ياتىمىغان بولۇپ، تىت - تىتلىقتىن جىم تۇرالمىتتى، ئۇزۇن قۇيرۇقىنى ياز - پىشىغا ئۇراتتى، ئۆزىنى بېسىۋالغان ھالدا پەس ئاۋازدا كىشىنەپ، بايا يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ كاللىسىدىن ئۆتمەيۋات - قانلىقىنى بىلدۈرەتتى. ئاخىرى ئۇ:

— ھەرقانچە قىلىپمۇ چۈشىنەلمەيۋاتىمەن. قورۇق - مىزدا مۇشۇنداق ئىشلارنىڭ يۈز بەرگىنىگە ئىشىنەلمەيۋات - مەن. سەۋەنلىك ئۆزىمىزدىنغۇ دەيمەن. مېنىڭچە، ئىشنى ھەل قىلىشنىڭ ئۇسۇلى قاتتىق ئىشلەش. بۇنىڭدىن كېيىن، ھەر كۈنى باشقىلاردىن بىر سائەت بالدۇر تۇرۇپ ئىشلەيمەن، — دېدى.

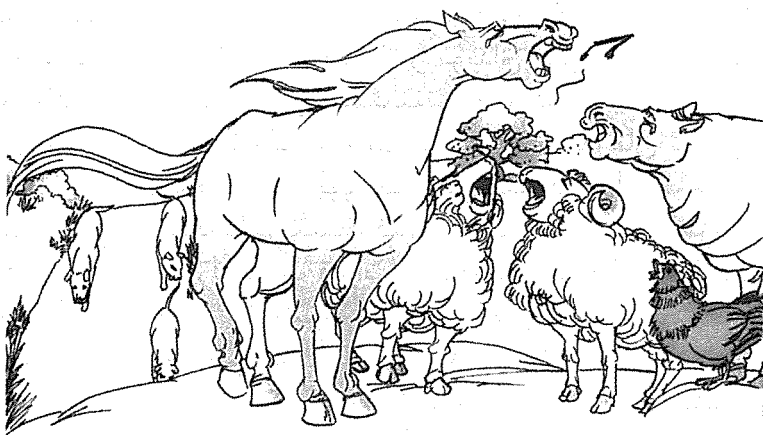
بوكسېر گېپىنى قىلىپ بولۇپ، ئېغىر قەدەملىرىنى ئېلىپ ئۇدۇل تاش مەيدانىغا كەتتى. ئۇ ئىككى ھارۋا تاشنى چاقپەلەك يېنىغا توشۇۋەتكەندىن كېيىن دەم ئالدى.

ھايۋانلار كلوۋېرنىڭ ئەتراپىغا سىغدۇلۇپ، جىم تۇرۇش - تى. ئۇلار ياتقان دۆڭ ئارقىلىق پۈتۈن سەھرانىڭ مەنزىرى - سىنى كۆرگىلى بولاتتى. قورۇقنىڭ كۆپ قىسمى يەرلىرىدە - مۇ كۆرگىلى بولاتتى — چوڭ يولغا تۇتاشقان ئۇزۇن چاسا ئوتلاق، يەم - خەشەك ئېتىزى، ئورمان، كۆلچەك، ياپيېشىل مايسىلار، قىزىل ئۆگزىلەر ۋە تۈتۈن چىقىۋاتقان مورىلار ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئىدى. بۇ باش ئەتىيازنىڭ بىر ئاخىش - مى ئىدى. ئوتلاق ۋە يېشىل قاشالار گورىزونتال چۈشكەن كەچكى شەپق نۇرىدا زەر رەڭ بولۇپ تەۋلىناتتى. ھايۋانلار

ئۆز قورۇقىدىكى ھەربىر سۇڭ يەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئىكەنلىكىنى
ئۈستۈمۈت ھالدا ھەيرانلىق بىلەن بايقاشتى. ئۇلارنىڭ نە-
زىرىدە يېپىلىپ تۇرغان بۇ زېمىننى ئۇلار شۇ قەدەر ياخشى
كۆرسىمۇ، بۇ يەر ئۇلارنىڭ راھەتلىك ماكانى بولماي قال-
دى. كلوۋېر كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئالغان ھالدا پەسكە قا-
رىدى، ئەگەر ئۇ ئويلانغانلىرىنى ئىپادىلەپ بېرىشكە قادىر
بولالغان بولسا، نەچچە يىل بۇرۇن بىز ئىنسانلارنى ئاغدۇ-
رۇپ تاشلاش ئۈچۈن جاپالىق كۈرەش قىلدۇق، ئەمما، ئې-
رىشكىنىمىز ئارزۇيىمىزنىڭ ئەكسىچە بولدى، دېگەن بولات-
تى. قېرى مايور ئۇلارنى ئىسيانغا ئىلھاملاندۇرغان شۇ كې-
چىسى ئۇلارنىڭ ئىنتىلىگىنى تېررورلۇق ۋە قىرغىنچىلىق
ئەمەس ئىدى. ئەگەر كلوۋېر ئۆزىنىڭ قەلبىدىكى كېلەچەك-
نىڭ تەسۋىرىنى سىزماقچى بولسا، ئۇنىڭدا ئاچارچىلىق ۋە
قامچا دېگەندەك نەرسىلەر ھايۋانلار جەمئىيىتىدىن چىقىرد-
ۋېتىلگەن بولاتتى، كۆپچىلىك ئۆزئارا باراۋەر بولۇپ، ھەر-
كىم ئۆز قابىلىيىتىگە يارىشا ئىشلىگەن بولاتتى. خۇددى
قېرى مايور نۇتۇق سۆزلىگەن كېچىسى كلوۋېر ئۆردەك چۈ-
جىلىرىنى پاناھىغا ئالغاندەك كۈچلۈكلەر ئاجىزلارنى قوغدد-
غان بولاتتى. لېكىن، كۆڭۈلدىكىدەك ھايۋانلار جەمئىيىتى
ئەمەلگە ئېشىشنىڭ ئورنىغا ئۇلار مۇنداق بىر جەمئىيەتكە
مەھكۇم بولۇپ قالدى: بۇ جەمئىيەتتە ھېچكىم ئويلانغانلىرىد-
نى دېيىشكە پېتىنالمىدۇ، ھەممە يەردە قاۋاپ تۇرغان ئىتلار-
نىڭ زومىگەرلىكى، سەن يوق گۇناھنى ئىقرار قىلىشقا مەج-
بۇر بولۇپ، يولداشلىرىڭنىڭ قىيما - چىيما بولۇشلىرىغا
كۆزۈڭنى مۆلدۈرلىتىپ قاراپ تۇرىدىغان ھالەتكە چۈشۈپ
قالسىەن. كلوۋېر جاھاننىڭ قانداقسىگە بۇنداق چۆرگىلەپ
قالغانلىقىنى چۈشىنەلمەي ئاۋارە بولاتتى. ئۇنىڭدا ئىسيان
ياكى قارشىلىق دېگەن نەرسە يوق ئىدى. ھازىرقى ھالەتنىڭ

جونېس دەۋرىدىكىدىن ياخشى ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا ئايان. ئىنسانلارنىڭ قايتا باستۇرۇپ كېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش-نىڭ ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىمۇ چۈشىنىشلىك. قانداقلا بولمىسۇن، ئۇ ساداقىتىنى يوقاتماي، تىرىشىپ ئىشلەيدۇ، ۋەزىپىسىنى ئورۇنلايدۇ، ناپالبۇننىڭ رەھبەرلىكىگە بويسۇنىدۇ. بىراق، ئۇ ۋە باشقا ھايۋانلارنىڭ جاپالىق ئىشلەپ ئېرىشمەكچى بولغىنى كۆز ئالدىدىكى بۇ ۋەزىيەت ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە. ئۇلارنىڭ چاقپەلەك ياسىشى، جونېسنىڭ مىل-تىقىغا ئۆزىنى ئېتىشى ھەرگىزمۇ مۇشۇنداق پاجىئەلىك كۈن ئۈچۈن ئەمەس ئىدى. كلوۋېر ئىپادىلەشكە ئاجىزلىق قىلىسىمۇ، ئەنە شۇنداق پىكىرلەرنى ئويلىدى.

كلوۋېر ئاخىرى كۆڭلۈمدىكى ئويلىرىمنى ئىپادىلەيدىغان سۆز تاپالمىسام، ناخشا بىلەن ئىپادىلىسەم بولىدىغۇ، دەپ ئويلاپ، «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن ناخشىنى ئوقۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ قېشىدىكى باشقا ھايۋانلارمۇ جور بولدى، ئۇلار ناخشىنى يېنىشلاپ ئۈچ قېتىم ئوقۇدى. ناخشا شۇنداق تەسىرلىك، ئاستا ۋە ھەسرەتلىك ئىدىكى، بۇرۇن بۇنداق ئوقۇلمىغاندەك قىلاتتى.

ئۈچىنچى قېتىملىق ئوقۇش تۈگەپ تۇرۇشىغا، سىكالېر ئىككى ئىتنى ئەگەشتۈرۈپ، ھايۋانلارنىڭ قېشىدا پەيدا بولدى. ئەلپازىدىن مۇھىم گەپ باردەك تۇيۇلاتتى. ئۇ يولداش نا-پالېئوننىڭ ئالاھىدە يوليورۇقىغا بىنائەن، «ئەنگىلىيە جا-نىۋارلىرى» دېگەن خورنى ئوقۇش ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. بۇ-نىڭدىن كېيىن بۇ ناخشىنى ئوقۇشقا بولمايدۇ، دېدى. ھايۋانلارنىڭ بېشىدا گويا چاقماق چېقىلغاندەك بولدى.

— نېمە ئۈچۈن؟ — دېدى مورېل ۋارقىراپ.

— يولداش، ئەمدى ئۇ ناخشىنىڭ نېمە كېرىكى؟ — دې-دى سىكالېر قوپاللىق بىلەن، — «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» ئىسيان ناخشىسى ئىدى، ئەمدى ئىسياننىڭ ۋاقتى ئۆتتى. بۈگۈن چۈشتىن كېيىنكى يەنە بىر تۈركۈم خائىنلارنىڭ ئۆ-لۈمىنى ئىجرا قىلىش ئىسيان ھەرىكىتىمىزنىڭ ئەڭ ئا-خىرقىسىدۇر. تاشقى ۋە ئىچكى دۈشمەن ئۇنسۇرلارنىڭ ھەم-مىسى يوقىتىلدى. بۇرۇن بىز «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن ناخشا ئارقىلىق كەلگۈسىدىكى گۈزەل جەمئىيەتكە بولغان ئىنتىلىشلىرىمىزنى ئىپادىلىگەندۇق. ئۇ جەمئىيەتنى مانا ھازىر قۇرۇپ چىقتۇق. روشەنكى، ئۇ ناخشىنىڭ رولى تۈگى-دى.

ھايۋانلار ناھايىتى قورقۇپ كەتكەن بولسىمۇ، قارشىلىق بىلدۈرۈشكە ئۇرۇنغانلىرىمۇ چىقتى، ئەمما، دەل شۇ پەيتتە قويلار توپى «تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار ئەس-كى» دېگەن شوئارنى توۋلاپ، بىر نەچچە مىنۇت داۋام قىل-دۇردى — دە، تالاش — تارتىشقا ئورۇن قالمىدى.

شۇنىڭ بىلەن «ئەنگىلىيە جانىۋارلىرى» دېگەن خور ئاڭلانماس بولۇپ قالدى. شاكىچىك شائىر يېڭىدىن يەنە بىر ناخشىنى ئىجاد قىلدى، ئۇ مۇنداق باشلىناتتى:

ھايۋان قورۇقى، ھايۋان قورۇقى،
يەتمەسۇن ساڭا ياتلار زورلۇقى!

بۇ ناخشا ھەر يەكشەنبىلىك بايراق چىقىرىشتا ئوقۇلىدۇ.
دىغان بولدى، نېمىشقىدۇر بۇ ناخشا ھايۋانلارغا نىسبەتەن
مەيلى سۆزى، مەيلى تېكىستى جەھەتتە «ئەنگلىيە جانىۋارلىرى»
دېگەن ناخشىغا يەتمەيدىغاندەك تۇيۇلدى.

سەككىزىنچى باب

بىرقانچە كۈندىن كېيىن، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىشنىڭ ساراسىملىرى بېسىقچى قالدى. «ھايۋانلارنىڭ باشقا ھايۋانلارنى ئۆلتۈرۈشىگە بولمايدۇ» دېگەننى مەزمۇن قىلغان ئالتىنچى مىزان بەزى ھايۋانلارنىڭ ئېسىدە ئىدى. ھېچبول-مىغاندا ئۇلارنىڭ ئېسىدە باردەك قىلاتتى. گەرچە ھېچكىم چوشقا ۋە ئىتلار ئاڭلىغۇدەك گەپ قىلىشقا پېتىنالمىسىمۇ، يۈز بەرگەن ئۆلتۈرۈشلەرنىڭ مىزاننىڭ روھىغا خىلاپ ئىدى. كەنلىكى ئۇلارغا ئايان ئىدى. كلوۋېر ئالتىنچى مىزاننى ئو-قۇپ بېرىشكە بېنىامىنى تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ، بېنىيا-مىن ئۇنداق ئىشلارغا ئارىلاشقۇم يوق، دەپ رەت قىلدى، شۇ-نىڭ بىلەن كلوۋېر مورېلىنى ئىزدىدى. مورېل مىزاننىڭ ئال-تىنچى ماددىسىنى ئوقۇپ بەردى: «ھايۋانلارنىڭ باشقا ھايۋانلارنى ئۆلتۈرۈشىگە بولمايدۇ، ناۋادا سەۋەبى بولمىسا»، قانداق ئىش بۇ، كەينىدىكى شەرتلىك جۈملە ھايۋانلارنىڭ خاتىرىسىدە يوق ئىدى. توۋا، ئۇلار كۆردىكى، يۈز بەرگەن ئىشلار مىزانغا خىلاپ ئەمەس ئىكەنغۇ، ئېنىقكى، سىنوۋېل بىلەن ئالاقىسى بار خائىنلارنى ئۆلتۈرۈش يوللۇق ئىكەن. شۇ يىلى ھايۋانلارنىڭ كۈنى ناھايىتى مۈشكۈل بولدى. چاقپەلەكنى قايتا ياساش، ئۆلىنى بىر ھەسسە ئارتۇق قېلىن-لىتىش، بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە پۈتكۈزۈش، قورۇقنىڭ دائىمىي خىزمەتلىرىنى قىلىش دېگەندەك سىجىل ئىشلار ھەرگىزمۇ ئادەتتىكى ئىش ئەمەس ئىدى. ھايۋانلار ئىش ۋاقتىنىڭ جۈنپىس دەۋرىدىكىدىن ئۆزىراپ، يېمەكلىكلىرىنىڭ

بارغانسېرى ناچارلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئېنىق ھېس قىلد-
دىغان بولۇپ قالدى. يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سىكا-
لېر ئۇزۇن بىر ۋاراق قەغەزنى پۇتلىرىغا قىستۇرۇپ كېلىپ،
ھايۋانلارغا ئايىغى چىقماس رەقەملەرنى ئوقۇپ بېرىپ، ھەر-
بىر ئاشلىق تۈرىدىكى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئىككى يۈز پىر-
سەنت، ئۈچ يۈز پىرسەنت، ھەتتا بەش يۈز پىرسەنت ئاشقا-
لىقىنى مەلۇم قىلاتتى. ھايۋانلارغا ئىشەنمەي نېمە ئىلاج،
ئۇلار ئىسياندىن بۇرۇنقى ئەھۋاللارنى ئۇنتۇپ كەتكەنىدى.
ئۇلار قورۇققا كىرگەن سان جىق بولغاندىن كۆرە، ئېغىزغا
كىرگەن ئاشلىق جىق بولسا ياخشى بولاتتى، دەپ ئويلايتتى.
بۇيرۇقلار سىكالېر ياكى يەنە بىر چوشقا ئارقىلىق يەت-
كۈزۈلمەكتە ئىدى. ناپالېئون ئاۋامنىڭ ئالدىدا ئىككى ھەپ-
تىدە بىرەر قېتىم كۆرۈنۈش قىلىپ قوياتتى، ئارتۇق كايىپ
كەتمەيتتى. ناپالېئون پەيدا بولغاندا، ئۇنىڭ يېنىدا ئاپشار-
كىلاردىن تۈزۈلگەن قوغداش ئەترىتى بولۇش بىلەن بىرگە،
بىر قارا خوراز ھەممىنىڭ ئالدىدا يول ئېچىپ مېڭىپ، بىر
كانايچىنىڭ رولىنى ئالاتتى. ئۇ بىر قىچقىرىۋەتكەندىن كې-
يىن، ناپالېئون سۆزىنى باشلايتتى. ئېيتىلىشىچە، خوجايىد-
نىڭ سارىيىدا ناپالېئون باشقا چوشقىلاردىن ئايرىم بىر خا-
ندا تۇرىدىكەن، ھەمىشە يالغۇز تاماق يەيدىكەن، ئىككى ئىت
ئۇنى مەخسۇس كۈتىدىكەن، ئەينەك جاھازغا تىزىپ قويۇلغان
خان تاجى دەرىيى ماركىلىق قاچىلارنى ئىشلىتىدىكەن. ناپالې-
ئوننىڭ ھەر يىللىق تۇغۇلغان كۈن خاتىرىسىدە ئىككى
بايرامدىكىدەك ھۆرمەت توپى ئېتىلىدىكەن. بۇ ئىشلارنى بۇ-
رۇنلا جاكارلاپ بولغانىكەن.

ئەمدىلىكتە ناپالېئوننى ھەرگىزمۇ ئادەتتىكىچە قىلىپ،
«ناپالېئون» دەپ ئاتىغىلى بولمايتتى. ھەرقانداق ئەھۋالدا
ئۇنىڭ گېپى بولغاندا، «داھىمىز يولداش ناپالېئون» دەپ

رەسمىي ئاتاش كېرەك ئىدى. چوشقىلار ناپالېئونغا يارىشىدىغان «ھايۋانلار ئاتىسى»، «ئىنسانلارنىڭ جاجىسى»، «قوتانلار پاسىبانى»، «ئۆردەكلەرنىڭ دوستى» دېگەندەك سۈپەتلەرنى كەشىپ قىلىشنى ياخشى كۆرۈشەتتى. سىكالىېر ناپالېئوننىڭ پەۋقۇلئاددە ئەقىل - پاراسىتى، دىيانتى، بارلىق ھايۋانلارغا بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتى، باشقا قورۇقلاردا جاھالەت ۋە ئاسارەتتە ياشايدىغان بەختسىز ھايۋانلارغا بولغان ھېسداشلىقىنى تەرىپلەپ سۆزلىگەندە، كۆز ياشلىرى تاراملاپ ئاقاتتى. قورۇقتا بىرەر نەتىجە ھاسىل بولسا، بىرەر سىنىڭ بېشىغا ئامەت قۇشى قونسا، بۇلارنى ناپالېئوننىڭ شاراپىتىدىن كۆرۈش ئادەتكە ئايلاندى. مېكسيانلارنىڭ بىر - بىرىگە «دانا داھىمىز ناپالېئوننىڭ رەھبەرلىكىدە، ئالتە كۈندە بەش تۇخۇم تۇغۇپتىمەن» دېيىشكىنى ياكى كۆل بويىدا سۇ ئىچىۋاتقان ئىنەكلەرنىڭ «يولداش ناپالېئوننىڭ دانا رەھبەرلىكىگە ھەشقاللا، بۇ سۇ نېمىدىگەن تەملىك» دېگەندەك ئايرىن - تەھسىنلىرى ھەمىشە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كۆپچىلىكنىڭ ھېسسىياتى «يولداش ناپالېئون» دېگەن شېئىردا ناھايىتى ياخشى ئىپادىلەنگەن بولۇپ، ئۇ شاكىچىك تەرىپىدىن يېزىلغانىدى. شېئىرنىڭ تېكىستى مۇنداق ئىدى:

يېتىملەرنىڭ پاناھى!
 سائادەتنىڭ فونتانى!
 بەرىكەتنىڭ شاھىنشاهى!
 سۈرلۈك، تەمكىن كۆزلىرىنىڭ
 كۆكنىڭ قۇياشى، ماھى.
 باقسام ساڭا ھەر قېتىم،
 قەلبىمدىن قايناپ تاشار.

ھېسسىياتىنىڭ دەريايى،
ناپالېئون، ئەي قەدىرلىك داھىي!

بېغىشلىدىڭ مۇھەببەت،
زېمىندىكى جانلىققا.
ئىككى ۋاق تاماق بەردىڭ،
ھەركۈن بىزنىڭ قورساققا.
پاكىز تۆشەك بەردىڭ،
كاتەك، ئۇۋا، قوتانغا.
مەيلى كىچىك، مەيلى چوڭ،
قانار شېرىن ئۇيقۇغا.
سەن پاسىبان، ھىماتچى
ھەممىمىزنىڭ تۇرقىغا،
ناپالېئون، ئەي، قەدىرلىك داھىي!

بولسا ئەگەر كۈچۈكۈم،
ياتقان قېلىن يۈگەكتە.
جىسمى سۈت بوتۇلكىسى،
نوغۇچىلىك ھالەتتە.
بىلىشى زۆرۈر ساڭا،
ساداقەتنى، ئەلۋەتتە.
غېيتار سۆزى شۇ بولسۇن،
تىلى چىققان نۆۋەتتە،
«ناپالېئون، ئەي، قەدىرلىك داھىي!»

ناپالېئون بۇ شېئىردىن ناھايىتى رازى بولۇپ،
ئۇنى ئاشلىق ئامبىرىنىڭ سىرتقى تېمىغا، يەنى
«يەتتە مىزان» يېزىلغان تامنىڭ ئۈدۈلىغا يازدۇردى.

شېئىرنىڭ ئۈستى تەرىپىگە ئاق سىر بىلەن ناپالېئوننىڭ يانتۇ كۆرۈنۈشىنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن بولۇپ، بۇنى سىكالىر سىزغانىدى.

ئارىدا ناپالېئون ۋىمپېرنىڭ كېلىشتۈرۈشى ئارقىسىدا، فرېدېرىك ۋە پىلكىڭتونلار بىلەن بولغان مۇرەككەپ سۆھبەتنى ئۆتكۈزدى. ھېلىقى بىر دۆۋە ياغاچ تېخىچە سېتىلمىدىغان بولۇپ، فرېدېرىك ئاڭلاپ قىزىققان بولسىمۇ، مۇۋاپىق باھا قويىمىدى. تارقالغان مىش - مىش گەپلەرگە قارىغاندا، فرېدېرىك ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلەر ھايۋانلار قورۇقىغا ھۇجۇم قىلىپ، چاقپەلەكنى بۇزۇۋېتىش سۈيىقەستىنى پىلانلاۋاتقانمىش، چۈنكى، فرېدېرىك چاقپەلەك ئىشىدىن ئوغمىسى قايناپ، ھەپسىلىسى پىر بوپتىمىش. يازنىڭ ئوتتۇرىدا، ھايۋانلار ئۈچ مېكىياننىڭ سىنوۋ بولنىڭ كۈشكۈرتىشى بىلەن ناپالېئوننى ئۆلتۈرۈش سۈيىقەستىگە قاتناشقا ئىندۇق دەپ ئىقرار قىلىشقانلىقىنى ئاڭلاپ، ھاڭ - تاڭ بولۇشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۈچ مېكىيان دەرھال قەتلى قىلىندى، ناپالېئوننى قوغداش خىزمىتىدە يەنە يېڭى چارىلەر تۈزۈلۈپ، تۆت ئىت كېچىلىرى ناپالېئوننىڭ تۆت تەرىپىدە كۆزەتتە تۇرىدىغان بولدى. ھالكۆز لەقەملىك بىر چوشقا كۈچىكىگە مەخسۇس ۋەزىپە تاپشۇرۇلدى، ئۇ ناپالېئوننىڭ تامىقىنى تېتىپ كۆرۈپ، زەھەر يوقلۇقى ئېنىقلانغاندىن كېيىن، ناپالېئونغا بېرەتتى.

شۇ مەزگىللەردە ھايۋانلار ناپالېئون ھېلىقى بىر دۆۋە ياغاچلارنى پىلكىڭتونغا ساتماقچى بوپتۇ، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىككى تەرەپ قورۇقى بىلەن تۈلكە جاڭگال قورۇقى ئوتتۇرىسىدا بىر قىسىم مەھسۇلاتلارنى ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش توغرىسىدا كېلىشىم ھاسىل قىپتىمىش دېگەن گەپلەرمۇ بولدى. گەرچە ناپالېئون بىلەن

پىلكىڭتون ئوتتۇرىسىدىكى تىرىكچىلىك مۇناسىۋىتى ۋە -
پېرىنىڭ ۋاسىتىسى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بولسىمۇ،
ئىككى تەرەپنىڭ مۇناسىۋىتىنى ھەر ھالدا دوستانە دېمەي
بولمايتتى. ھايۋانلار پىلكىڭتونغا ئانچە ئىشىنىپ كەتمەيتتى.
تى، چۈنكى، ئۇ ئادەم - دە، ئەمما، قورقۇنچلۇق ھەم نەپرەت -
لىك فېرېدېرىككە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھايۋانلار پىلكىڭتون
بىلەن ئالاقە قىلىشقا مايىلراق ئىدى. ئۇزاق ياز كۈنلىرىنىڭ
تۈگىشى بىلەن چاقپەلەك قۇرۇلۇشىمۇ پۈتۈن قالدى، بىر
قېتىملىق رەزىل ھۇجۇم باشلىنىرىمىش دېگەندەك خەۋەرلەر
ئەۋج ئالغىلى تۇردى. دېيىلىشىچە، فېرېدېرىك قورۇقتىكى
ھايۋانلارغا يىگىرمە نەپەر مىلتىقلىق ئادەم بىلەن تاقابىل
تۇرارىمىش، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار يەرلىك ھۆكۈمەت ئە -
مەلدارلىرى بىلەن ساقچىلارنى سېتىۋالغان بولۇپ، فېرېدېرىك
ھايۋانلار قورۇقىنىڭ مۈلكى ئىگىدارلىق كىنىشكىسىنى قو -
لىغا چۈشۈرۈۋالسا، ئۇلار ئۇقمىغانغا سالارمىش. تېخى بۇ
گەپلەر ئازدەك توقماقلىق قورۇقىدىن فېرېدېرىك ھايۋانلارنى
ھەرخىل ۋەھشىي ئۇسۇللار بىلەن قىينارمىش دېگەندەك ۋە -
ھىمىلىك خەۋەرلەر كېلىپ تۇراتتى. فېرېدېرىك بىر قېرى
ئاتنى قامچىلاپ ئۆلتۈرۈۋەتكەنمىش، ئۇ ئىنەكلىرىنى ئاچ
قويارىمىش، بىر ئىتنى تونۇرغا تاشلاپ كۆيدۈرگەنمىش،
خورازلارنىڭ بىخلىرىغا ئۆتكۈر تىغلارنى تېڭىپ، سوقۇشقا
سېلىپ، كۆڭۈل ئاچارمىش. ھايۋانلار ئۆز قېرىنداشلىرىنىڭ
بۇقەدەر دەھشەتلىك قىسمەتكە دۇچار بولغىنىدىن قاتتىق
غەزەپلىنىپ، قانلىرى كۆۋەجىدى، ئۇلار بىرنەچچە قېتىم
ئۇرۇشقا ئاتلىنىشقا ئىجازەت سورىدى، ئۇلار توقماقلىقتىكى
ئىنسانلارنى شۇر - توقاي قىلىپ، ئۇ يەردىكى ھايۋانلارنى
ئازاد قىلىشنى تەلەپ قىلىشاتتى. لېكىن سىكالىر ئۆزىمىز -
نى تۇتۇۋېلىپ، يولداش ناپالىئوننىڭ يۈكسەك ئاقىلانە

ئىستراتېگىيەسىگە ئىشىنىپ، دەپ، خىزمەت ئىشلىدى.
شۇنداق بولسىمۇ، فېرېدېرىككە قارشى كەيپىيات بارا -
بارا ئەۋجىگە چىقتى. بىر يەكشەنبە چۈشتىن بۇرۇن، ناپالىي -
ئۇن ئاشلىق ئامبىرىدا پەيدا بولۇپ، كۆپچىلىككە ياغاچلارنى
فېرېدېرىككە سېتىپ بېرىشنى ئويلاشقنىم يوق، دەپ چۈ -
شەندۈرۈش بەردى. ئۇنداق مۇتەھەم تەبىئەتلىك بىر نېمىلەر
بىلەن ئالاقە قىلىش مېنىڭ سالاھىيىتىمگە ماس كەلمەيدۇ،
دېدى ئۇ. ئىسيان خەۋەرلىرىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن
كەپتەرنىڭ تۈلكە جاڭگال قورۇقىغا يولۇقىشى مەنى قىلىد -
دى، بۇرۇنقى «ئىنسانلارنى يوقىتىش» شوئارى «فېرېدېرىكنى
يوقىتىش» قا ئۆزگەرتىلدى. قالدۇق ياز كۈنلىرىدە سىنوۋ -
بولنىڭ يەنە بىر سۈيىقەستى پاش بولدى. چەشنىڭ ئارىسىغا
سامان ئارىلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنى سىنوۋبول بىر كېچىدە -
سى شۇنداق قىلغانمىش. بۇ قىلمىشقا شېرىك بولغان ئاق قۇ
سىكالېرغا ئۆزىنىڭ گۇناھىنى ئىقرار قىلغاندىن كېيىن،
ئاتروپا مېۋىسىنى يەپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى. ھايۋانلار ئەمدى
سىنوۋبولنىڭ «بىرىنچى دەرىجىلىك قەھرىمان» ئوردېنىغا
ئېرىشمىگەنلىكىگە ھەرقانداق ۋاقىتتىكىدىن بەكرەك ئىش -
نىشكە باشلىدى، ئۇ دېگەن سىنوۋبول قوتان ئۇرۇشىدىن
كېيىن توقۇپ تارقاتقان ئەپسانە ئىدى. مۇكاپات دېگەن نە -
سىنى چۈشىدىمۇ كۆرمىيدىغان ئۇ ئەبلەخ جەڭدە قورقۇنچاق -
لىق قىلغانلىقى ئۈچۈن جازالانغان، بۇنى ئاڭلىغان بەزى
ھايۋانلار گاڭگىراپ قالغاندەك بولۇشتى، بىراق، سىكالېر
ئەستە تۇتۇش ئىقتىدارىڭلاردا مەسىلە بار ئىكەن، دەپ، دەر -
ھال ئۇلارنى ئىشەندۈرۈشكە ئۈلگۈردى.
كۈز كەلگەندە، كۆپچىلىك چىشىنى چىشلەپ تىرىم -
شىپ، چاقپەلەك قۇرۇلۇشىنى پۈتكۈزدى، بۇ مەزگىلدە ئې -
تىزلىقتىكى يىغىم ئىشلىرىمۇ تەڭ قىستاپ كەلگەنىدى.

ئەلۋەتتە، ئۈسكۈنىلەر تېخى قۇراشتۇرۇلمىغان بولۇپ، ۋەم-
پېر ئۇنى سېتىۋېلىپ كېلىشنىڭ ئېپىنى قىلىۋاتاتتى،
قانداقلا بولمىسۇن، چاقپەلەك قۇرۇلۇشنىڭ سۈپىسى قول-
دىن چىقتى. قىيىنچىلىقلار شۇنچە كۆپ، تەجرىبىلەر كەم-
چىل، قوراللار ئاددىي، تەلەي كاج، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىنوۋ.

بول بۇزغۇنچىلىق قىلىپ تۇرغان شارائىتتا، قۇرۇلۇش بىر كۈنمۇ كېچىكمەي ۋاقتىدا پۈتتى. ھارغان ۋە ئىپتىخارلانغان ھايۋانلار ئۆزلىرىنىڭ قولىدىن چىققان بۇ كاتتا ئەسەرنى نەچچە مەرتەم چۆرىدەپ ئايلىنىپ تاماشا قىلىشتى، بۇ قېتىم چاقپەلەك بۇرۇنقىسىدىنمۇ بەك تارتىملىق كۆرۈنەتتى. ئۇل نەچچە ھەسسە قېلىن، پارتلىتىش دورىسىدىن باشقا نەرسە ئۇنى ئۆرۈۋېتەلمەيدۇ. شۇنداق، ئۇلار ھەقىقەتەن كۆپ ئەجىر قىلدى، كىشىنى ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان نۇرغۇن قىيىن ئۆتكەللەردىن ئۆتتى، چاقپەلەك ئايلىنىپ ئىشقا كىرىشكەندە، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدا كاتتا ئۆزگىرىشلەر بولىدۇ، ھايۋانلار بۇ ئۆزگىرىشلەرنى خىيال قىلغاندا، ھاردۇقلىرى چىقىپ، چاقپەلەك ئەتراپىدا سەكرىشىپ داغدۇغا ۋە تەنتەنە قىلىشاتتى. ناپالېئون پۈتكەن چاقپەلەك ئۆلىنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن توققۇز ئاشاركا ۋە بىر خورازنىڭ مۇھا- پىزىتىدە يېتىپ كەلدى، ئۇ ھايۋانلارنىڭ ئەمگەك مۆجىزە- سىنى شەخسىي نامىدىن تەبرىكلىدى، شۇنداقلا چاقپەلەككە ناپالېئون چاقپەلىكى دەپ نام بەرگەنلىكى جاكارلاندى.

ئىككى كۈندىن كېيىن ھايۋانلار ئاشلىق ئامبىرىغا يە- غىلىپ، مەخسۇس يىغىن ئېچىلدى. ناپالېئون ياغاچلارنى فرېدېرىككە سېتىۋەتكەنلىكىنى ئېلان قىلغاندا، ھايۋانلار تىللىرىنى چىشلەپلا قالدى. ئېيتىلىشىچە، ئەتە فرېدېرىك- نىڭ ھارۋىلىرى ياغاچلارنى ئالغىلى كېلىدىكەن. ناپالېئون قارماققا پىلكىڭتون بىلەن دوستانە بېرىش - كېلىش قىل- سىمۇ، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە فرېدېرىك بىلەن ئىچ قويۇن - تاش قويۇن بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن خۇپىيانە بىر ئىشلارنى قىل- لىپ يۈرگەنمىش.

تۈلكە جاڭگال قورۇقى بىلەن بولغان بارلىق مۇناسىۋەت- لەر ئۆزۈلۈپ، پىلكىڭتونغا ھاقارەتلىك ئىبارىلەر بىلەن تول-

خان خەتلەر يوللاندى. كەپتەرلەرگە توقماقلىقتىن ئەگىپ ئۆتۈپ كېتىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىلدى، «فرېدېرىكىنى يوقىتىلى» دېگەن شوئار «پىلكىڭتوننى يوقىتىلى» دېگەنگە ئۆزگەرتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ناپالىئون فرېدېرىك ھاياتلار قورۇقىغا بېسىپ كىرىدۇ دېگەن گەپمۇ يالغان، ئۇنى ئۆز قورۇقىدىكى ھاياتلارنى خورلايدۇ دېگەن سۆزلەرمۇ بەك ئېشىپ كەتكەن، بۇ ئۆسەك سۆزلەرنى سىنوۋبول ۋە ئۇنىڭ قولچوماقلىرى تارقاتقان بولۇشى مۇمكىن، دەپ كاپالەت بېرىدى. مەلۇم بولۇشىچە، سىنوۋبول توقماقلىققا بارماپتۇ، ئۇ يەرگە بېرىش تۈگۈل يېقىنمۇ يولمىغان گەپ. ئەمەلىيەتتە، ئۇ تۈلكە جاڭگالدا تۇرۇۋاتقان بولۇپ، پىلكىڭتون ئوبدان قارىغاچقا، باياشات ئۆتۈۋاتقانمىش.

چوشقىلار ناپالىئوننىڭ زەنجىرسىمان ئەپچىل چارىلىرىدىن سۆيۈنۈپ ئۇسسۇلغا سەكرەشتى. ناپالىئون پىلكىڭتون بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى دەستەك قىلىپ، فرېدېرىكىنى ئون ئىككى فوندىستېرلىك ئارتۇقراق بېرىشكە قىستىدى. ناپالىئوننىڭ دانالىقى، دېدى سىكالىر، ئۇنىڭ ھېچكىمگە، ھەتتا، فرېدېرىكىمۇ ئىشەنمىگەنلىكىدە كۆرۈلىدۇ. فرېدېرىك ياغاچلارغا چەك كېسىپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، ئۇستىگە پۇل تۆلەش ۋەدىسى يېزىلغان ئاددىي بىر ۋاراق قەغەزنى ناپالىئون جانابلىرى ئالغىلى ئۇنىمىدى. ئۇ ئەقىللىق بولغاچقا، فرېدېرىكىنىڭ دامىغا چۈشمىدى. ئۇ فرېدېرىككە بەش فوندىستېرلىكلىقتىن نەق پۇل بېرىپ، ياغاچلارنى ئېلىپ كەتسەك بولىدۇ، دېدى. فرېدېرىك پۇلنى تۆلەپ بولدى، بۇ پۇللار چاقپەلەك ئەسلىھەلىرىنى سېتىۋېلىشقا دەل يېتىدۇ. ياغاچلار توشۇلماقتا ئىدى. ياغاچلار توشۇپ كېتىلگەندىن كېيىن، ئاشلىق ئامبىرىدا ئالاھىدە يىغىن چاقىرىلىپ، فرېدېرىكىنىڭ پۇللىرى ھاياتلارغا كۆرسىتىلدى. ئوردىنىلە.

رىنى تاقىۋالغان ناپالبئون سۇپىدىكى پاخالدا چېھرىدىن تە - بەسسۇم ياغدۇرۇپ ئولتۇراتتى، جونىسىنىڭ ئاشخانىسىدىن ئېلىپ چىققان پەتئۇسقا رەتلىك تىزىلغان پۇللار ئۇنىڭ قې - شىدىلا تۇراتتى. ھايۋانلار سەپ بولۇپ ئۆتۈپ، پۇلنى راسا كۆرۈۋالماقچى بولۇشاتتى. بوكسىر پۇللارنى پۇراپ باقماقچى بولۇپ، تۇمشۇقىنى سوزۇۋىدى، ئاق قەغەزلەر ئۇنىڭ تىنىق - لىرىدىن شىرىقلاپ كەتتى.

ئۈچ كۈندىن كېيىن چوڭ بىر غوۋغا يۈز بەردى. چىرايى تاتارغان ۋىمپىر ۋېلىسپىتلىك كىرىپ كېلىپ، ۋېلىسپىتنى ھويلىغا تاشلىدى - دە، خوجايىنىڭ سارىيىغا كىرىپ كەت - تى، ھايال ئۆتمەي ناپالبئوننىڭ خانىسىدىن غەزەپلىك چىر - قىراش ئاڭلاندى، بۇ ئىش توغرىسىدىكى خەۋەرلەر پۈتۈن قو - رۇققا شامالەك يامرىدى. بېرىلگەن پۇللار ساختا بولۇپ، يا - غاچلار فرېدېرىككە بىكارغىلا كەتكەن گەپ.

ناپالبئون ھايۋانلارنى يىغىپ، ۋەھىملىك ئاۋازلىرى بىلەن فرېدېرىككە ئۆلۈم ھۆكۈم قىلدى. فرېدېرىك قولۇمغا چۈشىدىغان بولسا، تىرىك پېتى پىشۇرۇپ ئۆلتۈرىمەن، دېدى ئۇ. بۇنداق تۈزكۈرلەرچە رەزىللىك يۈز بەرگەن يەردە باشقا ئىشلارنى يۈز بەرمەيدۇ، دېگىلى بولمايدۇ، فرېدېرىك ۋە گۇ - ماشتىلىرى خۇددى كۆپچىلىك پەرەز قىلغاندەك قورۇقىمىز - غا ھەر ۋاقىت ھۇجۇم قىلىشى مۇمكىن، دېدى ئۇ كۆپچى - لىككە. قورۇقنىڭ ھەممە يېرىگە كۆزەتچى قويۇلدى، تۆت كەپتەر پىلكىڭتون بىلەن يارىشىش توغرىسىدىكى خەتنى ئې - لىپ ئۇچۇپ كېتىشتى.

ئەتىسى سەھەردىلا ھۇجۇم باشلاندى. ھايۋانلار ناشتا قى - لىۋاتقاندى، كۆزەتچىلەر فرېدېرىك ئادەملىرىنى باشلاپ، بەش تاقاقلىق دەرۋازىدىن ئېتىلىپ كىردى، دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. ھايۋانلار دۈشمەنگە باتۇرلۇق بىلەن تاقابىل

تۇرغان بولسىمۇ، قوتان ئۇرۇشىدىكىدەك غەلىبە قىلالىمىدى. ھۇجۇم قىلىپ كىرگەنلەر جەمئىي ئون بەش ئادەم بولۇپ، ئالتىچە قورالى بار ئىدى، ئۇلار دەرۋازىدىن ئەللىك مېتىر ئەتراپىدا ئىچكىرىلەپ كىرىپلا ئوت ئاچتى. ھايۋانلار قور - قۇنجىلۇق پارتلاش ۋە جاننى قاقشىتىدىغان قوغۇشۇن ئوققا تاقابىل تۇرالمىدى. گەرچە ناپالېئون بىلەن بوكسېر ئەتراپ - تىكىلەرنى غەيرەت قىلىشقا چاقىرىغان بولسىمۇ، دەرھال چېكىنىشكە توغرا كەلدى. ھايۋانلاردىن بەزىلىرى يارىلاندى، ئۇلار قوتانلىرىدا پاناھلىنىپ، تامنىڭ تۆشۈكلىرىدىن ۋە تاختايلىرىنىڭ ئاراچلىرىدىن سىرتقا قارىدى. چاقپەلەكنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتكۈل يايلاق دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ بولغانىدى. ناپالېئونمۇ ئامالسىز قالغانىدى، ئۇ گەپ - سۆز - مۇقىلماي ئالدى - كەينىگە ماڭاتتى. ئۇنىڭ قانقان قۇيرۇقى تىترەيتتى. ھايۋانلار پىلىكىڭتوندىن ياردەم كەلگەن بولسا مەغلۇبىيەتنى غەلىبىگە ئايلاندۇرغىلى بولاتتى دەپ تۈلكە جاڭگال تەرەپكە تەشئالىق بىلەن تەلپۈنەتتى. بۇ ۋاقىتتا، خەۋەرچى كەپتەرلەر قايتىپ كەلدى. كەپتەرلەرنىڭ بىرىگە پىلىكىڭتون يازغان بىر خەت قىستۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا «خوپ بوپتۇ» دېگەن ئىككىلا سۆز تۇراتتى.

شۇ پەيتتە، فرېدېرىك ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى چاقپەلەك ئەتراپىدا توختىغانىدى. ھايۋانلار ئۇلارغا قاراپ تۇردى، كى - شىنى ئۈمىدسىزلىككە ۋە ئەنسىزلىككە سالىدىغان پى - چىرلاشلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئىككى ئادەم قوللىرىغا لوم تۆمۈر ۋە بازغانلارنى ئېلىپ چاقپەلەكنى بۇزۇشقا باشلىدى.

— مۇمكىن ئەمەس، — دېدى ناپالېئون توۋلاپ، — چاقپەلىكىمىزنىڭ ئۇلى مەزمۇت، ئۇلار بىر ھەپتىدىمۇ بۇزالمىدۇ، مەيۈسلەنمەڭلار، يولداشلار.

ئېشەك بېنىامىن ئادەملەرنىڭ ھەرىكىتىگە كۆزىنى

ئۈزۈمەي قاراپ تۇراتتى. ئۇلار بازغان ۋە لوم تۆمۈرلىرى بىلەن چاقپەلەكنىڭ ئۆلىدىن بىر تۆشۈك ئېچىۋاتاتتى. بېنىامىن كۆز ئالدىدىكى ئىشلارغا قىزىققان دەك بۇرۇنلىرىنى كەردى. — ئۇلارنى شۇنداق قىلىدۇ، دەپ بۇرۇنلا ئويلىغانىدىم، — دېدى ئۇ، — سىلەر ئۇلارنىڭ قىلىقلىرىنى كۆرمىدىڭلار. مۇ؟ ئۇلار بۇ يەرگە پارتلاتقۇچ سالماقچى.

ئەھۋال قورقۇنچلۇق بولۇپ، ھايۋانلار ھەممىگە قاراپ تۇردى، چۈنكى، قوتاننىڭ سىرتىغا يۈگۈرۈپ چىقىش خەتەرلىك ئىدى. ئازراق ئۆتكەندىن كېيىن، ئادەملەر ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈشتى، ئارقىدىن قۇلاقنى يارغۇدەك سادا جاھاننى بىر ئالدى. كەپتەرلەر ئايلىنىپ ئۇچۇپ كۆك قەھرىگە كۆتۈرۈلدى، ناپالەتچىلىك باشقا ھايۋانلار بىر يەرگە سىغىدىلىشىپ، بىر - بىرىگە باشلىرىنى يوشۇرۇشتى. ئۇلار باشلىرىنى كۆتۈرگەندە كۆرگەنلىرى چاقپەلەك ئاسمىنىدا تۈرۈم - تۈرۈم لەيلەۋاتقان قاپقارا ئىس بولدى. لەرزىلەر ئاسماننى ئاستا - ئاستا تارقىتىۋەتتى، چاقپەلەك كۆككە سورۇلۇپ تۈگدى. گەندى.

كۆز ئالدىدىكى ئېچىنىشلىق مەنزىرە ھايۋانلارنىڭ قەيى - سەرلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. رەقىبىلەرنىڭ زەھەرخەندە ۋە ھاقارەتلىك قىلمىشلىرى بايقىق قورقۇنچ ۋە ئۈمىدسىزلىكنى غەزەپكە ئايلاندۇرۇپ، ھايۋانلار ھېچنەمىدىن قورقمايدىغان كەيپىياتقا كەلدى. توساتتىن بىر قىساس ئېلىش چوقانى كۆتۈرۈلۈۋېدى، ئۇلار ھېچكىمدىن بۇيرۇق كۈتمەيلا، بىر - بىر يەت - بىر مەقسەتتە دۈشمەن تەرەپكە ئېتىلدى. يەل مىل - تىقنىڭ رەھىمسىز ئوقلىرى ئۇلارنىڭ باشلىرىدىن مۆلدۈر - دەك يېغىپ تۇرسىمۇ ئۇلار بۇنى سەزمەيتتى. بۇ ھەقىقەتەن دەھشەتلىك، رەھىمسىز بىر مەيدان ئۇرۇش بولدى. ئادەملەر ھەدەپ ئوق ياغدۇراتتى، ھايۋانلار ئادەملەرگە خىرىس قىلىپ،

يېقىنلاپ كەلگەندە، ئۇلار قوللىرىدىكى كالتەكلىرىنى شىلا-
 تىيتتى، ئېغىر ئۆتۈكلىرى بىلەن تېپەتتى. ئۇرۇشتا بىر
 ئىنەك، ئۈچ مىتس قوي، ئىككى غاز ئۆلدى، قالغان
 ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك يارىلاندى، ھەتتا، سەپنىڭ
 ئارقىسىدا تۇرۇپ، ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلغان ناپالېئوننىڭ
 قۇيرۇقىدىن كىچىككىنە يېرىنى ئوق شىلىپ ئۆتۈپ كەتتى.
 ئادەملەرمۇ زەخمىدىن خالىي ئەمەس ئىدى. ئۈچىنىڭ بېشى
 بوكسىرنىڭ تۇياقلىرىدىن زەخمىلەنگەنىدى، يەنە بىرىنىڭ
 قورسىقىنى ئىنەك مۇڭگۈزى تېشىۋەتكەنىدى، جېسى بىلەن
 بىلۈبىل بىرىنىڭ ئىشتىنىنى يىرتىۋەتكەنىدى. ناپالېئوننىڭ
 بۇيرۇقى بويىچە چىتلاققا مۆكۈنۈپ ياتقان توققۇز ئىت ۋە ھى-
 مىلىك قاۋاپ ئادەملەرنىڭ قېشىدا پەيدا بولغاندا، ئۇلارنى
 سۈر باستى. ئادەملەر خەۋپ ئىچىدە قالغانىدى. فرېدېرىك
 پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئادەملەرگە چېكىنىشكە بۇيرۇق
 قىلدى. بىردەمنىڭ ئارىلىقىدا توخۇ يۈرەك رەقىلەر قۇيرۇ-
 قىنى خادا قىلدى. ھايۋانلار ئادەملەرنى دالىنىڭ ئۇ تەرىپىدە-

گىچە قوغلاپ بېرىپ، چىتلاق، قاشادىن ئۆتۈۋاتقان ئادەملەر -
نى بىرنەچچىدىن تېپىشكە ئۈلگۈردى.

ھايۋانلار غەلىبە قىلدى، بىراق، ئۇلار قاتتىق ھالسىرد -
غان بولۇپ، يارىلىرىدىن قان ئاقاتتى. ئۇلار دىڭگوسلىغانچە
قورۇققا ئاستا قايتىشتى. ئۇلار قۇربان بولغان يولداشلىرىد -
نىڭ جەستىنىڭ ئوتلاقتا سوزۇلۇپ ياتقانلىقىنى كۆردى،
بەزىلىرى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ كەتتى. ئۇلار چاقپە -
لەكنىڭ ئەسلىدىكى ئورنىغا كېلىشىپ بىر پەس توختاپ
قايغۇلۇق سۈكۈت قىلىشتى. چاقپەلەك ئاللىبۇرۇن كۆزدىن
غايىب بولغانىدى، ئۇلارنىڭ مۇشەققەتلىك ئەمگىكىنىڭ ئا -
خىرقى قالدۇقلىرىمۇ پارە - پارە بولۇپ كەتكەنىدى، ھەتتا
ئۇنىڭ ئۆلىنىڭ بىر قىسمىمۇ ۋەيران قىلۋېتىلگەنىدى. ئە -
گەر چاقپەلەكنى قايتا قۇرۇشقا توغرا كەلسە، ئۆرۈلگەن
تاشلارنى قايتا ئىشلەتكىلى بولمايتتى، چۈنكى، قاتتىق
پارتلاشنىڭ كۈچى تاشلارنى يۈز مېتىرچە يىراقلىقلارغا ئىرغە -
تىپ تاشلىغانىدى، گويا بۇ يەردە ئەزەلدىن قۇرۇلۇش مەۋجۇت
ئەمەستەك بىر ھال نامايان ئىدى.

ئۇلار قورۇققا كىرگەندە، ئۇرۇش پەيتىدە نەگىدۇر يو -
قالغان سىكالېر خۇشاللىقتىن سەكرىگىنىچە پەيدا بولدى،
ئۇنىڭ قۇيرۇقى توختىماي شىپاڭشىيتتى. بۇ چاغدا
ھايۋانلار يەنە قورۇق سارىيى تەرەپتىن كەلگەن ھەيۋەتلىك
ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىدى.

— بۇ نېمە ئىش؟ — دېدى بوكسېر.

— غەلىبىمىزنى تەبرىكلەۋاتىدۇ! — دېدى سىكالېر
توۋلاپ.

— قانداق غەلىبە ئۇ؟ — دېدى بوكسېر. ئۇنىڭ تىزىدىن
قان ئېقىۋاتاتتى، بىر تۇيىقىنىڭ تاقىسى چۈشۈپ قېلىپ،
تۇياقلىرى تىلىنىپ كەتكەنىدى. كەينى پۇتىغا ئون ئىككى

پاي ئوق پېتىپ كەتكەندى.

— قانداق غەلبە دەمسەن، يولداش؟ ئەجەبا، بىز دۈش-
مەنلىرىمىزنى مۇقەددەس تۇپرىقىمىز — ھايۋانلار قورۇقىد-
دىن قوغلىۋەتمىدۇقمۇ؟

— ئۇلار بىزنىڭ ئىككى يىللىق ئەمگىكىمىزنىڭ مې-
ۋىسى بولغان چاقپەلەكنى ۋەيران قىلىۋەتمىدىمۇ؟

— ئۇ دېگەن قانچىلىك ئىش ئىدى؟ بىز يەنە قۇرۇپ
چىقالايمىز، خالىساق ئالتىنى قۇرۇپ چىقالايمىز. يولداش،
سەن بىزنىڭ مەدھىيەلەشكە ئەرزىيدىغان چوڭ ئىشلارنى
قىلغانلىقىمىزنى تېخىچە بايقىيالمايسەن، بىز تۇرۇۋاتقان بۇ
زېمىننى دۈشمەنلەر بېسىۋالغانىدى. ئەمدىلىكتە، يولداش نا-
پالېئوننىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە بىر سۇڭ يەرنىمۇ قالدۇرماي
قايتۇرۇۋالدۇق!

— نىھايەت، بىز ئۆزىمىزنىڭ نەرسىلىرىنى قايتۇرۇۋال-
دۇققۇ، — دېدى بوكسېر.

— مانا بۇ بىزنىڭ غەلىبىمىز، — دېدى سىكالېر.
ئۇلار ئاقسىغىنچە قورۇغا كىردى، بوكسېرنىڭ پۈتىدە-
كى ئوقلار دەھشەت قىينايتتى. ئۇ ئۇلنى سېلىشتىن باش-
لىنىدىغان ناھايىتى جاپالىق چاقپەلەك قۇرۇلۇشىنىڭ ئۆز
زىممىسىدە ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ يەتكەندەك بولدى — دە، ئۇ
ئۆزىنىڭ ئون بىر ياشقا كىرىپ قالغانلىقىنى تۇنجى قېتىم
ھېس قىلدى، بېجىرىم مۇسكۇللىرىمۇ بۇرۇنقىدەك ئەمەس
ئىدى.

قانداقلا بولمىسۇن ھايۋانلار يېشىل تۇغنىڭ لەپىلدەۋات-
قانلىقىنى كۆرگەندە، ئوۋ مىلتىقىدىن ياڭرىغان ھۆرمەت تو-
پى سۈپىتىدىكى يەتتە پاي ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىغاندا، ناپالې-
ئوننىڭ ھايۋانلارنىڭ باتۇرلارنى ئىشلىرىنى تەبرىكلىگەندىكى
سۆزىنى ئاڭلىغاندا، ئۆزلىرىنىڭ بىر مەيدان ئۇرۇشنىڭ غە-

لېبىسىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكىنى ھېس قىلىشتى. ئۇلار قۇربان بولغانلار ئۈچۈن داغدۇغىلىق ماتەم مۇراسىمى ئۆتە-كۈزدى. بوكسېر بىلەن كلوۋېر تۆت چاقىلىق مېيىت ھارۋىدا سىنى سۈرىدى، ناپالىئون مېيىتلارنى ئۆزىتىپ، ھەممىنىڭ ئالدىدا ماڭدى. تەبرىكلەش ئىشلىرى ئۇدا ئىككى كۈن داۋام قىلدى. خورلار ئېيتىلدى، نۇتۇقلار سۆزلەندى، مىلىتىقلار ئېيتىلدى. ھەربىر ھايۋانغا ئايرىم سوۋغا (بىردىن ئالما) بېرىلدى، ھەربىر ئۆي قۇشلىرىغا ئىككى ئۇنسايە قوناق، ھەر بىر ئىتقا ئۈچ تالدىن پېچىنە ئىنئام قىلىندى. ئۇرۇشقا چاقىپەلەك ئۇرۇشى دەپ رەسمىي نام بېرىلدى، ناپالىئون يې-ئىدىن بىر يېشىل تۇغ ئوردىنى لايىھەلەپ ئۆزىنىڭ مەيدىسىگە ئاستى. شۇنداق قىلىپ، بۇ خۇشاللىق تەنتەنىسىدە، ساختا پۇل ۋە قەسىمۇ كۆپچىلىكنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، چوشقىلار خوجايىنىنىڭ ئۆيىدىكى ھاراق گەمسىدىن بىر ساندۇق ۋىسكى تېپىۋېلىشتى. ئۇلار بۇرۇن بۇنداق نەرسىنىڭ بارلىقىغا دىققەت قىلمىغانىدى. بۇ نۆۋەت تەبرىكلەش پائالىيىتى تۈگەپ، بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىنكى بۇ ئاخشىمى، تۇرالغۇلاردىن ياڭراق ناخشا ئاۋازلىرى ياڭرىدى، غەلىتە يېرى شۈكى، بۇ ناخشىلاردا «ئەنگىلىيە جانىۋالىرى» دېگەن ئاھاڭمۇ باردەك قىلاتتى. ھايۋانلار سائەت توققۇز يېرىملار بولغاندا، ناپالىئوننىڭ جۈنپىس ئەپەندىنىڭ كونا شىلەپىسىنى كىيىپ، ئارقا ئىشىكتىن چىققانلىقىنى، ھويلىدا بىر پىرقىرىۋېتىپ يەنە كىرىپ كەتكەنلىكىنى شۇنداق ئېنىق كۆردى. ئەتىسى ئەتىگىنى خوجايىنىنىڭ تۇرالغۇسىنى بۆلەكچە بىر جىمجىتلىق قاپلىغانىدى، چوشقىلارمۇ كۆرۈنمەيتتى. سائەت توققۇز بولاي دېگەندە، سىكالىر پەيدا بولدى، ئۇنىڭ قەدەملىرى ئاستا،

چىرايلىرى ئوسال، كۆزلىرى نۇرسىز بولۇپ، قۇيرۇقلىرى ساڭگىلاپ كەتكەندى، قارىغاندا، ئۇنىڭ ھالى خارابىتەك قىلاتتى. ئۇ ھايۋانلارنى يىغىپ، قورقۇنچلۇق بىر خەۋەرنىڭ بارلىقىنى ئېيتتى: يولداش ناپالېئون سەكراتتا ئىكەن!

قايغۇلۇق يىغا ئاۋازى كۆتۈرۈلدى. تۇرالغۇنىڭ سىرتىغا پاخال يېيىتىلغان بولۇپ، ھايۋانلار پۇتلىرىنىڭ ئۈچىدا ئاۋايلاپ مېڭىشاتتى. ئۇلار ياشلىق كۆزلىرى بىلەن بىر - بىرىدىن داھىمىز بىزنى تاشلاپ كېتىپ قالسا قانداقمۇ قىلارمىز، دەپ سورىشاتتى. سىنوۋبولنىڭ ناپالېئوننىڭ تا - مىقىغا زەھەر سېلىش يامان نىيىتى ئاخىرى ئەمەلگە ئېشىپ - تۇ دېگەندەك مىش - مىش گەپلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى. سا - ئەت ئون بىر بولغاندا، سىكالىر يولداش ناپالېئون پانىي جا - ھاندىكى ئاخىرقى بىر ھەرىكىتى سۈپىتىدە ھاراق ئىچكەنلەر ئۆلتۈرۈلىدۇ دېگەن پەرماننى چىقاردى، دەپ ئېلان قىلدى.

كەچقۇرۇن ناپالېئوننىڭ ئەھۋالى ياخشىلاندى. ئەتىسى چۈشتىن ئاۋۋال سىكالىر كۆپچىلىككە ناپالېئوننىڭ ئوبدان بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇقتۇردى. شۇ ئاخشىمى ناپالېئون خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئەتىسى ۋىمپېرنى ۋىلكىڭ - تونغا بېرىپ، ئېچىتىش ۋە پارلاندۇرۇش تېخنىكىسىغا دائىر قوللانمىنى تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ھەپتىدىن كېيىن، نا - پالېئون پېنسىيەگە چىققان ھايۋانلارغا دەپ قالدۇرغان باغ كەينىدىكى ئوتلاقنى ئاغدۇرۇشقا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئۇنىڭ - چە، بۇ يەر كۈچىدىن قالغان بولۇپ، قايتا تېرىمسا بولمايت - تى، لېكىن، ئۇزاق ئۆتمەي كۆپچىلىك ئۇ يەرگە ئارپا تېرىد - لىدىغانلىقىنى بىلدى.

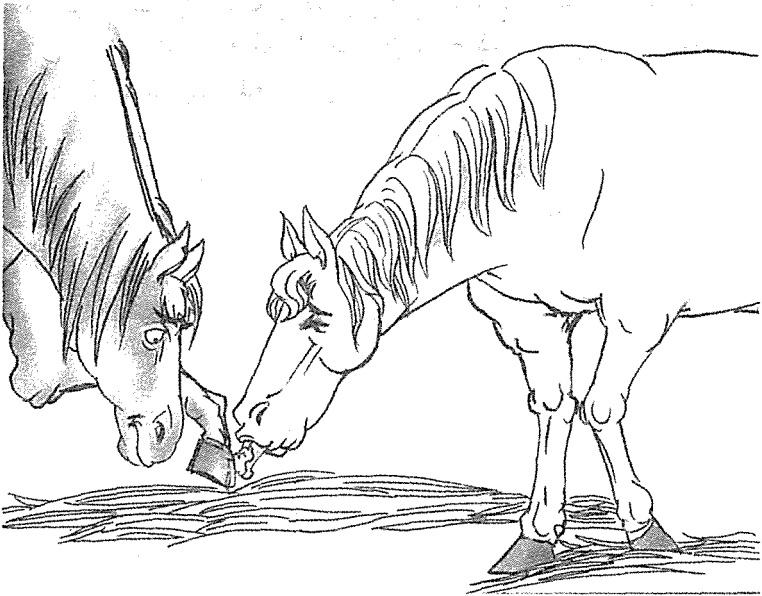
شۇ مەزگىلدە، چۈشىنىكسىز بىر ئىش يۈز بەردى. بىر كېچىسى سائەت ئون ئىككى بولغاندا، قورۇدا تاراقلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى، ھايۋانلار تۇشمۇ تۇشتىن يۈگۈرۈپ چىقىش -

تى. «يەتتە مىزان» يېزىلغان ئاشلىق ئامبىرى تېمىنىڭ تۈ-
ۋىدە سۈنۈپ ئىككى پارچە بولۇپ كەتكەن شوتاي ئاي نۇرىدا
كۆزگە تاشلاندى. شوتىنىڭ يېنىدا ھوشىدىن كەتكەن سىكا-
لېر ياتاتتى، ئۇ يەردە يەنە پەنەر، چوتكا ۋە ئۆرۈلگەن ئاق
سىر چېلىكى تۇراتتى. ئاپشاركىلار دەرھال ئۇنى ئارىغا ئې-
لىپ، ئورنىدىن تۇرالايدىغان بولغاندا قايتۇرۇپ ئېلىپ كې-
تىشتى. ئېشەك بېنىامىندىن باشقىسى بۇنىڭ نېمە ئىش ئى-
كەنلىكىنى ئاڭقىرىلمىغاندەك تۇراتتى، بېنىامىن گويا ئاردا-
دىكى سىرلارنى چۈشەنگەندەك، بېشىنى لىڭشىتىپ، ئاغزى-
نى ماكىلىداتتى، ئەمما ئۇ ھېچنېمە دېمىدى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتمەيلا، مورېل «يەتتە مىزان» نى ئو-
قۇۋېدى، ھايۋانلار ئەسلىرىدە چالا ساقلىغان بىر مەزمۇنىنىڭ
بارلىقى مەلۇم بولدى. بەشىنچى مىزاندا، «ھايۋانلارنىڭ ھاراق
ئىچىشىگە بولمايدۇ» دېيىلگەندەك قىلاتتى، بىراق، ئۇلار زى-
يادە كۆپ دېگەن ئىككى سۆزنى ئوقۇشنى ئۇنتۇپ قېلىشقا-
نىدى. يەنى تامغا «ھايۋانلارنىڭ زىيادە كۆپ ھاراق ئىچىشىگە
بولمايدۇ» دەپ يېزىلغانىدى.

توققۇزىنچى باب

بوكسېرنىڭ يارىلانغان ئالدى پۇتى خېلى ئۇزۇنغىچە سا-
قىيىپ كېتەلمىدى. غەلىبە تەنتەنىسى ئاخىرلاشقان كۈننىڭ
ئەتىسى، ھايۋانلار چاقپەلەكنى قايتا قۇرۇش ئىشىنى يەنە
باشلىۋەتتى. بوكسېر ئىش ئارىلىقىدا بىر كۈنمۇ رۇخسەت
سورىمىدى ھەمدە ئۆزىنىڭ يارا ئازابىنى ھېچكىمگە بىلدۈر-
مىدى. پەقەت ئاخشاملىرى ئاغرىق پۇتىنىڭ ئاۋارىچىلىقىنى
كلوۋېرگە پىچىرلاپ دەپ بېرەتتى. كلوۋېر دورا ئۆسۈملۈك-
لىرىنى چاپناپ، بوكسېرنىڭ يارىسىغا تېگىپ قوياتتى، بېند-
يامىن بىلەن ئىككىسى بوكسېرغا ئۇنچىلىك قاتتىق ئىشلە-

مەسلىك ھەققىدە نەسىھەت قىلاتتى. ئۇزۇن ۋاقىت ئۇنداق ئىشلىگىلى تۇرساڭ، ئۆپكەڭ بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، دەيتتى كلوۋېر بوكسىپىغا. بۇنداق گەپلەر بوكسىپىنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى. پېنسىيە بېشىدىن بۇرۇن چاقىلەكنىڭ ئايلاڭ-خىنىنى كۆرۈش مېنىڭ ئارزۇيۇم، بۇ تېخى ئىشقا ئاشمىدى، دەيتتى ئۇ.

قورۇقنىڭ قانۇن - نىزاملارى يېڭى تۈزۈلگەندە، ئات بىلەن چوشقىنىڭ پېنسىيە بېشى ئون ئىككى ياش، ئىنەك - نىڭ ئون تۆت ياش، ئىتنىڭ توققۇز ياش، قوينىڭ يەتتە ياش، توخۇ بىلەن غازنىڭ بەش ياش قىلىپ بېكىتىلىپ، ما - ئاش ئۆلچىمىمۇ تۇرغۇزۇلغانىدى. بىراق، تا ھازىرغا قەدەر بىرەر ھايۋانغا پېنسىيە مائاشى بېرىلىپ باقمىغان بولۇپ، يېقىندىن بۇيان بۇ ھەقتىكى غۇلجىلار كۆپىيىپ قالدى. ئەمدى باغنىڭ كەينىدىكى بىر پارچە يەر ئارپا تېرىشقا ئاج - رىتىلدى، ئېيتىلىشىچە، چوڭ ئوتلاقنىڭ بىر بۇرجىكى قا - شالىنىپ، قېرى - ئاجىز ھايۋانلارنىڭ ئولتۇشىغا بېرىلەر - مىش. ئەسلىدە ئاتنىڭ پېنسىيە مائاشى ئۈچۈن ئاتقا كۈنىگە بەش قاداق ئاشلىق، قىشلىقى كۈنىگە ئون بەش قاداق قۇرۇق يەم - خەشەك، بايرام ۋە دەم ئېلىش كۈنلىرىدە بىر سەۋزە ياكى بىر ئالما بېرىلمەكچى ئىدى. كېلەر يازدا بوكسىپ ئون ئىككى ياشقا كىرىدۇ.

بىر مەزگىللىك تۇرمۇش ناھايىتى جاپالىق بولدى. بۇ قىشمۇ ئىنتايىن سوغۇق بولدى، ئاشلىق تېخىمۇ قىس بول - دى. چوشقا بىلەن ئىتتىن باشقا ھايۋانلارنىڭ نورمىسى قىسقارتىلدى. سىكالىر نورمىدىكى قاتمال باراۋەرچىلىك ھايۋاننىڭ پىرىنسىپىغا خىلاپ دېگەن گەپنى قىلدى. كۆرۈنۈشتىكى ئەھۋالنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، سىكالىر ئاشلىقنىڭ ھەرگىز كەمچىل ئەمەسلىكىنى باشقا

ھايۋانلارغا ئاسانلا ئىسپاتلاپ بېرىشكە قادىر ئىدى. نۆۋەتتە ئاشلىق نورمىسىنى تەكشۈش زۆرۈرىيىتىنىڭ بارلىقىنى باي-قىدۇق. (سىكالىپر «تەكشۈش» سۆزىنىڭ ئورنىغا «قىسقار-تىش» دېگەن گەپنى ھەرگىز ئىشلەتمەيتتى)، جونىس دەۋردە گەنسبەتەن ئەھۋالىمىز كۆپ ياخشى، دېدى ئۇ. ئۇ بىر قاتار سانلارنى چىرقىراق ئاۋازى بىلەن ئوقۇپ، سۇلۇ، ئوت - خەس، تۇرۇپ قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ جونىس دەۋرىدىكىدىن كۆپ ئاشقانلىقىنى، خىزمەت ۋاقتىنىڭ قىسقارغانلىقىنى، ئىچىدىغان سۇ سۈپىتىنىڭ ئۆسكەنلىكىنى، ئۆمرىنىڭ ئۇزارغانلىقىنى، ئەۋلادلىرىنىڭ ھايات قېلىش نىسبىتىنىڭ ئۆسكەنلىكىنى، قوتانلاردىكى پاخاللارنىڭ ئاۋۇغانلىقىنى، بۈرگىلەرنىڭ كېمەيگەنلىكىنى ئايناماستىن ئىسپاتلاپ چىقتى. ھايۋانلار بۇ گەپلەرنىڭ راستلىقىغا ئىشەندى. راستىنى ئېيتقاندا، جونىس ۋە ئۇ ۋەكىللىك قىلغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ھايۋانلارنىڭ خاتىرىسىدە سۇسلىشىپ قالغانىدى. ئۇلار ھازىرقى تۇرمۇشنىڭ ناھايىتى جاپالىق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، تىرىكچىلىك مۈشكۈل بولۇپ، ھەمىشە ئېچىرقاپ تۇراتتى ۋە توڭلاپ تۇراتتى، ئۇخلىمىغان چاغلىرىدا پەقەت ئەمگەكلا قىلاتتى. ئەمما، ئۆتمۈش زامانلاردىكى تۇرمۇشنىڭ ھازىرقىدىنمۇ قىيىن ئىكەنلىكىدە گەپ يوق، ئۇلار تولۇق رازىمەنلىك بىلەن شۇنداق ئىشەنەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار بۇرۇن قۇل بولغان بولسا، ھازىر ھۆر، مانا بۇ ئەڭ تۈپكى پەرق — سىكالىپر بۇ نۇقتىنى ئەسكەرتىشنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايتتى.

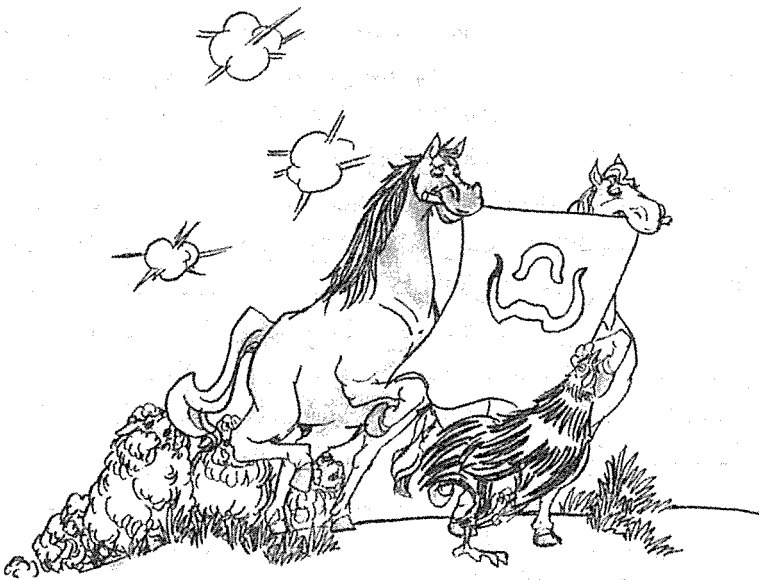
ئەمدى بېقىشقا تېگىشلىك ھايۋانلار كۆپەيدى. كۈزدە تۆت مىكچىن بىرلا ۋاقىتتا جەمئىي ئوتتۇز بىرنى كۈچۈكلىدى، كۈچۈكلەرنىڭ رەڭگى ئالا ئىدى. قورۇقتىكى بىردىنبىر قاۋان (ئەركەك توڭگۇز) ناپالىئون بولغانىكەن، چوشقا كۈ-

چۈكلىرىنىڭ كىمىنىڭ نەسلى ئىكەنلىكى ئۆز - ئۆزىدىن مە -
لۇم ئىدى. ئېلان قىلىنىشىچە، ئازراق ئۆتكەندىن كېيىن يا -
غاچ ۋە خىش سېتىۋېلىنىپ، قورۇق تۇرالغۇسىنىڭ گۈللۈ -
كىگە بىر ئېغىزلىق دەرسخانا سېلىنىدىكەن، ئۇنىڭغىچە
بولغان ئارىلىقتا ناپالېئون بۇ كىچىك چوشقىلارنى خوجايدى -
نىڭ ئاشخانىسىدا تەربىيەلەپ تۇرىدىكەن. كۈچۈكلەر گۈل -
لۈكتە چېنىقاتتى، ئۇلار باشقا ھايۋان بالىلىرى بىلەن ئوي -
نىمايتتى. مۇشۇ مەزگىللەردە ھايۋانلار چوشقىلار بىلەن دو -
قۇرۇشۇپ قالسا، بىر چەتكە ئۆتۈپ چوشقىلارغا يول بېرىش
بىر قائىدىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە چوش -
قىلار دەرىجىسىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، يەك -
شەنبە كۈنلىرى قۇيرۇقىغا يېشىل لېنتا تاقاپ چىقىش ئىم -
تىيازغا ئىگە بولدى.

قورۇقنىڭ بۇ يىللىق ھوسۇلى خېلىلا ئوبدان بولدى،
لېكىن، چۆنتەكتە يەنىلا پۇل يوق ئىدى. دەرسخانا (سېنىپ)
سېلىش ئۈچۈن كېسەك، قۇم ۋە ھاك دېگەندەك نەرسىلەرنى
سېتىۋېلىش كېرەك ئىدى، يەنە چاقپەلەك ئەسلىمىلەرنى
تەل قىلىش ئۈچۈن پۇل يىغىشقا توغرا كېلەتتى. ئۆيىنى يو -
رۇتۇشقا لازىم بولىدىغان كىرىس بىلەن شام، ناپالېئون
يەيدىغان شېكەر (ئۇ سەمىرىپ كېتىدۇ دەپ، باشقا چوش -
قىلارنىڭ شېكەر يېيىشىنى چەكلىگەن)، شۇنداقلا ئۈسكۈنە،
مىخ، تانا، كۆمۈر، سىم، قاڭالتىر ۋە ئىت باقىدىغان پېچىنە
قاتارلىق ئاسان تۈگەيدىغان بۇيۇملارنى تولۇقلاش قاتارلىق
ئېھتىياجىلارمۇ كۈتۈپ تۇراتتى. بىر دۆۋە قۇرۇق ئوت بىلەن
بىرنەچچە تاغار بەرەڭگىلەر سېتىۋېتىلدى، تۇخۇم سېلىقمۇ
ئېشىپ، ھەپتىلىك ۋەزىپە ئالتە يۈز دانىگە يەتتى. شۇڭا،
توخۇلارنىڭ ئەسلىدىكى سانىنى ساقلاپ قالغۇدەك نىسبەتتە
چۈجە چىقىرىلدى. ھايۋانلارنىڭ نورمىسى دېكابرда بىر قې -

تىم كېمەيتىلگەننىڭ ئۈستىگە فېۋرالدا يەنە كېمەيتىلدى.
كىرسىنى تېجەش ئۈچۈن قوتانلاردا چىراق يېقىش مەنىسى
قىلىندى. ھەر ھالدا چوشقىلارنىڭ ھال - كۈنى يامان ئە-
مەستەك قىلاتتى. چۈنكى، ئۇلار بارغانسېرى سەمىرىپ كې-
تىۋاتاتتى. فېۋرال ئېيىنىڭ ئاخىرىدىكى بىر چۈشتىن كې-
يىن ئىللىق، كۈچلۈك، مەزىلىك بىر پۇراق چىقىپ كەل-
دى، بۇ پۇراق جونىس دەۋرىدىن باشلاپلا تاشلىۋېتىلگەن،
ئاشخانىنىڭ كەينىدىكى كىچىككىنە ھاراق ئېچىتىش ئۆيى-
دىن كەلگەن بولۇپ، ھايۋانلارغا تولىمۇ ئۆزگىچە بىلىندى.
بەزى ھايۋانلار بۇ پۇراقنى قاينىتىلغان ئارپىنىڭ پۇرىقى دې-
يىشتى ۋە پۇراقنى ئاچكۆزلەرچە سۈمۈرۈشتى، ئۇلار كەچلە-
كىمىز ئۈچۈن يوغان قازاندا ئىسسىق ئۇماچ تەييارلاۋاتقان
ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قېلىشتى. ئىسسىق ئۇماچ نەدە تۇر-
سۇن، كېيىنكى بىر يەكشەنبەدە ئارپىلارنىڭ ھەممىسى
چوشقىلارغا قالدۇرۇلسۇن دېگەن يېڭى بىر بۇيرۇق چىقتى.
باغنىڭ كەينىدىكى بىر پارچە يەرگە ئارپا تېرىلدى، ئۇزاق
ئۆتمەيلا ھەربىر چوشقىغا كۈنگە بىر پىنت (pint) پىۋا، نا-
پالېئوننىڭ ئۆزىگىلا يېرىم گاللون (ئىككى لېتىردىن ئار-
تۇق) پىۋا نورما قىلىپ بېرىلىدىكەن دېگەن خەۋەر تارقالدى،
ناپالېئون بۇ پىۋانى خان تاجى دېربى ماركىلىق ياپقۇچلۇق
قاچىدا ئىچەرمىش.

ھايۋانلارنىڭ بۇنداق سېرىقتال تۇرمۇشقا ھەر ھالدا رازى
بولۇشىغا پەقەت بىرلا سەۋەب بار ئىدى، يەنى ئۇلار ھازىر ئۆتە-
مۈشكە قارىغاندا نامدا بولسىمۇ ئىززەتلىك ياشاۋاتاتتى.
ئېيتىدىغان ناخشىلار، سۆزلىنىدىغان نۇتۇقلار، نامايىشلار كۆ-
پەيدى. ھايۋانلار قورۇقنىڭ كۈرەش غەلىبىسىنى تەبرىكلەش
يۈزىسىدىن ناپالېئون ھەپتىدە بىر قېتىم ئىختىيارىي نامايىش
ئۆتكۈزۈشكە بۇيرۇق قىلدى. بۇ يەردىكى ئىختىيارىي نامايىش

ھايۋانلارنىڭ بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا خىزمىتىنى تاشلاپ، ھەر -
 بىيچە سەپلەرنى تۈزۈپ، قورۇقنى ئايلىنىپ چىقىشنى كۆر -
 سىتەتتى. چوشقىلار نامايىشچىلار قوشۇنىنىڭ ئالدىدا ماڭات -
 تى، ئارقىدىن ئاتلار، ئاتلارنىڭ كەينىدىن كالىلار، ئاندىن
 قويلار، ئەڭ ئاخىرىدا ئۆي قۇشلىرى تىزىلىپ ماڭاتتى. ئىتلار
 سەپنىڭ ئىككى تەرىپىدە بولاتتى، ھەممىنىڭ ئالدىدا ناپالې -
 ئوننىڭ قارا خورىزى ماڭاتتى. بوكسېر بىلەن كلوۋېر ھەمىشە
 پۇت بىلەن مۇڭگۈزنىڭ رەسمى چۈشۈرۈلگەن يېشىل تۇغنى
 كۆتۈرۈپ ماڭاتتى، تۇغدا «ناپالېئون ياشىسۇن!» دېگەن خەت
 بار ئىدى. نامايىش تۈگىگەندىن كېيىن، ناپالېئوننىڭ شەنىگە
 دېكلاماتسىيەلەر قىلىناتتى، ئاندىن سىكاپەر نۇتۇق سۆزلەيت -
 تى. ئۇنىڭ نۇتقىدا ئاشلىقنىڭ ئېشىۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى
 سانلىق مەلۇماتلار بولاتتى، بەزىدە ئۇنىڭ نۇتقىغا مىلىق ئې -
 تىلىپ تەڭكەش قىلىناتتى. قويلار ئىختىيارىي نامايىشنىڭ

قىزغىن قوللىغۇچىلىرى بولۇپ، ئەگەر ھايۋانلار بۇ قىيىقزىل ۋاقىت ئىسراپچىلىقى، بىزنى سوغۇقتا تىزىپ قويۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ دەپ شىكايەت قىلسا (ئادەتتە، ئىت ۋە چوشقىلار يانىلىرىدا بولمىسىلا، بەزى ھايۋانلار قاقشاپ قوياتتى)، قويلار بىسمەرەمجان مەرەشلىرى بىلەن «تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار ئەسكى!» دەپ توۋلاپ، ئۇلارنىڭ زۇۋانىنى يىغىش-تۇراتتى. ھەر نېمە دېگەن بىلەن ھايۋانلار ئۇ خىل تەبرىكلەش پائالىيەتلىرىنى ئۆچ كۆرۈپمۇ كەتمەيتتى. تېگى - تەكىتىدىن ئالغاندا، ھايۋانلار، ئۇلار ئۆز - ئۆزىگە خوجا، ئۇنىڭ بارلىقى ئۆزلىرىنىڭ بەختى ئۈچۈن دېگەندەك گەپلەرنى ئاڭلاشقا مايىل ئىدى. ناخشىلار ياڭراق، نامايىشچىلار قايناق بولۇپ، سىكا-لېرنىڭ سانلىق پاكىتلىرى قورۇقنىڭ شەرىپىنى ئۆستۈرەتتى. ئوۋ مىلتىقلىرى ئېتىلىپ، خورازلار شادىيانە چىلاپ، بايراقلار لەپىلدەيتتى. ھايۋانلار ئاشۇنداق داغدۇغىلىق مەنزىرىلەرنى كۆرگەندە، قورساقنىڭ ئاچلىقىنى ئۇتۇپ كېتەتتى. ئاپرىلدا ھايۋانلار قورۇقى جۇمھۇرىيەت قۇردى، شۇنىڭ بىلەن پىرىزدېنت سايلاپ چىقىشقا توغرا كەلدى. سايلام نامزاتى پەقەت بىرلا ناپالىئون بولۇپ، ئۇ ھېچقانداق قارشىلىقسىزلا پىرىزدېنت بولۇپ سايلاندى. شۇ كۈنى يېڭى بىر تۈركۈم ھۆججەتلەرنىڭ تېپىلغانلىقى مەلۇم بولدى، بۇ ھۆججەتلەردە سىنوۋېل بىلەن جۇنېس ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ تەپسىلاتلىرى بار ئىكەن. مەلۇم بولدىكى، سىنوۋېل قوتان ئۇرۇشىدا ھايۋانلارنىڭ مەغلۇبىيىتى ئۈچۈن مەككارلىق قىلىپلا قالماي، يەنە جۇنېس تەرەپتە تۇرۇپ، ھايۋانلار بىلەن ئاشكارا دۈشمەنلەشكەنمىش، ئەمەلىيەتتە «ئىنسانلار ياشىسۇن!» دەپ توۋلىغىنىچە جەڭگاھقا كىرىپ كەلگەن ئىنسانلار قوشۇنىنىڭ كاتتىبېشى دەل ئاشۇ سىنوۋېل ئىدى. كەن. بەزى ھايۋانلار سىنوۋېلنىڭ دۈمبىسىدىكى يارىنى

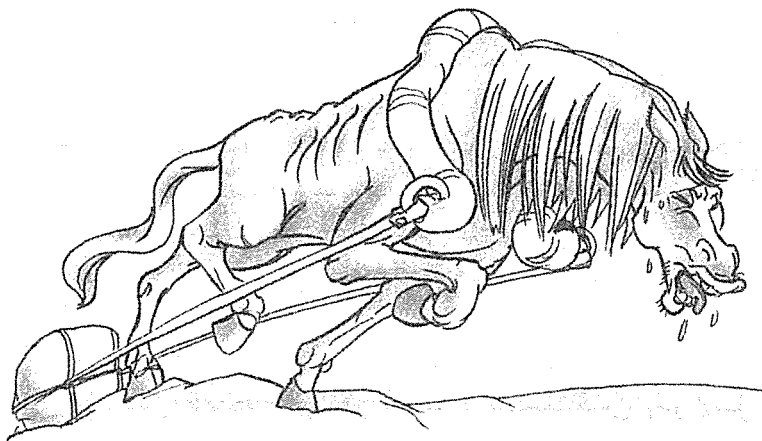
كۆرگەنمىش، ئۇ يارا ناپالېئوننىڭ چىشلىشىدىن قالغان ئىدى.
مىش.

يازنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا كەلگەندە، يوقاپ كەتكىنىگە ئۇزاق بولغان قاغا موسىپس قورۇقتا پەيدا بولدى. ئۇ يەنىلا بۇرۇنقىدەك بولۇپ، ئىش قىلىشنى ياخشى كۆرمەيتتى، سۆزلەيدىغىنى كەمپۇت تاغ ھەققىدىكى كونا ھېكايىلەر ئىدى. ئۇ كۆتەكلەرگە قونۇپ، قاپقارا قاناتلىرىنى پالاقلىتىپ، ئاڭلىغۇچىلىرىغا سائەتلەپ سۆزلەيتتى:

— ئۇ تەرەپلەردە، يولداشلار! — دەيتتى ئۇ تۇمشۇقلىرىنى ئاسمانغا سوزۇپ رەسمىي تەرزىدە، — ئۇ تەرەپلەردە، يەنى سىلەر كۆرۈپ تۇرغان ئاشۇ بۇلۇتلارنىڭ كەينىدە بىر تاغ بار، ئۇ كەمپۇت تاغ دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇ مەن شەتلىك يەردە بىز ئارامغا چىقىپ، ئەمگەك قىلمايمىز. ئۇ راسا پەرۋاز قىلىپ، ئېگىز ئۇچقان كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، ئۇ يەردىكى يۇمران بېدىلىرىنى، شاخلاردا بولغان كەندىر پېچىنىلەرنى ۋە چاقماق قەنتلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. ھايۋانلارنىڭ كۆپلىرى ئۇنىڭ ھېكايىسىگە ئىشەندى. ھايۋانلار، كۈنلىرىمىز ئاچ - زارلىقتا ئۆتىدۇ، ھېرىپ ھالدىمىز قالمايدۇ، باشقا بىر جايدا بۇنىڭدىنمۇ ياخشى دۇنيانىڭ بولغىنى ياخشىغۇ، ئۇنىڭ نەرى بولمايدىكەن، دەپ مۇلاھىزە قىلىشاتتى، ئەمدىكى گەپ چوشقىلار موسىپسقا قانداق قارايدۇ، بۇنىڭغا بىر نېمە دېيىش تەس ئىدى. چوشقىلار مەنسىتمىگەن تەلەپپۇزدا موسىپسنىڭ كەمپۇت تاغ توغرىسىدىكى ھېكايىلىرىنى جۈيلۈش، دېيىشەتتى - يۇ، موسىپسنىڭ ئەمگەك قىلمايلا قورۇقتا تۇرۇشىغا يول قويايتتى، تېخى ئۇنىڭغا كۈنىگە يەتتىدىن بىر لېتىر پىۋا بېرەتتى.

پۇتى ساقايغان بوكسېر بۇرۇنقىدىنمۇ تىرىشىپ ئىشلىدى. شۇ يىلى ھەممە ھايۋانلار قۇلدەك ئىشلىگەن بىر يىل

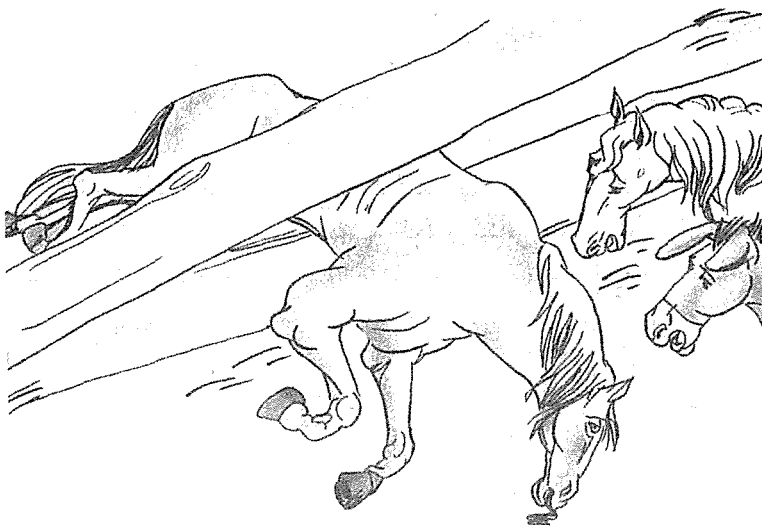
بولدى. قورۇقنىڭ كۈندىلىك ئەمگىكى ۋە چاقپەلەك قۇرۇ-
لۇشىدىن باشقا يەنە، مارت ئېيىدىن باشلانغان دەرسخانا قۇ-
رۇلۇشمۇ بىر تۈر بولۇپ قوشۇلدى. قورساققا ياخشى يېمەي
تۇرۇپ، ئېغىر ئەمگەكنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ھەقىقەتەن
ئاسان ئەمەس، شۇنداق بولسىمۇ، بوكسىرنىڭ قەدىمى يەنىلا
بېجىرىم بولۇپ، مەيلى ئۇنىڭ گېپى ياكى ئىشىدا بولسۇن
ئۇنىڭ كۈچىدىن قالغانلىقىدىن دېرەك بېرىدىغان بىرەر ئالا-
مەت يوق ئىدى. پەقەت ئۇنىڭ تۇرقىدا ئازراق ئۆزگىرىش بار
ئىدى، موپلىرى بۇرۇنقىدەك پارقىرىمايتتى، مۇسكۇللىرى
كىچىكلەپ قالغاندەك ئىدى. «ئەتىيازنىڭ يېڭى چۆپلىرىنى
يەپ، بوكسىر يەنە ئەپتىگە قايتىدۇ» دېيىشەتتى بەزى
ھايۋانلار. ئەمما، ئەتىيازمۇ كەلدى، بىراق، بوكسىر ھاللا-
مىغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ بىرنەچچە نۆۋەت تاشلارنى يۇقىرىغا
سۆرەپ چىققۇچە، پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، تاشلارنىڭ
دومىلاپ چۈشۈپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالدى، بۇ چاغدا ئۇ-
نىڭغا ئىرادىدىن باشقا ھېچنەمە يار - يۆلەك بولمىدى. ھەر
قېتىم بۇنداق چاغدا ئۇنىڭ كالىپۇكلىرى تىترەپ كېتەتتى،

ئۇ گويا «تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلەيمەن» دېمەكچى بولاتتى، ئەمما ئۇنىڭنى چىقارغۇدەك مادارى بولماي قالدى. كلوۋېر بىلەن بېنيامىن ئۇنى ئۆزۈڭنى ئايىغىن، دەپ ئاگاھلاندۇرغان بولسىمۇ، ئۇ بۇ گەپكە ئانچە ئېرەنشىپ كەتمىدى. بوكسېر ئون ئىككى ياشقا كىرىپ قالدى، ئۇ پېنسىيەگە چىقىشتىن بۇرۇن، چاقىلەك قۇرۇلۇشىغا يېتەرلىك تاش يىغىۋالسام دەپلا ئويلايتتى، باشقا ئىشلار بولسا خىيالغا كىرىپ چىقمايتتى.

يازنىڭ بىر ئاخشىمى، بوكسېرغا بىر ئىش بويىتۇ دېگەن خەۋەر قورۇققا تارقالدى. ئۇ قوتاندىن چىقىپ، ئۆزى يالغۇز تاش سۆرەپتىمىش. دەرۋەقە، بۇ گەپنىڭ راستلىقىدا شەك يوق ئىدى. بىرقانچە مىنۇتتىن كېيىن، ئىككى كەپتەر «بوكسېر يىقىلىپ قېلىپ، ئورنىدىن تۇرالمىدى» دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى.

قورۇقتىكى ھاياۋانلارنىڭ يېرىمى دېگۈدەك چاقىلەك قۇرۇلۇشى بولۇۋاتقان دۆڭگە يۈگۈرۈپ چىقىشتى. بوكسېر

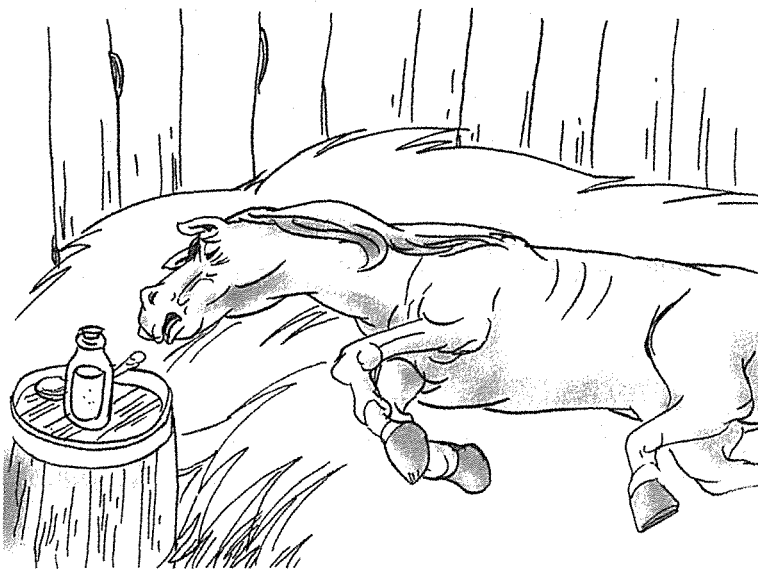
ھارۋىسىنىڭ شوتىسىدا قىسىلغىنىچە، بويىنىنى سوزۇپ يا-
تاتتى، قارىماققا بېشىنى كۆتۈرگۈدەك مادارى يوقتەك قىلات-
تى. ئۇنىڭ كۆزلىرى نۇرسىز بولۇپ، بەدىنى چىلىق - چى-
لىق تەرگە چۆمۈلگەنىدى. ئاغزىدىن چىققان قان ئىنچىكە
سوزۇلۇپ ئېقىۋاتاتتى. كلوۋېر ئۇنىڭ يېنىدا يۈكۈنۈپ ئول-
تۇراتتى.

— بوكسېر، ساڭا نېمە بولدى؟ — دەپ يىغلايتتى ئۇ.
— ئۆپكەمنىڭ دەردى، — دېدى بوكسېر زەئىپ
ئاۋازدا، — ھېچقىسى يوق. مەن يوق بولغانغا چاقپەلەك قۇ-
رۇلۇشى توختاپ قالامدۇ. تاش خېلى كۆپ توپلاندى. يەنە
ئىشلىسىم بىرەر ئايغا بەرداشلىق بېرەلەيمەن. راستىنى دې-
سەم، پېنسىيەگە چىقىشنى ئارزۇ قىلىپ كەلدىم. بېنىامىن-
مۇ قېرىپ قالدى، بەلكىم ئۇنى مەن بىلەن بىرگە پېنسىيەگە
چىقىرىپ قويۇشار.

— بىزگە ياردەم كېرەك، — دېدى كلوۋېر، — تېز بو-
لۇڭلار، سىكالېرغا ئەھۋالنى ئېيتىڭلار.

باشقا ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى سىكالېرغا خەۋەر قىلغىلى
كېتىشتى. بوكسېرنىڭ يېنىدا پەقەت كلوۋېر بىلەن بېنىا-
مىنلا قالدى، ئۇلار ئۇن - تىنسىز ھالدا قۇيرۇقلىرى بىلەن
بوكسېرنى چىۋىنىدىن قورۇيتتى. چارەك ۋاقىتتىن كېيىن،
سىكالېر پەيدا بولدى، ئۇنىڭ چىرايىدىن ھېسداشلىق ۋە
خەيرىخاھلىق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ، يولداش ناپالېئون قورۇ-
قىمىزدىكى ئەڭ سادىق بىر پۇقرانىڭ بەختسىزلىككە يولۇق-
قانلىقىنى چوڭقۇر ھەسرەت بىلەن ئاڭلىدى، ئۇ بوكسېرنى
ۋىلىكىڭتون دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىپ داۋالىتىشنىڭ كويىدا
بولۇۋاتىدۇ، دېدى. ھايۋانلارنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى، ھازىر-
غا قەدەر موللى بىلەن سىنوۋېر بولدىن باشقا ھېچكىم قورۇق-
تىن ئايرىلىپ باقمىغان، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بىتاب بىر قې-

رىندىشىنىڭ ئىنسانلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشىنى تە -
 سەۋۋۇر قىلىشىنىمۇ خالىمايتتى. بىراق، سىكالىپ بوكسىرنى
 داۋالاشتا، ۋىلكىگتوندىكى مال دوختۇرخانىسىنىڭ قورۇق -
 تىنىمۇ ياخشىراق ئىكەنلىكىگە ھايۋانلارنى ئىشەندۈرۈشكە قا -
 دىر ئىدى. يېرىم سائەتلەردىن كېيىن، بوكسىرنىڭ ھالى
 بىر ئاز تۈزەلگەندەك بولدى، كۆپچىلىك ئۇنى تەستە ئورنىدىن
 تۇرغۇزۇپ، قوتانغا ئاپاردى، كلوۋېر بىلەن بېنيامىن ئۇنىڭ
 ئۈچۈن ياخشى بىر پاخال تۆشەك ھازىرلاپ قويغانىدى.

بوكسىر ئىككى كۈنگىچە قوتاندىن چىقمىدى. چوشقىلار
 ئۇنىڭغا مۇنچىدىن تېپىۋالغان بىر شېشە ھال رەڭ سۇيۇقلۇق
 دورىنى ئەكەلىپ بەردى، كلوۋېر ئۇ دورىنى بوكسىرغا تاماق -
 تىن كېيىن كۈندە ئىككى ۋاق ئىچۈردى. ئاشاملىرى كىل -
 ۋېر بوكسىر بىلەن مۇڭدىشاتتى، بېنيامىن چىۋىن قورۇيت -
 تى. بوكسىر يۈز بەرگەن ئىشلاردىن روھىمنى چۈشۈرمەي -

مەن، ساقايسام، يەنە ئۈچ يىل ئۆمۈر كۆرۈشۈم مۇمكىن، ئا-
خىرقى ئۆمرۈمنى يايلاقنىڭ بىر چېتىدە ئارامخۇدا ئۆتكۈز-
گۈم بار، دېدى. ئۇ كېيىنكى ۋاقىتىمىنى A، B، C، D لاردىن
باشقا يىگىرمە ئىككى ھەرىپنى ئۆگىنىشكە بېغىشلايمەن، دې-
دى، ئەگەر راستتىنلا شۇنداق بولسا، ئاشۇ ۋاقىت ئۇنىڭ پۈ-
تۈن ئۆمرىدە مەدەنىيەت ئۆگىنىشكە ئاجراتقان بىردىنبىر
ۋاقتى بولۇپ قالاتتى.

بېنيامىن بىلەن كلوۋېر بوكسېرغا پەقەت ئىشتىن بو-
شانغان ۋاقىتلىرىدا كېلىپ قارىيالايتتى. بىر كۈنى قاق
چۈشتە بىر ئۈستى يېپىق ھارۋا كېلىپ، بوكسېرنى ئېلىپ
كەتتى. بۇ ۋاقىتتا ھايۋانلار بىر چوشقا سەركار (ئىش بې-
شى) نىڭ نازارىتىدە تۇرۇپ ئېتىزلاردا ئوتاق ئوتاتاتتى،
ئۇلار بېنيامىننىڭ تۇرالغۇ تەرەپتىن ئۇنىنىڭ بارىچە ھاڭغراپ
چېپىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇشتى. چۈنكى،
بۇ بېنيامىننىڭ تۇنجى قېتىم بۇنچە ھاياجانلىنىپ يۈگۈرۈ-
شى ئىدى.

— چاپسان بولۇڭلار، — دەيتتى ئۇ، — چاپسان، ئۇلار
بوكسېرنى ئېلىپ كەتمەكچى ئىكەن!

ھايۋانلار سەركارنىڭ نېمە دېيىشىگە قارىمايلا، قولىدىكى
سايمانلارنى تاشلاپ تۇرالغۇ تەرەپكە چېپىشتى. دەرۋەقە، ھوي-
لىدا ئىككى ئات قوشۇلغان ئۈستى يېپىق چوڭ بىر ھارۋا
بولۇپ، ئۈستىگە نېمىلەردۇر يېزىلغانىدى، شىلەپسىنى
چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ھارۋىكەش كۆزلىرى قىيىسقا بىر ئەر
كىشى ئىدى. بوكسېرنىڭ قوتىنى بوش توراتتى.

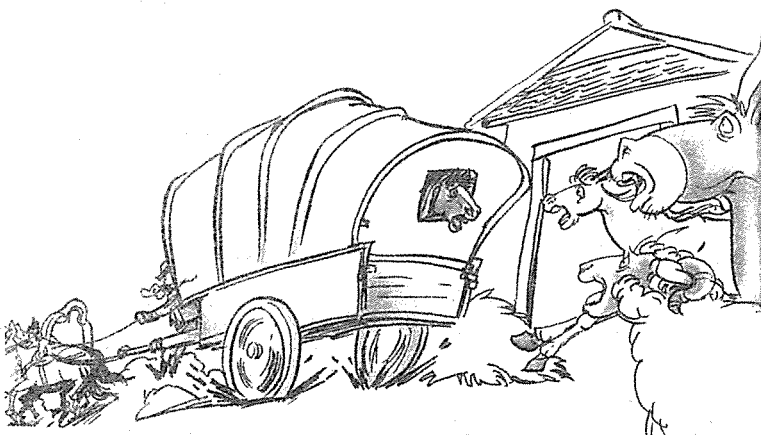
ھايۋانلار ھارۋىنى ئارىغا ئېلىپ:

— خەير - خوش، بوكسېر، خوش! — دەپ ئارقا - ئار-
قىدىن توۋلاشتى.

— ھۇ، كالۋالار! — دېدى بېنيامىن غەزەپ بىلەن

ۋارقىراپ. ئۇ توۋلىغىنىچە پۇتلىرىنى ھەر تەرەپكە شىل-
تىتتى، — ھەي كالۋالار، ھارۋىغا يېزىلغان خەتلەرنى كۆ-
رۈشمىدىڭمۇ؟

ھايۋانلار ئۆزلىرىگە ھاي بېرىپ، بىر - بىرىنى شۈك
بولۇشقا ئۈندىدى. مورېل ھارۋىدىكى خەتلەرنى ھەجىلەشكە
باشلىدى. بېنىامىن ئۇنى نېرى تۈر دەپ، ئۆزىلا ئوقۇدى.

ئەتراپنى گۆرۈستەندەك جىمجىتلىق قاپلىدى. خەتنىڭ مەز-
مۇنى مۇنداق ئىدى:

«ۋىلىكىڭتوندىكى ئالفرىد سىموند ئات بوغۇزلايدۇ ۋە يى-
لىم قاينىتىدۇ، تېرە ساتىدۇ، ئۇستىخان پاراشوكى ئىشلەيدۇ. ئىت
باقىدىغانلارنى يەم بىلەن تەمىنلەيدۇ»

— مەنىسىنى بىلىشتىڭمۇ؟ ئۇلار بوكسېرنى قۇشخانغا
ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ، — دېدى بېنىامىن.

قورقۇنچلۇق يىغا ئاۋازى كۆتۈرۈلدى. ھارۋىكەش ئاتلارغا
بىر قامچا ئۇردى - دە، ئۈستى يېپىق ھارۋا قورۇدىن چىق-
تى. ھايۋانلار ئەگىشىپ، ئۈنىنى قويۇپ بېرىپ يىغلاشتى،
ھارۋىمۇ بارغانسېرى تېزلەشتى. ئۇ تېز يۈگۈرۈشكە ھەرقان-

چە ئۇرۇنسىمۇ، قەدىمى يەنىلا ئاستا ئىدى. «بوكسېر!» دەپ توۋلىدى كلوۋېر، «بوكسېر! بوكسېر! بوكسېر!» دەل شۇ چاغدا، بوكسېر سىرتتىكى ۋاراڭ - چۇرۇڭنى ئاڭلىغاندەك قىلدى - دە، ئاق بالداقلىق تۇمشۇقنى ھارۋىنىڭ كەينىدە - كى كۆزنەكتىن سىرتقا چىقاردى.

— بوكسېر! — توۋلىدى كلوۋېر ئەنسىزلىك بىلەن، — بوكسېر، چۈش، دەرھال چۈش! ئۇلار سېنى ئۆلتۈرگىلى ئې - لىپ ماڭدى.

ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى كلوۋېرغا ئەگىشىپ: «چۈش، بوكسېر، تېز چۈش!» دەپ توۋلاشتى. ھارۋا بارغانسېرى ئىت - تىكلەپ، ئۇلاردىن يىراقلاپ كەتتى. بوكسېر كلوۋېرنىڭ نې - مە مەقسەتتە توۋلىغىنىنى چۈشەندىمۇ - يوق، بۇنى ئۇققىلى بولمايتتى. ھايال ئۆتمەي، ئاتنىڭ تۇمشۇقى كۆزدىن غايىب بولدى، ھارۋىنىڭ ئىچىدىن ئات تۇيىقىنىڭ بىر يەرگە تەپكەن ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى، قارىغاندا، بوكسېر ئۆزى ئۈچۈن چىقىش يولى ئىزدىگەندەك قىلاتتى. ئەگەر بۇ ھارۋىنى بوك - سېر بۇرۇنقى كۈچى بىلەن تېپىدىغان بولسا، ھارۋا ئوتۇن قىلىشقىمۇ يارمايدىغان دەرىجىدە سەرەڭگە تېلىدەك چۆل - چۆل بولۇپ كەتكەن بولاتتى. ۋاي ئېسىت، ئەمدى ئۇ ماغدۇ - رىدىن كېتىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ تېپىشلىرى بارا - بارا ئا - جىزلاپ، ئاۋازلار ئاڭلانمىدى. ئاخىرى ئۈمىدسىزلەنگەن ھايۋانلار ھارۋىغا قوشۇلغان ئىككى ئاتقا يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

— يولداشلار، يولداشلار! — دېدى ئۇلار قايغۇلۇق ئاۋازدا، — ئۆزۇڭلارنىڭ قېرىندىشىنى قۇشخانغا تارتماڭلار! بىراق، بۇ ئىككى نادان مەخلۇق ئۇلارنىڭ نېمە بولۇشى - نى نەدىن بىلسۇن، ئەكسىچە، ئۇلار قۇلاقلىرىنى دىڭگايىتىپ، ئاياغلىرىنى تېزلەتتى. كۆزنەكتىن بوكسېرنىڭ يۈزى قايتا كۆرۈنمىدى. بەزى ھايۋانلار بالدۇرراق بېرىپ، بەش تاقاقلىق

دەرۋازىنى ئېتىۋېلىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، ئۈلگۈرەلمىدى. ھارۋا ھەش - پەش دېگۈچە دەرۋازىدىن چىقىپ، چوڭ يولدا غايىب بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن بوكسېر قايتا كۆرۈنمىدى. ئۈچ كۈندىن كېيىن يۇقىرىدىن گەرچە بوكسېر بىر ئات ئېرىشكە تېگىشلىك كۈتۈنۈشلەرگە تولۇق ئېرىشكەن بولسىمۇ، ۋىلكىگتوندىكى دوختۇرخانىدا جان ئۈزدى، دەپ ئۇقتۇرۇش قىلىندى. خەۋەرنى سىكالىپ يەتكۈزدى، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، بوكسېر سەكراتتا ياتقان سائەتلەردە بوكسېرنىڭ يېنىدىن ئايرىلماپتىمىش.

— بۇ مېنىڭ ئۆمرۈمدىكى ئەڭ تەسىرلىك كۆرۈنۈش!
— دېدى سىكالىپ بىر پۇتى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ،
— ئۇ جان ئۈزگىچە، كارىۋىتىنىڭ يېنىدا تۇردۇم. سەكرات -
تىكى پەيتىدە ئۇنىڭ سۆزلىگۈدەك ھالى قالمىغانىدى، ئۇ،
چاقپەلەك پۈتمەي تۇرۇپلا كېتىپ قالدىغان بولدۇم، دەپ
شۈبھىلىدى. ئۇ مېنىڭ قۇلىقىمغا: «ئالغا، يولداشلار! ئىسيان
نامىدا ئالغا! ھايۋانلار قورۇقى ياشىسۇن! ناپالېئون ياشىسۇن!
ناپالېئوننىڭ مەڭگۈ توغرا!» دەپ پىچىرلىدى. مانا بۇ ئۇنىڭ
ئەڭ ئاخىرقى سۆزى، يولداشلار!

سىكالىپنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگەردى. ئۇ ئازراق
تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قىيىن كۆزلىرىنى ئالاق - جالاق
قىلىپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— مېنىڭ بىلىشىمچە، — دېدى ئۇ، — بوكسېر قو -
رۇقتىن كەتكەندە، بىمەنە ۋە زەھەر خەندە گەپلەر تارقىلىپ
يۈرۈپتىمىش، بەزىلەر ھارۋىدىكى «ئات بوغۇزلاش» دېگەن
خەتكە قاراپلا، بوكسېرنى قۇشخانغا ئېلىپ ماڭىدىكەن دېگەن
خۇلاسىنى چىقارغان. قانداقسىگە ئۇنداق بولسۇن، ھايۋان
دېگەن شۇنداقمۇ دۆتلۈك قىلغان بارمۇ؟ ئەسلىدە، ئۇلار
مۆھتىرەم داھىمىز ناپالېئوننى چوڭقۇرراق چۈشەنسە بولات -

تى، شۇنداقمۇ؟!

سىكالىر غەزەپتىن ۋارقىراپ كەتتى، قۇيرۇقىنى شىپ-پاڭشىتىپ، ھەر تەرەپكە سەكرەيتتى.

— ھارۋىنىڭ ئىشى ئۈنچە مۇرەككەپ ئەمەس، — دېدى ئۇ، — ھارۋا ئەسلىدە بىر قاسساپنىڭ بولۇپ، كېيىن بىر مال دوختۇرىغا ئۆتۈنۈپ بېرىلگەن. ئەمما، مال دوختۇرى ھارۋىدىكى خەتلەرنى ئۆزگەرتىشكە ئۈلگۈرمىگەن. خاتا تو-نۇشلار دەل مۇشۇ يەردىن كېلىپ چىققان.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ھايۋانلارنىڭ كۆڭلى ئارام تاپقاندىك بولدى. سىكالىر بوكسىرنىڭ ئۆلۈش ئالدىدىكى ئەھۋالىنى ناھايىتى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى، بوكسىر دوختۇرخانىدا كاتتا غەمخورلۇقلارغا ئېرىشىپتۇ، ناپالېئون قىممەت باھالىق دورىلارنىڭ باھاسىنى سۈرۈشتۈرمەيلا ئېلىپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ھايۋانلارنىڭ ئاخىرقى گۇمانلىرىمۇ يېشىلىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ قاينغۇسى بوكسىرنىڭ خىرامان ئۆلگىنىدىن كەلگەن قانائەتلىنىشكە ئورۇن بەردى.

ناپالېئون كېيىنكى يەكشەنبىلىك يىغىلىشقا بىۋاسىتە ئۆزى قاتنىشىپ، بوكسىرغا تەزىيە بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن قىسقا بىر نۇتۇق سۆزلىدى.

— تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، — دېدى ئۇ، — ۋاپات بولغان قېرىندىشمىزنىڭ مېيتىنى قورۇقىمىزغا قايتۇرۇپ كېلىپ دەپنە قىلالىمىدۇق. مەن گۈللۈكىمىزدىكى ئېسىل لاۋر دەرەخنىڭ شېخىدىن گۈلچەمبىرەك ياساپ، بوكسىر-نىڭ قەبرىسىگە قويۇشنى بۇيرۇدۇم. بىرنەچچە كۈن ئىچىدە، چوشقىلار بوكسىرنى خاتىرىلەش زىياپىتى ئۆتكۈزىدۇ، ناپا-لېئون نۇتقىنى بوكسىرنىڭ دائىم تەكرارلايدىغان «تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلەيمەن»، «يولداش ناپالېئوننىڭ ھەمىشە توغرا» دېگەن ئىككى ئېغىز گېپىنى نەقىل قىلىپ چۈشۈر-

دى، — بۇ سۆزلەرنى ھەر بىر ھايۋان ئۆزلىرىنىڭ قىلىنە -
 ماسى قىلىشى كېرەك! — دېدى ئۇ ئاخىرىدا.
 زىياپەت كۈنى، يېڭى يېمەكلىك توشۇيدىغان بىر ھارۋا
 ۋىلىكىڭتوندىن كېلىپ، خوجاينىڭ ئۆيىگە يوغان بىر ساز -
 دۇق چۈشۈردى. شۇ كۈنى تۈن بويى ناخشىلار ۋە قىيقاس -
 سۈرەنلەر ياڭراپ، ئۇنىڭدىن كېيىن تىللىشىشلار ئاڭلاندى،
 ھايال ئۆتمەي گۈلدۈر - قاراسلار ئىشتىلىدى. ئەتىسى چۈش -
 كىچە ھېچكىم ئورنىدىن تۇرمىغاچقا، ھەممە ياق جىمجىت
 ئىدى، ئەمما، چوشقىلار نەدىندۈر پۇلنىڭ ئېپىنى قىلىشىپ،
 بىر ساندۇق ۋىسكى سېتىۋاپتۇ، دېگەن گەپلەر تارقالدى.

ئونىنچى باب

يىللار ئۆتتى. پەسىللەر كېلىپ - كەتتى. ھايۋانلارنىڭ قىسقا ئۆمرى ئۇچقاندەك ئۆتەتتى. ئەينى چاغلاردىكى ئىس- يانلارنى بىلىدىغان ئەجدادلار ئۈزۈلگەن بىر دەۋر يېتىپ كەلدى، ئۇ ئىشلارنى بىلىدىغانلاردىن پەقەت كلوۋېر، بېنيا- مىن، قاغا موسېس ۋە بىرقانچە چوشقىلارلا قالغانىدى. ئۆچكە مورېل ئۆلدى. بىلۇپېل، جېسى ۋە پىنچىرلەر - مۇ ئۆلدى. ھەتتا جونېسمۇ ۋىلايەتنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى زابويلارنى يىغىۋېلىش ئورنىدا ئۆلدى. سىنوۋېل ئەستىن كۆتۈرۈلدى. بوكسېرنى ئەسلەيدىغانلارمۇ ناھايىتى ئاز قالدى. كلوۋېر قېرىپ، سەمىرىپ كەتكەن بولۇپ، بوغۇملىرى قې- تىپ، كۆزلىرىدىن چاپاق قاينايدىغان بولدى. ئۇ پېنسىيە يېشىدىن ئىككى ياش ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ھازىرغا قەدەر

بىرەر ھايۋاننىڭ راستتىنلا پېنسىيەگە چىققانلىقىنى كۆرۈپ باقمىدى. ياشىنىپ قالغان ھايۋانلارغا ئوتلاقتىن ئايرىم يەر كېسىپ بېرىدىغان گەپلەرمۇ جايىدا قالدى. ناپالبۇن ئېغىر - لىقى 330 قاداق كېلىدىغان، يېتىلگەن بىر قاۋان بولۇپ قالدى. سېمىزلىكتىن سىكالېرنىڭ كۆزلىرىمۇ يۇمۇلۇپ قالدى. پەقەت قېرى بېنىامىن تۇمشۇقىدىكى مويلارنىڭ ئازراق ئاقارغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇرۇنقىدەك تۇرغا - نىدى. بوكسېرنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن ئۇ تېخىمۇ غېرىب، تېخىمۇ كەم سۆز بولۇپ كەتتى.

كۆپىيىش نىسبىتى كۆڭۈلدىكىدەك بولمىسىمۇ، قو - رۇقتىكى ھايۋانلار خېلىلا ئاينىپ قالغانىدى. ئىسيان ئې - غىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرگەن غۇۋا چۆچەككە ئايلىنىپ قالدى، باشقا يەرلەردىن سېتىۋېلىنىپ كىرگۈزۈلگەن ھايۋانلار بۇ يەرگە كېلىشتىن بۇرۇن ئىسيان ھەققىدە ھېچ نەرسىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدى. ھازىر قورۇقتا كلوۋېردىن باشقا ئۈچ ئات بار بولۇپ، ئۇلار ناھايىتى قاۋۇل، دوستانە، ئەمگەكچان بولسىمۇ، ئىنتايىن نادان ئىدى. ئۇلار ئون ئۈچ - تىن كېيىنكى ھەرپنى تونۇمايتتى. ئۇلار ئىسيان ۋە ھايۋا - نىزم پىرىنسىپى ھەققىدىكى گەپلەرنى تولۇق قوبۇل قىلات - تى، كلوۋېرغا ئىخلاسمەن بۇ جانىۋارلار ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققان گەپلەرگە بەكرەك مايىل ئىدى. ۋاھالەنكى، ئۇلار ئاڭلىغانلىرىنى قانچىلىك دەرىجىدە چۈشىنىدۇ، بۇنىڭغا بىر نېمە دېمەك تەس ئىدى.

قورۇق بارغانسېرى گۈللىنىپ، ياخشى باشقۇرۇلماقتا ئىدى، پىلكىڭتوندىن سېتىۋېلىنغان ئىككى پارچە زېمىن قوشۇلۇپ، قورۇقنىڭ كۆلىمىمۇ كېڭىيىپ قالغانىدى. چاق - پەلەك قۇرۇلۇشىمۇ بىر ئاماللار بىلەن پۈتكەن بولدى، قو - رۇقنىڭ ئۆزىگە تەۋە دان ئايرىش ماشىنىسى ۋە چۆپ باغلاش

ماشىنىسى بار بولدى، بىر قانچە يېڭى ئىمارەتلەرمۇ پەيدا بولدى. ۋىمپېر ئىككى چاقىلىق ئات ھارۋىسى سېتىۋالدى. قىزىق يېرى، چاقىلەك توك چىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلدى. مەي، تۈگمەن قىلىپ ئىشلىتىلدى، بۇنىڭ پايدىسىمۇ ئوبدان بولدى. ھايۋانلار تىرىشىپ - تىرىشىپ يۈرۈپ، يەنە بىر چاقىلەكنى قۇرۇپ چىقىشماقتا ئىدى. ئېيتىلىشىچە، ئۇنى توك چىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىرىمىش. بىراق، ئەينى زاماندا سىنوۋبول ھايۋانلارغا دېگەن باياشات تۇرمۇش (ئېلېكتىر - لەشكەن بولۇش، ئىسسىق، سوغۇق سۇلار تەل بولۇش، ھەپ - تىدە پەقەت ئۈچ كۈنلا ئىشلەش) نىڭ گېپىنى ھېچكىم تىلغا ئالماس بولۇپ قالدى. ناپالېئون ئۇ غايىلەرنى ھايۋانزىمنىڭ پىرىنسىپىغا خىلاپ، دەپ ئېيتاتتى. ھەقىقىي بەخت جاپالىق ئىشلەپ، ئاددىي تۇرمۇش كەچۈرۈشتىن ئىبارەت، دەيتتى ئۇ. نېمىشقىدۇر، قورۇق بۇرۇنقىدىن بېيىغان بولسىمۇ، ئىت ۋە چوشقىدىن باشقا ھايۋانلار ئۇ بايلىقنىڭ پايدىسىنى كۆ - رەلەمدى، چوشقا ۋە ئىتلارنىڭ ئاۋۇپ كېتىشى بۇنىڭ قىس - مەن سەۋەبى بولسا كېرەك. چوشقىلار بىلەن ئىتلارمۇ بىكار يۈرمەيتتى، خۇددى سىكالېر ئېرىنىمەي چۈشەندۈرگەنگە ئوخشاش، قورۇقنى باشقۇرۇش ۋە ئۇيۇشتۇرۇش جەھەتتە ئۇلارنىڭ ئايىغى چىقماس ئىشلىرى بار ئىدى. ھايۋانلار نادان بولغاچقا، بۇ ئىشلارنى چۈشىنىپ بولالمايتتى. سىكالېر دې - گەندەك، چوشقىلار «ئارخىپ تۇرغۇزۇش»، «دوكلات يېزىش»، «يىغىن خاتىرىسى يېزىش»، «ئەستىلىك يېزىش» دېگەندەك باشقىلار چۈشىنىپ كېتەلمەيدىغان ئىشلارنى قىلىشقا مەج - بۇر بولىدۇ. ئۇلار يوغان - يوغان قەغەزلەرگە ئىمىر - چى - مىر خەتلەرنى يېزىشى كېرەك. يېزىپ بولغاندىن كېيىن كۆيدۈرۈپ يوق قىلىش كېرەك. بۇ ئىشلار قورۇقنىڭ بەخت - سائادىتى ئۈچۈن بەك مۇھىم ئىدى. تا ھازىرغا قە -

دەر چوشقىلار بىلەن ئىتلار ئۆزلىرى قول سېلىپ يېمەكلىك ئىشلەپچىقارمىدى، ئۇلارنىڭ سانى كۆپ بولۇپلا قالماي، ئىشتىھايىمۇ ياخشى ئىدى.

باشقا ھايۋانلارنىڭ تۇرمۇشى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە ئايان بولغىنىدەك كونا پەيدىدە ئىدى. ئۇلارنىڭ قورسقى يەنىلا ئاچ ئىدى، پاخال ئۈستىدە يېتىشتى، كۆلچەكتىن سۇ ئىچەتتى، ئىشلەيتتى. قىشتا سوغۇقنىڭ، يازدا چۈشنىڭ دەردىنى تارتىشتاتتى. ئۇلارنىڭ ياشقا چوڭلىرى ئۆزلىرىنىڭ غۇۋا خاتىرىلىرىگە ئاساسەن، ئىسيان كۆتۈرۈلۈپ، جۈنپىس ھەيدەلگەن دەسلەپكى چاغلاردىكى تۇرمۇشىمىز ھازىرقىدىن ياخشى بولمىدى ياكى ناچار بولغىنىمىدى دېگەننى خىيال قىلىشىپ، بىرەر ھۆكۈمنى چىقارماقچى بولاتتى. ئەمما، ئۇلار ھېچنېمىنى تۈزۈك ئىلغا قىلالىمىدى. ئۇلار ھازىرقى تۇرمۇش بىلەن سېلىشتۇرما قىلغۇدەك ھېچقانداق ئاساسقا ئىگە ئەمەس ئىدى، ئۇلارنىڭ كالىسىدا سىكالېر ئىزىپ - ئىچۈرۈپ قويغان بىر قاتار سانلىق مەلۇماتلاردىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى. سىكالېرنىڭ سانلىق مەلۇماتلىرى پەقەت ئىشلارنىڭ بارغانسېرى ياخشىلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرەتتى. ھايۋانلارنىڭ ئۇ مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا چامىسى يەتمەيتتى، چولسىمۇ تەگمەيتتى. قېرى بېنىيىمىن ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ھاياتىدىكى ھەربىر كەچۈرمىشىنى ئەسكە ئېلىپ، ئىشلارنىڭ ئۆتمۈشتىكىدىن بەك ناچار ۋە بەك ياخشى بولۇپ كەتمەيدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ تۇراتتى. ئاچلىق، ئازاب ۋە ئۈمىدسىزلىك تۇرمۇشنىڭ ئۆزگەرمەس پىرىنسىپى، دەيتتى ئۇ.

ھايۋانلار يەنىلا ئۈمىدسىزلەنمەيتتى، بەلكى، ھايۋانلار قورۇقنىڭ بىر ئەزاسى بولۇشتىكى شەرەپ تۇيغۇسى ۋە ئۈستۈنلۈك تۇيغۇسىنى بىر مىنۇتمۇ ئېسىدىن چىقارماي يۈ-

رۈشەتتى. ئۇلار پۈتۈن ئەنگلىيەدىكى بىردىنبىر ھايۋانلار ئىگىدارچىلىقىدىكى قورۇقنىڭ خەلقى ئىدى. ئۇلارنىڭ ياش-لىرى بولسۇن ياكى ئون - يىگىرمە چاقىرىم يىراقلىقتىن سېتىۋېلىپ كېلىنگەنلىرى بولسۇن ئۆزلىرىنىڭ بۇ قورۇ-قىدىن ھەيران قالماي تۇرالماتتى. ئۇلار ئوۋ مىلتىقلىرىدىن چىققان ئوق ئاۋازلىرىنى ئاڭلىغاندا، خادىدا لەپىلدەۋاتقان يېشىل تۇغلارنى كۆرگەندە، قەلبلىرىدە ئىپتىخار ھېس قىل-ماي تۇرالماتتى، پاراڭلىرى تەبىئىي ھالدا بۇرۇنقى باتۇر-لۇقلار، جۈنپىسنىڭ قوغلىنىشى، «يەتتە مىزان»نىڭ پۈتۈلۈ-شى، تاجاۋۇز قىلىپ كەلگەن ئىنسانلار قوغلىۋېتىلگەن ئىككى قېتىملىق ئۇرۇش قاتارلىق شۆھرەتلىك تېمىلارغا كۆچەتتى. كونا چۈشلەر تەرك ئېتىلىمدى، قېرى مايور بې-شارەت بەرگەن ھايۋانلار جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەمەلگە ئېشىپ، ياپېيىشىل ئەنگلىيە تۇپرىقىنىڭ ئىنسانلارنىڭ ئايىغى ئاس-تىدا چەيلەنمەسلىكىگە ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى قەتئىي ئى-شىنىدۇ. ئۇ كۈنلەرنىڭ يېتىپ كېلىشى ئۈنچە تېز بولماس-لىقى مۇمكىن، بەلكىم، ھازىرقى ھايۋانلارنىڭ ئۇ كۈنلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈشكە ئۆمرى يار بەرمەسلىكى مۇمكىن. بىراق، ئۇ كۈنلەر ھامان يېتىپ كېلىدۇ، «ئەنگلىيە جانىۋار-لىرى» دېگەن ئاھاڭنى ھايۋانلار ئۇ يەر - بۇ يەردە ئوغرىلىق-چە غىغىشىپ قوياتتى، ھېچكىم ئۈنلۈك ئوقۇشقا جۈرئەت قىلالمىسىمۇ، ھەممە ھايۋانلارنىڭ ئۇ ناخشىنى ئېيتالايدىغان-لىقىدا گەپ يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۆمرى جاپادا ئۆتتى، ئۇ-مىد - ئارزۇلىرىمۇ تۈزۈك ئىشقا ئاشمىدى، ئۇلار ئۆزلىرى-نىڭ باشقا ھايۋانلارغا ئانچە ئوخشىمايدىغانلىقىنى ھېس قى-لىپ يەتتى، ئۇلارنىڭ تويغۇدەك بىر نەرسە يېيەلمەسلىكى زوراۋان ئىنسانلار تۈپەيلىدىن بولغان ئەمەس ئىدى، ئۇلارنىڭ ئېغىر ئەمگەكلىرى ئۆزلىرى ئۈچۈن ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارد-

سىدا ئىككى پۇتى بىلەن ماڭىدىغانلار يوق بولۇپ، بىر ھايۋان يەنە بىر ھايۋاننى «خوجاين» دەپ ئاتايدىغان ئىشلار يوق ئىدى. دېمەك، بارلىق ھايۋانلار باراۋەر ئىدى.

دەسلەپكى ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، سىكالېر بىرنەچچە قوينى ئەگەشتۈرۈپ، قورۇقنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى قېيىن ئوتىلىسى قاپلىغان توقايلىققا باردى. قويلار سىكالېرنىڭ نازاردىن تىدە كۈنبويى يۇمران ئوتلارنى يېدى. كەچقۇرۇن سىكالېر ئۆزى يالغۇز قايتتى، ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق بولغاچقا، قويلارنى توقايلىقتا قالدۇردى. قويلار شۇ قالغانچە بىر ھەپتە تۇرۇشتى، باشقا ھايۋانلار ئۇلارنىڭ قارىسىنىمۇ كۆرەلمىدى. سىكالېر كۆپ ۋاقىتنى قويلار بىلەن ئۆتكۈزەتتى، مەن قويلارغا ناخشا ئۆگىتىۋاتىمەن، دەخلى قىلماڭلار، دەيتتى ئۇ.

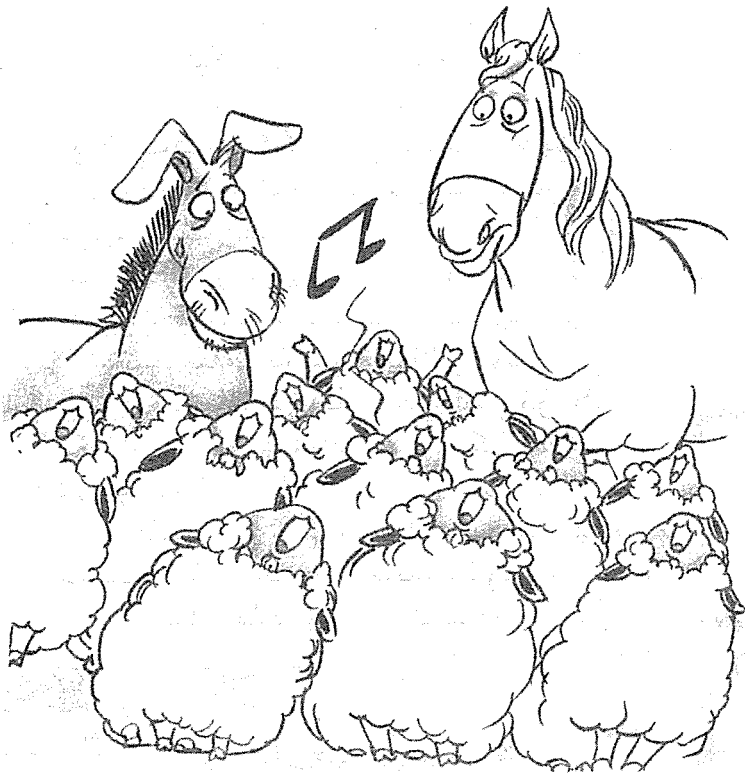
قويلار قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ھايۋانلار ئىشتىن چۈشۈپ، تۇرالغۇلىرىغا قايتىۋاتقان ئازادە بىر ئاخشىمى، قورۇقتىن بىر ئاتنىڭ نالىسى ئاڭلاندى، ھايۋانلار قاققان قورۇقتەك جايىدا تۇرۇشۇپ، مىدىر - مىدىر قىلىشىمىدى. بۇ ئاۋاز كلوۋېرنىڭ ئاۋازى بولۇپ، ئۇ يەنە بىر قېتىم كىشىدە ۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن بارلىق ھايۋانلار ھويلىغا ئېتىلىپ چىقىشتى - دە، كلوۋېر كۆرگەن مەنزىرىنى كۆرۈشتى.

كۆرۈنگىنى چوشقىنىڭ كەينى ئىككى پۇتى بىلەن ئۆرە مېڭىشى بولدى.

ئۇ سىكالېر ئىدى. ئۇ گويا ئاشۇ سېمىز گەۋدىسىنى بۇ ھالەتكە ئانچە كۆنۈپ كېتەلمىگەندەك كۆتۈرسىمۇ، تەڭپۇڭ - لۇقنى ساقلىغان ھالدا ھويلىنىڭ بۇ تەرىپىدىن ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ كېتىپ باراتتى. ئارقىدىنلا خوجاينىڭ ئۆيىدىن بىر سەپ چوشقىلار چىقىشىپ، ئىككى پۇتلاپ مېڭىشتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئوبدانلا ماڭاتتى، بەزىلىرى گويا ھاسا

بولسا بولىدىغاندەك ئازراق ئەلەڭشىيتتى، قانداقلا بولمىسۇن
ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھويلىنى بىر ئايلىنىپ چىقالىدى. دەل
مۇشۇ ۋاقىتتا، ئىتلارنىڭ ئەنسىز قاۋاشلىرى بىلەن قارا
خورازنىڭ چىلىشى ئاڭلاندى - دە، ناپالبئون پەيدا بولدى،
ئۇ روھلۇق بولۇپ، مەغرۇر كۆز تاشلايتتى. ئىتلار ئۇنىڭ
ئەتراپىدا پەرۋانە ئىدى.

ئۇ ئالدى پۇتلىرى بىلەن بىر قامچىنى تۇتۇۋالغانىدى.
گۆرۈستەندەك جىمجىتلىق ئەتراپنى قاپلىدى.
ئەندىكىپ چۆچۈگەن ۋە قورقۇپ كەتكەن ھايۋانلار بىر
يەرگە سىغىدىلىپ، چوشقىلار سېپىنىڭ ئالدىرىماي مېڭىش -

لىرىغا قاراپ قېلىشتى. شۇ تاپتا پەلەكنىڭ چاقى تەتۈر ئايلانغاندەك بىر ئىش بولدى. ھايۋانلارنىڭ دەسلەپكى ئەندى- كىشلىرى ئۆتۈپ كەتتى، گەرچە ئىتلار قورققا سېلىپ تۇر- سىمۇ، ئۇزاق يىللاردىن بېرى يېتىلدۈرگەن ھېچ ئىشتىن قاقشىمايدىغان، ھېچنىمىنى تەنقىدلىمەيدىغان ئادەتلىرى شۇ يېتى داۋام قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، ھايۋانلار ھېچنىمە بى- لەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرماي، بىر قېتىم قارشىلىق كۆر- سىتىدىغان پۇرسەت يېتىپ كەلگەندەك بولدى. قىزىق يېرى، خۇددى بۇيرۇق تاپشۇرۇۋالغاندەك، قويىلار بىردەك مەرەپ، خور ھاسىل قىلدى:

— تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار تېخىمۇ ياخشى! تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار تېخىمۇ يا- شى! تۆت پۇتلۇقلار ياخشى، ئىككى پۇتلۇقلار تېخىمۇ ياخشى! شوئار بەش مىنۇت داۋاملاشتى. قويىلار جىم بولغاندا، چوشقىلار ئۆيلىرىگە كىرىپ بولۇشتى — دە، قارشىلىق بىل- دۈرىدىغان پۇرسەتمۇ ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ كەتتى.

بىرسىنىڭ تۇمشۇقى بېنىيامىنىڭ مۇرىسىگە تەگكەندەك بولدى، قارىسا، ئۇ كلوۋېر ئىكەن. ئۇنىڭ كۆزلىرى تېخىمۇ خىرەلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈندى، ئۇ لام — جىم دېمەيلا بېنىيامىنىڭ يالىدىن چىشلەپ تارتىپ، «يەتتە مىزان» يې- زىلغان تامنىڭ قېشىغا ئېلىپ باردى. ئۇلار ۋازىلىن سۈر- كەپ، ئۈستىگە ئاق خەت يېزىلغان تامنىڭ يېنىدا بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى.

— كۆزلىرىم بولمايلا كەتتى، — دېدى كلوۋېر ئاخىرى، — ياشلىقىمدىمۇ تامدىكى خەتلەرنى تونۇيالمايتتىم. لېكىن، بۇ تام بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدىغاندەكلا قىلىدۇ. بېنىيامىن، قا- رىغىنا، «يەتتە مىزان» ئۆزگەرمەي تۇرۇپتىمۇ؟

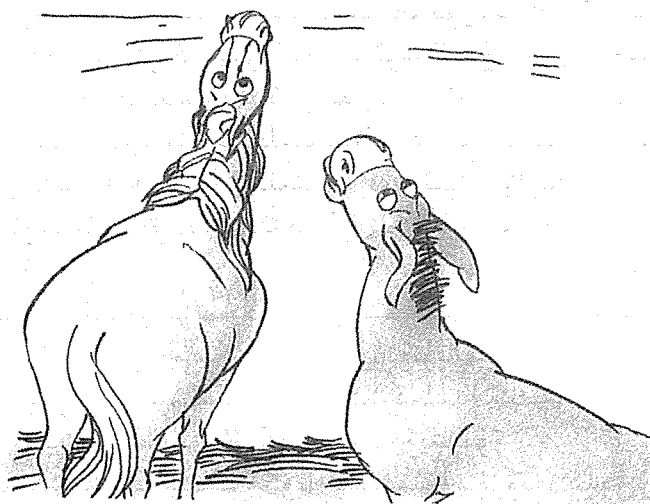
بۇ نۆۋەت بېنىيامىن كونا ئادىتىنى بۇزۇپ، كلوۋېرغا

خەتنى ئوقۇپ بەردى. ئەمدى تامدا بىرلا ماددىلىق مىزان قال-
غانىدى. ئۇ مىزان مۇنداق ئىدى:

ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى باراۋەر، لېكىن، بەزى ھايۋانلار
باشقا ھايۋانلاردىن بەكرەك باراۋەر.

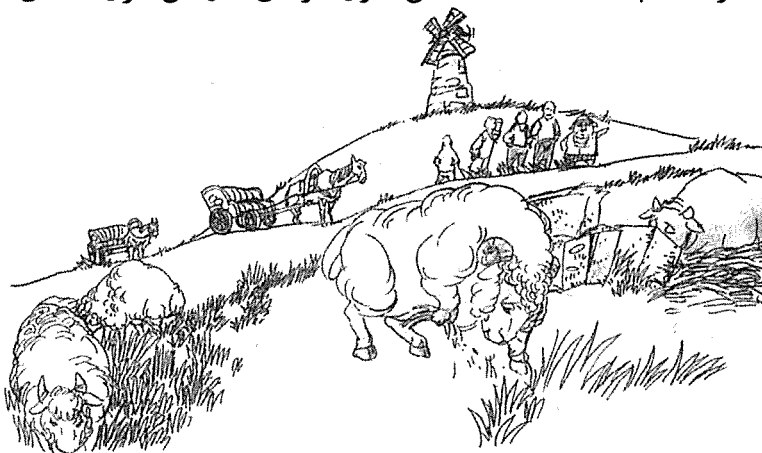
ئەتىسى قورۇقتىكى نازارەتچى چوشقىلارنىڭ ھەممىسى-
نىڭ ئالدى پۇتلىرى بىلەن قامچا تۇتۇۋالغانلىقى ھەيران
قالمىسىمۇ بولىدىغان بىر ئىش ئىدى. ئۇلارنىڭ يەنە رادىيو
سېتىۋالغانلىقى، تېلېفون ئورناتماقچى بولغانلىقى، «يوھان

ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى باراۋەر
بەزى ھايۋانلار تېخىمۇ شۇنداق!!

توپاق»، «قىزىقارلىق خەۋەرلەر»، «كۈندىلىك ئەينەك» قاتار -
لىق گېزىت - ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولغانلىقى تېخىمۇ
ھەيران قالارلىق ئىش ئەمەس ئىدى. ناپالىئوننىڭ غاڭزا
چىشلەپ تۇرۇپ، گۈللۈكتە سەيلە قىلىشنى دېمەيلا قويماي -
لى، ياق، ياق، چوشقىلار جونىسىنىڭ كىيىم ئىشكاپىدىكى
كىيىملەرنى كىيىۋالغانىدى. ناپالىئونمۇ ئوچۇق - ئاشكارا
ھالدا قارا چاپان، ئوۋچى ئىشتىنىنى كىيىپ، پىچىقىغا خۇ -
رۇم يۆگەپ، ئۆزىنى كۆز - كۆز قىلاتتى. ئۇنىڭ ئامراقى -
كىچىنى جونىس خانىمنىڭ پەقەت يەكشەنبە كۈنلىرىلا كى -
يىدىغان تاۋار كۆڭلىكىنى كىيىۋالغانىدى.

بىر ھەپتىدىن كېيىنكى بىر چۈشتىن كېيىن، ئىككى
چاقىلىق بىرقانچە ئات ھارۋىسى قورۇققا كەلدى، ئەتراپتىكى
قورۇقنىڭ خوجايىنلىرىدىن تەشكىل تاپقان بىر ئۆمەك تەك -
لىپكە بىنائەن تەكشۈرۈشكە كەلگەنىدى. مېھمانلار قورۇقنىڭ
ھەرقايسى جايلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشتى، ئۇلار ھەممە
نەرسىنى ماختاشتى، چاقپەلەككە ئالاھىدە باھا بېرىشتى.
ھايۋانلار تۇرۇپلۇقتا ئوت ئوتاۋاتقان بولۇپ، ناھايىتى قىز -
تىرقىنىپ ئىشلىگەنلىكتىن كۆزلىرىنى يەردىن ئۈزمەيتتى،

ئۇلار زادى چوشقىدىن بەكرەك قورقامدۇ ياكى ئادەمدىنمۇ،
بۇنى ئۇققىلى بولمايتتى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى، خوجايىننىڭ ئۆيىدىن قىقاس -
سۈرەنلەر ۋە ناخشىلار ئاڭلىنىپ تۇردى. ئارىلاش بىر ئاۋاز
ھايۋانلارنىڭ قىزىقىشىنى بەكرەك تارتتى. ھايۋانلار بىلەن
ئادەملەر باراۋەر ھالدا تۇنجى نۆۋەت بىر يەرگە كېلىشكەن بۇ
مۇھىتتا، نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىنى بىلىپ بېقىش كې-
رەك - تە. شۇنىڭ بىلەن ھايۋانلار ئاۋايلاپ دەسسەشىپ،
خوجايىننىڭ گۈللۈكىگە كىرىپ كېلىشتى.

بوسۇغىغا كەلگەندە، ھايۋانلار نېمە قىلارنى بىلەلمەي
تۇرۇپ قېلىشتى، كلوۋېر ئۇلارنى باشلاپ ماڭدى. ئۇلار ئېھ-
تىيات بىلەن دەسسەپ ئۆيگە يېقىنلاشتى، بەزى بويى ئېگىز
ھايۋانلار دېرىزە ئارقىلىق ئاشخانغا سەپسىلىشتى. ئالتە نە-
پەر قورۇق خوجايىنى بىلەن ئالتە چوشقا ئۇزۇنچاق شىرەنى
چۆرىدەپ ئولتۇرۇشقانىدى. ئاپالېئون شىرەنىڭ تۆر تەرىپىدە
ئولتۇرۇپتۇ. چوشقىلارنىڭ ئولتۇرۇشلىرى شۇنداق بەھۇزۇر.
مېھمان بىلەن ساھىبخان باشتا قارت ئويناشتى، بىر - بى-
رىگە قەدەھ سۇنۇشقا تۇتۇندى. يوغان بىر ئاپقۇر قولىدىن -
قولغا ئۆتۈپ تۇراتتى. تۇتقۇچلۇق ئىستاكىلار تەكرار -
تەكرار ھالدا پىۋىلار بىلەن تولدى. ھايۋانلارنىڭ سىرتتىن
تۆشۈكتەك ماراشلىرىغا ھېچكىم دىققەت قىلمىدى.

تۈلكە جاڭگالدىكى پىلىككىتون ئەپەندى قەدەھنى كۆتۈ-
رۈپ ئورنىدىن تۇردى:

— مەن كۆپچىلىكنى بىر قەدەھتىن ئىچىشكە تەكلىپ
قىلىمەن، قەدەھ كۆتۈرۈشتىن بۇرۇن، بىرنەچچە ئېغىز گەپ
قىلىشنى مۇۋاپىق كۆردۈم، — دېدى ئۇ، — ئۇزۇن مەزگىل-
لىك ئىشەنمەسلىك ۋە خاتا چۈشىنىشلەرگە خاتىمە بېرىلدى،
بۇ كىشىنى مەنۇن قىلىدىغان بىر ئىش، بۇ ھەر قايسىلىرى

ئۈچۈنمۇ خۇشاللىقلارلىق ئىش. ئىلگىرى ھايۋانلار قورۇقى
ئىنسان قوشنىلىرىنىڭ دۈشمەنلىكىگە ئۇچرىغان، بەلكىم،
بۇ ئىنسان قوشنىلارنىڭ ئەندىشىلىرىدىن دېرەك بەرسە كې-
رەك. بەزىدە بەختسىز ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ، خاتا ئىدىيەلەر-
مۇ بازار تېپىپ قالىدۇ. ئەينى چاغدا بىر قورۇققا چوشقا ئى-
گە بولۇپ باشقۇرىدىغان ئىشلار بىنورمال تۇيۇلۇپ، قوش-
نىلارغا شۈبھىلىك تەسىر بەرگەنىدى. نۇرغۇن قورۇقدارلار
تەكشۈرمەيلا بۇنداق قورۇق خوجىدارلىقى ئۇچىغا چىققان قا-
نۇنسىزلىق، ئۇ يەردە چوقۇم بىدئەت نەرسىلەر ھۆكۈم سۈر-
دۇ، دېگەنىدى. بۇ خوجايىنلار ئۆزلىرىنىڭ قورۇقىدىكى
ھايۋانلار ۋە چاكارلارنىڭ تەسىرگە ئۇچراپ قېلىشىدىن ئەن-
سىرىگەنىدى. مانا ھازىر ئۇنداق ئەندىشىلەر يوققا چىقتى.
بۈگۈن مەن ۋە باشقا دوستلار ھايۋانلار قورۇقىغا كېلىپ،
زىيارەتتە بولۇۋاتىمىز، ھەممە يەرنى كۆردۈق، بايقىغىنىمىز
نېمە بولدى؟ شۇنى ھېس قىلدۇقكى، ھايۋانلار قورۇقىنىڭ
مەشغۇلات قائىدىلىرى ئەڭ زامانىۋى بولۇش بىلەن بىر

ۋاقىتتا، تۈزۈملىرى مۇنتىزىم، ئىشلىرى تەرتىپلىك ئىكەن. بۇ باشقا ھەرقانداق قورۇققا ئۆرنەك بولالايدۇ. ھايۋانلار قورۇقىدىكى تۆۋەن دەرىجىلىك ھايۋانلار ۋىلايەتتىكى باشقا قورۇقلاردىكى ھايۋانلارغا قارىغاندا، جىق ئىشلەپ، ئاز يەيدىكەن. بۇ گېپىمنىڭ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەن. بىز بۇ يەردە كۆرگەنلىرىمىزنى ئۆز قورۇقلىرىمىزدا تەتبىقلىماقچىمىز.

سۆزۈمنىڭ ئاخىرىدا يەنە بىر تەكىتلەيمەنكى، ھايۋانلار قورۇقى بىلەن قوشنا قورۇقلار ئوتتۇرىسىدىكى دوستانە ھېسسىيات ئىزچىل داۋاملىشىشى لازىم. چوشقىلار بىلەن ئادەملەر ئوتتۇرىسىدا بۇرۇن بولمىغان زىددىيەتنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بولۇش زۆرۈرىيىتى يوق. بىزنىڭ كۈرەش نىشانىمىز ۋە يولۇقىدىغان قىيىنچىلىقىمىز ئوخشاش. ئەمگەكچىلەر مەسلىسى ھەممىلا يەردە مەۋجۇتقۇ؟

بۇ يەرگە كەلگەندە پىلانىڭتون ئەپەندى كۆپچىلىككە ئازراق قىزىقچىلىق قىلىپ بەرمەكچى بولدى، بىراق كۈلكىسى قىستاپ كېتىپ، گەپ قىلالماي قالدى. كۈلكىسى قىستاپ ئۆپكەسىگە كەتكەن پىلانىڭتون ئەپەندىنىڭ پەشتاقسىمان ئېگەكلىرى ئۆپكەدەك قىزىرىپ كەتتى. ئازراق ئۆتكەندىن كېيىن، ئاخىرى يەنە زۇۋانغا كەلدى:

— سىلەردە تاقابىل تۇرمىسا بولمايدىغان تۆۋەن دەرىجىلىك ھايۋانلار بار، بىزدە ئەدەپلەپ تۇرمىسا بولمايدىغان تۆۋەن قاتلام سىنىپ بار!

بۇ قالتىس ئىبارىدىن سورۇن ئەھلى كۈلۈپ، تېلىقىپ كېتىشتى. پىلانىڭتون ئەپەندى يېمەكلىكى ئاز، ئەمگەك ۋاقتى ئۇزۇن، ئىنتىزامى قاتتىق ھايۋانلار قورۇقىنىڭ ئىگىلىرى بولغان چوشقىلارغا ئايرىن ئېيتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

پىلىكىڭتون ئەپەندى قەدەھلەرنى لىقلاشنى تەلەپ قىلدى.

— ئەپەندىلەر، — دېدى ئۇ، — ھايۋانلار قورۇقىغا ئامەت تىلەپ قەدەھ كۆتۈرەيلى!

خۇشال كۈلكە سادالىرى ۋە پۇت ئۇرۇشلار ئەۋجىگە چىقتى. ناپالېئوننىڭ گۈلقەھلىرى ئېچىلىپ كەتكەندى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، شىرەنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى پىلىكىڭتون ئەپەندىنىڭ يېنىغا بېرىپ قەدەھ سوقۇشتۇردى ۋە قولىدىكى شارابىنى ئىچىۋەتتى. تىلەكلەر ۋە كۈلكە ئاۋازلىرى بېسىققان. دىن كېيىن، ھېلىھەم ئىككى پۇتلاپ ئۆرە تۇرۇۋاتقان ناپالېئون بىرنەچچە ئېغىز سۆزلىدى.

ناپالېئوننىڭ بۇ نۇتقىمۇ ناھايىتى قىسقا بولۇپ، مەقسەتتىن ئۇدۇللا ئىپادىلىدى:

— ئارىمىزدىكى ئوقۇشما سىلىقلارنىڭ ئۆتۈپ كەتكەندىن مەنمۇ بەك خۇش، — دېدى ئۇ، — ئۇزاقتىن بېرى مەن ۋە مېنىڭ يولداشلىرىمنى ئاغدۇرمىچى ۋە ئىنقىلابچى دەپ ئىغۋا تارقىتىشتى، مېنىڭچە، بۇلارنىڭ ھەممىسى دۈشمەن. لەرنىڭ ئىشى. سىرتقى دۇنيا بىزنى باشقا قورۇقتىكى ھايۋانلارنىمۇ ئىسيانغا كۈشكۈرتتى دەپ قارىدى. نېمىدېگەن بىمەنە گەپ بۇ! قوشنىلار بىلەن ھەرزامان ئىناق ئۆتۈپ، نورمال سودا ئالاقىسى ئورنىتىش بىزنىڭ ئۈمىدىمىز. ئىلىكىمىزدىكى بۇ قورۇق بىر ھەمكارلاشما كارخانا. قولۇمدىكى مۈلۈك ئىگىدارچىلىق كىنىشكىسى چوشقىلارغا مەنسۇپ.

كۆڭلىمىزدىكى تۈگۈنلەرنىڭ يېشىلىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىمەن، قورۇقىمىز ئۆزىنىڭ تەرتىپ - ئىنتىزاملىرىنى ئىسلاھ قىلدى، بۇ ئارىمىزدىكى ئىشەنچنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرىدۇ. ھازىرغىچە قورۇقىمىزدا ئەخمىققانە بىر ئادەت ساقلىنىپ كەلدى، بۇ ئادەت بويىچە، ھايۋانلار بىر - بىرىنى

يولداش، دەپ چاقىرىدۇ. بۇنداق چاقىرىش ئەمدى چەكلىنىدۇ. نەدىن كەلگەنلىكىنى ئۇققىلى بولمايدىغان غەلىتە بىر قىلىق بار، ئۇ بولسىمۇ، ھەر يەكشەنبە ئەتىگەندە گۈللۈكتىكى تۈۋرۈككە مىخلاپ قويۇلغان چوشقا بېشىغا تەزىم قىلىش. بۇ ئىشمۇ ئەمەلدىن قالىدۇ، ئۇ ئىسكىلىتمۇ كۆمۈپ تاشلىنىدۇ. بەلكىم، مېھمانلار لەپىلدەپ تۇرغان يېشىل تۇغنى كۆرگەن چاغدا، ئۇنىڭدىكى ئاق رەڭلىك مۇڭگۈز ۋە پاقچاقلارنىڭ يوق قىلىنىغانلىقىغا دىققەت قىلغانىسىلەر. بايرىدقىمىز ئەمدى سىدام يېشىل بايراق بولىدۇ.

پىلىكىڭتون ئەپەندىنىڭ بايىقى دوستانە، قاملاشقان سۆزلىرىگە ئازراق تەنقىدىي پىكرىم بار. بۇ ئەپەندى قورۇقدىمىزنى «ھايۋانلار قورۇقى» دەپ ئاتىدى. ئېھتىمال، پىلىكىڭتون ئەپەندىنىڭ خەۋىرى بولمىسا كېرەك، مەن ناپالىئون «ھايۋانلار قورۇقى» دېگەن نامنى ئەمەلدىن قالدۇرمىەن. بۇنىڭدىن كېيىن قورۇقىمىزنىڭ نامى «باغ قورۇقى» بولىدۇ. ئىشىنىمەنكى، بۇ قورۇقىمىزنىڭ ھەقىقىي نامى.

— ئەپەندىلەر، — دېدى ناپالىئون سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، — مەن كۆپچىلىكنى ئۆزگىچە بىر مەزمۇندا قەدەھكە تەكلىپ قىلىمەن. قېنى، ئەپەندىلەر، قەدەھلەرنى تولدۇرۇپ، باغ قورۇقىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن كۆتۈرەيلى!

بۇرۇنقىدەك شادىيانە تىلەكلەر تىلەندى، قەدەھلەر قۇرۇق قالدى. بىراق، بايىقى ئىشلارنى دېرىزىدىن كۆرۈپ تۇرغان ھايۋانلار بىرەر ئىشنى سەزگەندەك بولۇشتى. كلوۋېر خىرە كۆزلىرى بىلەن چوشقىلاردىكى ئالامەتلەرنى كۆزەتتى. ئۇ بىر چوشقىدا بەش ئېڭەك، يەنە بىرىدە تۆت ئېڭەك، يەنە بىرىدە ئۈچ ئېڭەكنىڭ پەيدا بولغىنىنى كۆردى. زادى نېمىلەر يوقاپ، نېمىلەر پەيدا بولدى؟ بۇ ۋاقىتتا چاۋاكلار بېسىقسىپ، مېھمان ۋە ساھىبخانلارنىڭ قارت ئويۇنى باشلاندى. دېرىزە

تۈۋىدىكى ھايۋانلار چاندۇرماي كەينىگە قايرىلىشتى.
ئۇلار يىگىرمە قەدەم ماڭار - ماڭمايلا، خوجاينىڭ ئۆيىدىن چىققان ۋاراڭ - چۈرۈڭنى ئاڭلاپ، جايىدا تۇرۇپ قېلىشتى. ئۇلار كەينىگە يېنىپ، دېرىزىدىن ئۆي ئىچىگە قارىدى. ئۆيدە كەسكىن بىر ماجىرا بولۇۋاتاتتى. بەزىلەر ھومىدى يىپ قارايتتى، بەزىلەر چىدىماسلىق قىلىمىدىم، دەپ ئۆزىنى ئاقلايتتى. ماجىرانىڭ سەۋەبى قاغىنىڭ تۈزىنىڭ ناپالىئون بىلەن پىلكىڭتوننىڭ قولىدىن بىرلا ۋاقىتتا چىقىپ قالغانلىقى بولسا كېرەك.

ئون ئىككى ئېغىز توختىماي كاپىشىيتتى، ئاۋازلىرى پەرقسىز ئىدى. چوشقىلارنىڭ چىرايىدا نېمە ئۆزگىرىشلەر - نىڭ بولغانلىقى ھايۋانلارغا ئەمدى مەلۇم بولدى. ھايۋانلار نەزەرنى چوشقىدىن ئادەمگە، ئادەمدىن چوشقىغا، يەنە چوشقىدىن ئادەمگە يۆتكەيتتى. چوشقىنىڭ چىرايى بىلەن ئادەمنىڭ چىرايىنى ئېنىق پەرق ئېتىش زادىلا مۇمكىن بولماي قالدى.

1943 - يىل نوپابىر، 1944 - يىل فېۋرال.

مەزكۇر كىتاب شاڭخەي تەرجىمە نەشرىياتى 2009-يىلى 7-ئايدا نەشر قىلغان
1-نەشرى 1-باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى

مەسئۇل مۇھەررىر: ئايتىللا ھەمدۇللا
مەسئۇل كوررېكتور: سەبىيەم ئەختەم

ھايۋانات قورۇقى

ئاپتورى: جورج ئورۋېل (ئەنگلىيە)
تەرجىمان: ئابدۇقادىر جالالىددىن

نەشر قىلغۇچى : مىللەتلەر نەشرىياتى
ئادرېسى : بېيجىڭ شەھىرى خېيىڭلى شىمالىي كوچا 14- قورۇ
پوچتا نومۇرى: 100013 تېلېفون: 010-64290862
جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى : ساتقۇچى
بېيجىڭ دىشېن باسما زاۋۇتى : باسقۇچى
2013-يىلى 4-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى : نەشرى
2013-يىلى 4-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى : بېسىلىشى
850×1168 م.م. 32 كەسلەم : ئۆلچىمى
4.625 : باسما تاۋىقى
11.00 يۈەن : باھاسى

ISBN 978-7-105-12666-8/I • 2413 (维 59)

本书根据上海译文出版社2009年7月第一版第一次印刷版本翻译出版

图书在版编目(CIP)数据

动物庄园：维吾尔文 / (英) 奥威尔 (Orwell, G.) 著；
阿不都卡德尔·加拉里丁译. — 北京：民族出版社，2013. 3
ISBN 978-7-105-12666-8

I. ①动… II. ①奥… ②阿… III. ①长篇小说—英国—现代—维吾尔语（中国少数民族语言） IV. ①I561.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2013) 第 051871 号

责任编辑：阿依吐拉·艾米都拉

责任校对：赛比耶·艾合坦木

出版发行：民族出版社 <http://www.mzcbs.com>

社 址：北京市和平里北街 14 号 邮编：100013

电 话：010-64290862 (维文室)

印 刷：北京市迪鑫印刷厂

版 次：2013 年 4 月第 1 版 2013 年 4 月北京第 1 次印刷

开 本：850×1168 毫米 1/32

印 张：4.625

定 价：11.00 元

ISBN 978-7-105-12666-8/I·2413 (维 59)
